

नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याङ्ग्या)

चन्द्रमान श्रेष्ठ

नेपाल भाषाया सफूगू १४ गु

नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याज्या)

चवःल्ल —

चन्द्रमान

संशोधक —

हे. मा. पुण्यरत्न वज्राचार्य

प्रकाशक—

नेपाल भाषा परिषद्

३६१ न्यत तुंछे,

कान्तिपुर १३ (नेपाल)

व्याक अधिकार लेखकया

नेपाल सम्बत १०७५

हापा १०००

मू १। छतका जक

थाःद्व—

श्री ज्ञानरत्न वज्राचार्य

श्री बागीश्वर छापाखाना,

भोछे, लाय्कूसा,

नेपाल ।

समर्पण

ने १८ सम्बत १०७५ पोहेलागाः ११ लैचःरे,

गुखुनु द्वित्यं सुथंनिसें लुमंके बहपिं

मां व बौ निहसयां

जको जुल

ब हे

शुभ-दिनया

उपलक्ष्ये

गन दु?

सुं चि परिचय	
परिभाषा	१
त्या. चवयगु व व्वनेगु	३
मुनेगु [जम्मा]	८
छ्वायगु [कतय् यायगु]	१८
दुगं [गुणन]	२७
व्वथयगु [भाग]	४०
कोथ या चि	४७
विविध क्रिया	५२
उत्पादक व रूढ	८६
महत्तम समापवर्तक	६३
लघुतम समापवर्त्य	६६
उत्तर (हिसः)	१११

पिकाःपाखे

थव भी नेपाल भाषा परिषदं पिहाँ वःगु नेपाल भाषा सफू गू
 १४ गूगु सफू खः । गुगु श्री चन्द्रमानजुं परिश्रम पूर्वक पिना दीगु
 त्यागया सिमाय् सःगु साःगु फल खः । गुकिया सवाः थौं कन्है
 प्राइमरी स्कूले ब्वना च्वंपि छात्र छात्रापिसं बांलाक काय् खनि ।
 छायाःसा अध्यापकपिनि धापू दु नेपाल भाषा भाषी छात्र
 छात्रापिन्त प्रारम्भिक ल्याः स्वने साप हे थाकु । आः थव
 सकुलि वः 'थाकु' अःपुइ परिणत जुइ, थुकी छुं शंका मदु ।

थव सफू श्री चन्द्रमानजुं परिश्रम पूर्वक च्व जक च्वया
 दीगु मखु कि पिकाय् माक खर्च नं थम हे तयाः थः पूज्य मा
 बौ पनिगु जंकया दिनया स्मृतिघात न्हावल्ले न्हू उवीका दिल;
 थव छगू भीगु समाजया संस्कृती न्हूगु तपं खः ।

प्रकाशक

श्व ल्याः सफूया विषये छत्वाः खँ

“ ल्याखँ जाःगु न्ह्यपु हे जाःगु न्ह्यपु खः ” धयागु ततःधंकिं मनूतय्, धापू दु । ख नं खः, भीसं स्वयंबले नं आपाः धया थें तिलेपिं जाःपिं, सःस्यूपिं व कुतिकुति सना न्हून्हूगु व्याख्या अज-मास याना कयनेफुपिं मनूत व हे ल्याः सःपिं व ल्याःया झां दुपिं खनेदु । अमि न्ह्यःने ल्याः मसःपिं, मस्यूपिं मनूत बादशाही बाजाया न्ह्यःने टाँइनाइ धयाथें खः । छायाःसा भीसं थुकिया प्रतत्त प्रमाण न्ह्यःनेसं खं कि भी थिमी दाजुपिके ल्याःया अनुभव झां दुगुलि इमिसं थःत माःगु ल्याः मनं मनं हे भी भोँतय् वा गोरले चवयाः ल्याः स्वइपिसं सिबे याकनं यायफु । अपिं गबलें ल्याखँ मद्याः । इपिं मद्याःगु छुं जादु वा मन्त्रतन्त्र यानाः मखु, खालि थःपिसं ल्याखँ जाःगु जन्त्र घाना जक खः ।

हातं श्व संसारे सृष्टि जुया च्वाँक की, पतङ्ग, पशुपक्षी व मनू आदि फुकय्सं ल्याःया जलं कया च्वंगु दु । ल्याःया जः मदयकं सुनानं हे वीँक सने व च्वीँक हाले मफु । अथे हे तुं दया च्वाँक शास्त्रे ल्याःया ह्याःमदुगु गुगुं शास्त्र मदु । ल्याःया बः मकाय्कं छुं शास्त्र नं पूमवं । संगीत शास्त्र स्व, ल्याखँ हे लुकुं छिना तःगु दु । चित्र कला, स्थापत्य कला व मूर्ति निर्माण कला आदिया शास्त्रत श्व, फुकसितं ल्याखँ चुपा नयाः वेकुंच्याना तःगु दु । उजोकथं

खँ (इतिहास), भूगोल, मनोविज्ञान, विज्ञान आदि फुक शास्त्र
 यात नं ल्याखं पाचिना तःगु दु । थुजोगु महस्व दुगु, नां दुगु सिकय
 नं बुकय नं माःगु ल्याःया ज्ञान भीके दयका तयगु तःचवकं
 भि । भीत जक मखु भीपि स्वयाः नं थ्व संसारया न्हू-पाहाँ वःपि
 भी केहेँ किजापित थुजोगु शास्त्रया ज्ञां दयका बीगु मन
 तःचवकं भि । भीसं भीके थ्व शास्त्रया ज्ञां दयकेत ला उस्त थाकु
 मज्वीक दयका चवनागु दु । छायाःआ भीत थुकिया साधन
 मेमेगु भाय्या ल्याःसफूत यक दु । व नं भीसं छथलं चुया नं
 च्वलं चुया नं सय्का तयागु छता नित मेगु भाषाया सहायता
 थ्वीका सय्का चवना । आः मेगु खँ बइ, भी केहेँ किजापिनिगु ।
 छु, इमित नं भीसंथेँ हे थाकु, ई यक बिक थुकिया ज्ञां
 विया चवनेगु ला ? मखु, इमित भीसं स्वया नं याकनं व अःपुक्क
 थुकिया ज्ञां बी माला च्वंगु दु । थ्व खँयात भीसं जक मखु प्रकृति
 व इलं हे लाय् लाय् बुया धया च्वंगु दु । थ्व प्रकृतिया खँ व
 भीसं मनं तातुनागु खँ फत्ते याय्गु ल्याभः खः मां-भाषं भी केहेँ
 किजापित शिक्षा बीगु व नं थुजोगु शास्त्रया ज्ञां ला मन थःगु
 भाषां हे मत्रिसै मगाः । तर थुजोगु सफू हातं चवया तःगु छगू
 निगू सिवे महु, व नं छखा निखाय् छेँ जक । थुजोगु अभाव
 खना पासा चन्द्रमानजुं भीगु भाषं नं ल्याः सफू चवया उकिया
 पूति यानादिल । थ्व तच्चतं हे लय्ताया खँ खः ।

जि थ्व सफू फुक पृवक स्वया । भीगु भाषां पिहाँ वःगु
 थ्व विषयया हापांया सफू जूसां मचातय्गु लागी पिहाँ वया
 च्वंगु मेमेगु भाय्या ल्याःसफू स्वयाः कमहां । मेमेगु भाय्या
 ल्याः सफुलि ल्याः स्यनेबले स्वयाः नं थ्व सफुलि स्यनेबले चवय्

ध्यागु भीगु इच्छा पूर्ण जुइ थें च्वं, व खँ थव सफुलि हे कनि जिं
 धया च्वने माःगु मदु । उकिं थव सफूयात विभिन्न पाठशालाया
 शिक्षकपिसं उपयोगिता स्वयाः पाठ्यक्रमे थाय् बिया दिलधाःसा
 यासा चन्द्रमानजुं निला-पिला न्ह्यःनिसें थःगु तन, मन व धन
 बियाः सना याना दीगु ज्या व भीसं धयागु खँ छुलाइ धका भाःपा ।

सिला चःरे १०७५

सकोछें वसन्तपुर

पुण्यरत्न वज्राचार्य

श्वःहसिया खँ

कहानी, कविता, निबन्ध छुँ हे स्वयं भतःगु श्व
 श्वायः कलम भोगु भाषाय नँ ल्याः-सफू ल्याख्य लाकेगु जिगु
 आशा जक खः । व आशा पूर्तिया लागी मसः मसः कलम
 खुला श्व चीधंगु 'नेपाल भाषाया प्रारम्भिक अंक गणित'
 छिकिपिनि न्होने तथागु दु । भाषाप्रैमी जनं व छात्र छात्रापिसं
 नं मेमेगु भाषाया बाकां लागु सफू छलै तथा नं श्व सकुलि ज्या
 कया दी ययागु आशा दु । छायाःसा श्व भो प्रिय मातृ
 भाषाया प्रथम ल्याः-सफू खः ।

श्व सकुली चार्थे 'विविध क्रियाय्' जोर, जोर व निजोर,
 निजोर मुनेगु नियम गुलित ताले लाः, श्व विचारणीय ।
 श्व जोगु नियम मेगाय् उस्त खने मदु ।

ब्रजभाषा दुनाः निगः छुयो दुन्न मन्ना रूगु भीसं ख हे
 खँन, अये हे थुकी नं दंविदा अवश्य दह । उकिया सूचना त्रिया
 दिल धाःसा सधन्यवाद लिवाया संस्करणे शुद्ध याय दह । नाप
 नापं मेमेगु नं ल्याः-सफू पिकायूत प्रेरणा बह ।

विनीत—

चन्द्रमान

धन्यवाद

एव सफू परीक्षा याना गने तका गने लिकायका यून
हे. मा. पुण्यरत्न ब्रह्माचार्य यात,

नार्प भाषा सम्बन्धी खैय ससि ल्यया बांवालागु शब्दं
आयपा समाः याका यून मी कवि चित्तभर 'हृदय' यात,

अन एव सफू पिकायगुली हरतरहं तेवा बिया यून
आजु भगवतीप्रसाद व मेपि पासासिन्त नं ।

अनुमान

छुं चिं परिचय

भाषाय् गये पूर्ण विराम, पाद विराम, प्रश्न सूचक इत्यादि
चिं व्याय् ख्यता तह, अथे हे ख्याः सफुली में अनेक चिं व्याय्
ख्यलि ।

० ध्व चियात 'शून्य' धाइ । व चिनं छुं महु धाइ । गये अन
सुं महु शून्य हे का ।

+ ध्व चियात 'धन' धाइ । व चिनं मुं (जम्मा या) धाइ ।

— ध्व चियात 'भ्रूण' धाइ । व चिनं छ्यायगु, पाः यायगु,
फायगु तुलना यायगु व अन्तर आदिया संकेत बी ।

× ध्व चियात 'गुणय' धाइ । व चिनं दुगं या, गुणय या, धाइ ।

÷ ध्व चियात 'भागहार' धाइ । व चिनं व्वय (भागया)
इनान्यु इत्यादि धाइ ।

= ध्व चियात 'उत्ति' धाइ । व चिनं उत्ति हे खः छुं मपाः,
बराबर धाइ ।

.. ध्व चिनं 'उकि' धाइ । उकि धाय् माल कि ध्व चिं तह
थये—(१) $४ + ३ = ७$, $४ + ३ = ७$

$$(२) ४ - ३ = १, ४ - ३ = १$$

अथवा चिया अर्थ (=) उत्ति हे खः ।

० ध्व चियात 'पूर्ण विराम' धाइ । ध्व आपालं रुबाः सिघल कि तह ।

० ध्व चियात 'व' धाइ । ध्व चिनं 'व' या अर्थ बी, तर गुबलें
गुबलें मेगु नं व्यु । गये—

(१) मुं (जम्मा या) ३, ४ स ',' या + (मुनेगु) गुल ।

(२) छ्या (कतय या) ४, ३ स ',' या — (छ्यायगु) गुल ।

[३] दुर्ग या [गुणनया] ४, ३ स ' , ' या × [दुर्गयायु]

जुल ।

[४] व्वथ [भागया] १२, ३ स ' , ' या ÷ [व्वथयगु] जुल ।

३— ४व चिनं ' कयू स्व ' धाइ ।

०— ४व चि आखः म्हं चायूके मालकि तर ।

() ४व चियात ' चीधंगु कोथा ' [सानु कोष्ट] धाइ ।

{ } ४व चियात ' धिकगु कोथा ' [डवल कोष्ट] धाइ ।

[] ४व चियात ' तःधंगु कोथा ' [ठूलो कोष्ट] धाइ ।

— ४व चियात ' बा कोथा ' [आधा कोष्ट] धाइ । ४व चि क्यास्या
४वयू ४वनि ।

*** ४व चिनं आदि मेमेगु नं धाइ ।

” ” ४व चिनं ४वयू [माथ] धयार्थ धाइ ।

“ ” ४व चिनं ' जिमित ह सीकि ' ' बांलाक स्व ' धाइ ।

• ४व चि गुबले गुबले × [दुर्ग] या पलेसा ४व वइ ॥

गुबले गुबले ' व ' [,] थें क्या बी । गथे: —

(१) मुँ ७ व ४ स व या + मुनेगु जुल ।

(२) छया ७ व ४ स व या — छयायगु जुल ।

(३) दुर्गया ७ व ४ स व या × दुर्गयायगु जुल ।

(४) व्वथ ८ व ४ स व या ÷ व्वथयगु जुल ।

गनं गनं +, —, ×, ÷ या पलेसा ' , ' व ' व ' नं क्याय
क्यला तःगु दइ ।

नेपाल भाषाया

प्रारम्भिक

अंक गणित

(ल्याः ज्या)

परिभाषा

थौँ

न्यागु चीज वा वस्तु नं थुलिउलि धयागु दु । गुगु
कि मीसं कुचा कुचा याना ब्वथय्फइ । गथे छुं
भचा दां, छुं भचा अन्न, छथो मनू व कुक्कं ल्याः खः । थुकीं मीसं
छुं छगू चीज व वस्तुया धू (अगु अगु) निसं कया जगत तक नं
ल्याः याय्फु ।

छुं छगू वस्तु अथवा चीज थुलि उलि धका धाय्त अङ्क ज्याय्
खयलि । गबले कि व चीज व वस्तुया मेगु चीज व वस्तु लिस्य कार्य
(ज्या) ज्यो । गथे ' छतका दां ' धयागु दांया छुं छगू अंश खः ।
' छद्म मचा ' धयागु नं मचात मध्ये छगू अंश खः । अले मीसं ल्याः
याय्फइ कि ' छद्म मचायात ह्यति नितका ल्याखं ज्याद्म मचा
तय्त फिखुतका दां माः ' ।

ल्याःया दकले न्हापायागु अङ्क 'एक वचन' (छगूगु) ज्वीमाः । गुगु कि भीसं खना हे च्वंगु खइ । गथे छह्य मनु, छगः आलु, छम्ह जाकि, छपु सु इत्यादि ।

छि अपो मेगु अङ्कयात 'बहु वचन' (छगुलि अपोगु) धाइ गुगुया हा व हे छगू ज्वी । गथे 'स्व' थुकियात दांयात धाःसा 'स्वतका' ज्वी । गुगु छतका छतका स्वथाय् खः । $(१ \times ३ = ३; १ + १ + १ = ३)$

छुं छगू चीज बा वस्तुया मू थुलि उलि धाइह्य ल्याः हे खः । 'छकु' (एक हात) नं छगू हाकःया मू खः गुकिं थुलि ताःहाकः धयागु सीदतः । अथे हे 'ई' यात नं ल्याः याय्ज्यू । गथे 'घौछि' ।

छुं ल्याःयात 'अनवच्छिन्न' थुबले धाइ कि गबले व ल्याः लिस्स्य मेगु छुकिया नापं सम्पक दइमखु । गथे न्या (जा), खु, हस, क्या, गुं इ० ।

छुं ल्याःयात 'अवच्छिन्न' थुबले धाइ कि गबले व ल्याखं मेगु छुं लिस्स्य सम्पर्क तइ । गथे न्याह्य मनु, हय्छ भंगः, गुह्य खुं इ० ।

ल्याः सफू थव खः कि गुगु सफुलि थःगु जीवने ल्याः, (अङ्क, संख्या, हिसाब इ०) या ज्या स्यनाबी । गुगु कि विज्ञानया छगू तःधंगु अंश तथा जगतया तगोगु मिखा खः । गुकिं भीसं थःगु जीवने माःगु पलाः छी फइ ।

ल्याः च्वयूगु व व्वनेगु

अ ङ्गणितया ल्याः गुंगः हे जक खः । मेगु '०' शून्य
(गुलि) छगः दु । थुलिका । थुलियाव 'माल्याः'

धाइ । भो लाक थथे—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

छि नसि स्वँ पि न्या(डा) खु हस च्या गुँ गुलि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

एक दुइ तीन चार पाँच छः सात आथ नव शून्य

मेगु निगः बा निगलं अपो अङ्क तया बाल्याः' (संख्या) ज्वी ।

साह १०

संछि	११	नीछि	२१	स्वीछि	३१
संनसि	१२	नीनसि	२२	स्वीनसि	३२
संस्वँ	१३	नीस्वँ	२३	स्वीस्वँ	३३
संपि	१४	नीपि	२४	स्वीपि	३४
संडा(न्या)	१५	नीडा	२५	स्वीडा	३५
संखु	१६	नीखु	२६	स्वीखु	३६
संहस	१७	नीहस	२७	स्वीहस	३७
संच्या	१८	नीच्या	२८	स्वीच्या	३८
संगुँ	१९	नीगुँ	२९	स्वीगुँ	३९
संसाह (नीय)	२०	निसाह (स्वीय)	३०	स्वँसाह (पीय)	४०

पीछि	४१	ख्वीछि	६१	चय्छि	८१
पीनसि	४२	ख्वीनसि	६२	चय्नसि	८२
पीस्वँ	४३	ख्वीस्वँ	६३	चय्स्वँ	८३
पीपि	४४	ख्वीपि	६४	चय्पि	८४
पीडा	४५	ख्वीडा	६५	चय्डा	८५
पीखु	४६	ख्वीखु	६६	चय्खु	८६
पीहस	४७	ख्वीहस	६७	चय्हस	८७
पीच्या	४८	ख्वीच्या	६८	चय्च्या	८८
पीगुँ	४९	ख्वीगुँ	६९	चय्गुँ	८९
पि साह (डेय्)	५०	खुसाह (हय्य)	७०	च्यासाह (ग्वीय्य)	९०
ड्येछि	५१	हय्छि	७१	ग्वीँछि	९१
ड्येनसि	५२	हय्नसि	७२	ग्वीँनसि	९२
ड्येस्वँ	५३	हय्स्वँ	७३	ग्वीँस्वँ	९३
ड्येपि	५४	हय्पि	७४	ग्वीँपि	९४
ड्येडा	५५	हय्डा	७५	ग्वीँडा	९५
ड्येखु	५६	हय्खु	७६	ग्वीँखु	९६
ड्येहस	५७	हय्हस	७७	ग्वीँहस	९७
ड्येच्या	५८	हय्च्या	७८	ग्वीँच्या	९८
ड्येगुँ	५९	हय्गुँ	७९	ग्वीँगुँ	९९
डासाह (ख्वीय)	६०	हय्साह (चय्य)	८०	गुसाह रुःछि, सः,	१००

निगलं अपो दुगु संख्या के चवयार्थे व्ही ।

सच्छि (सः)	१००
द्वःछि (द्वः)	१,०००
त्रिद्वः	१०,०००

लखछि (लाख)	१,००,०००
मिलख "	१०,००,०००
कोटि (करोड़)	१,००,००,०००
मिकोटि "	१०,००,००,०००
अरब	१,०० ००,००,०००
मि अरब	१०,००,००,००,०००

ध्व ल्याःयां च्वय्यागु ल्याः बिशेष ज्या खँयू खने मदु ।

सूचना— सच्छि; द्वःछि, लखछि आदि 'छि' लिउने लाइगु व निसः, स्वद्वः, पिलख आदि ज्वीबले 'नि' 'स्वँ' 'पि' आदि न्होने लाइ ।

अङ्कयात आखलं नँवाकेगु तथा आखःयात अङ्कं नँवाकेगु सय्केत न्यागः आखः (या मन्त्र व्वंसा गाः ।

दसु— सः द्वः लः को अ

आखःयागु अङ्कं च्वय्त हापां सुध्वःनि साला अले मोलाक ल्याःया खवं जव पाखे सः, द्वः, लः को अ च्वया दिसँ । अले छु छु गुलि गुलि धाल व व वहे वहे ध्वःया दुने च्वया दिसँ, हामो ग्वःछि हे उखे थुखे लाइ मखु ।

दसु—	अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकुं
	००	००	००	००	०	००

सूचना— सः 'छगू छगःया ज्वी मेगु फुकं निगःया ज्वी ।

दसु— नेपालय् दच्छिया पीछि कोटी, न्हय्जा लख, ग्वी द्वः, ह्यसः व चय् च्यातकाया विदेशी वस्तु वः ।

चवया दिसँ—	अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकुं
	०	४१	७५	१०	७	८८

= ४१७२ १०७८८ उत्तर

अभ्यास १

ख्यालं चवः—

(१) डासः, ड्येडा । पी च्या । (३) ग्वीँ (ग्वीँ य्) (४) ह्यद्रः, खुसः, पीस्वँ । (५) च्याद्रः, डा । (६) गुलख, नीद्वल, प्यसः, ह्यस् । (७) पीय् कोटि, ह्यलख, खुसः स्वी गुँ । (८) छि अरव । (९) डा कोटि । (१०) पि कोटि, ह्यडा । (११) नी कोटि, स्वं । (१२) चय् च्यालख, स्वीय । (१३) डाद्रः । (१४) पिलख, ड्येखुद्रः ह्यसः चय् गुँ । (१५) स्वलख, ह्यच्याद्रः गुप्तः पीडा । (१६) ड्ये खुलख, ह्यच्याद्रः, गुँसः स्वीपि । (१७) ह्य च्यालख, ग्वीँ द्वः स्वसः, पि । (१८) स्वीखुलख, ह्यच्याद्र गुप्तः, स्वं । (१९) स्वीहस लस, चय् गुँद्रः स्वीपि । (२०) ह्यडा कोटि, नीस्वलख, पीडाद्रः, खुसः, ह्यच्या । (२१) चय् गुँ कोटि, स्वीपि लख, ड्येखुद्रः न्हयसः, गुँ । (२२) छिअरव, नीस्वं कोटि, पीडा लख, स्वीन्ह्यद्रः, डासः, ग्वीँ । (२३) नीस्वंअरव, पीडा कोटि, स्वी न्हय लख, चय् गुँद्रः स्वीपि ।

गत्रलें गत्रलें थथे नं न्यने ज्यू ।

दसु— च्यालख, डा अरव, न्हयसः खु चव ।

अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकुं
०५	००	०८	००	७	०६
(२)	(६)	(१)	(२)	(३)	(४)

= ५००० ८०० ७०६

(७)

दसु— ४६७६०३५ यात आखलं चव ।

अ	को	लः	द्वः	सः	चाकां चुकं
		४६	७६	०	३५

पोखुलख, न्हय् गूढः, स्वीडा ।

आखलं चव

सूचना— ल्याःया जव पाखेयागु शून्य ल्याःख्याय् म्बाः ।

- (१) १३४ (२) २८०. (३) १६२६. (४) २०३२१. (५) ७.
 (६) २५४१८. (७) २३३१८. (८) २१८६७०६. (९) १००००४.
 (१०) १८६५८२७८. (११) ३४६८६७०६. (१२) १६७८४६.
 (१३) ३६४२१४६७६. (१४) १२४५७६८. (१५) ४००००६,
 ७४००६८, २३४५००६, ५६७८००२, ५४३२१०६. (१६) ६०४०-
 ५१००३, १२३४५६७८६, ६८२७३६४५०. (१७) ५४३०१२,
 ००१८५३, ०४२५००, ५०००. (१८) ७०८०३, ३०००७, ३००५०,
 ३०७०८. (१९) ३७०००, ७३०००, ०३५००, ००७३०. (२०)
 ७३३००, ७००३०, ००३७०, ०००७३

मुनेगु (योग) (संकलन) (जम्मा याय्गु)

नि गू अथवा निगुलि अपो संख्या वा अङ्कयात छुतय् मयासँ छगू हे ल्याः दयकेगु अथवा छं छगू संख्या

वा अङ्कय् मेगु छगू अथवा छगुलि अपो अङ्क वा संख्या तनेगुयात 'मुनेगु' धाइ । अथे याना वःगु फलयात 'संकलन फल' धाइ ।
गथे $२ + ४ = ६$, २ व ४ या सङ्कलन फल ६ खः । $(=)$ उक्ति
 $२ व ४ = ६$ हे खः उक्ति मपाः । धन तथा मुनेगु चिं $(+)$ खः ।

'०' शून्यय् '१' तँ त वंसा भोलाक ज्वी थथे—

$$० + १ = १, १ + १ = २, २ + १ = ३, ३ + १ = ४ \dots \dots ३०$$

दसु— $५ + ४ = ९,$

$$= ५ + ४$$

$$= ५ + ३ + १$$

४ धयागु $१ + १ + १ + १$ हे खः ।

$$= ५ + २ + १ + १$$

उकिं ५ स $१ + १ + १ + १$ तने

$$= ५ + १ + १ + १ + १$$

बले ६ जुल ।

$$= ६ + १ + १ + १$$

$$= ७ + १ + १$$

$$= ८ + १$$

$$= ९ \text{ उत्तर ।}$$

सूचना— मचातय्गु लागी पतिचा नीगु स्यना बीगु आपाः भिं । केयागु पाठ कएठ व्वंका दिसँ । व्वनेगु थथे— छि व छि नसि । छि व नसि स्वँ । छि व पिं डा । छि व न्हसँ च्या ३० ।

બબનેગુ ૧

૧ વ ૧ નં ૨	૨ વ ૧ નં ૩	૩ વ ૧ નં ૪
૧ વ ૨ નં ૩	૨ વ ૨ નં ૪	૩ વ ૨ નં ૫
૧ વ ૩ નં ૪	૨ વ ૩ નં ૫	૩ વ ૩ નં ૬
૧ વ ૪ નં ૫	૨ વ ૪ નં ૬	૩ વ ૪ નં ૭
૧ વ ૫ નં ૬	૨ વ ૫ નં ૭	૩ વ ૫ નં ૮
૧ વ ૬ નં ૭	૨ વ ૬ નં ૮	૩ વ ૬ નં ૯
૧ વ ૭ નં ૮	૨ વ ૭ નં ૯	૩ વ ૭ નં ૧૦
૧ વ ૮ નં ૯	૨ વ ૮ નં ૧૦	૩ વ ૮ નં ૧૧
૧ વ ૯ નં ૧૦	૨ વ ૯ નં ૧૧	૩ વ ૯ નં ૧૨
૪ વ ૧ નં ૫	૫ વ ૧ નં ૬	૬ વ ૧ નં ૭
૪ વ ૨ નં ૬	૫ વ ૨ નં ૭	૬ વ ૨ નં ૮
૪ વ ૩ નં ૭	૫ વ ૩ નં ૮	૬ વ ૩ નં ૯
૪ વ ૪ નં ૮	૫ વ ૪ નં ૯	૬ વ ૪ નં ૧૦
૪ વ ૫ નં ૯	૫ વ ૫ નં ૧૦	૬ વ ૫ નં ૧૧
૪ વ ૬ નં ૧૦	૫ વ ૬ નં ૧૧	૬ વ ૬ નં ૧૨
૪ વ ૭ નં ૧૧	૫ વ ૭ નં ૧૨	૬ વ ૭ નં ૧૩
૪ વ ૮ નં ૧૨	૫ વ ૮ નં ૧૩	૬ વ ૮ નં ૧૪
૪ વ ૯ નં ૧૩	૫ વ ૯ નં ૧૪	૬ વ ૯ નં ૧૫

(१०)

७ व १ नं ८	८ व १ नं ६	६ व १ नं १०
७ व २ नं ६	८ व २ नं १०	६ व २ नं ११
७ व ३ नं १०	८ व ३ नं ११	६ व ३ नं १२
७ व ४ नं ११	८ व ४ नं १२	६ व ४ नं १३
७ व ५ नं १२	८ व ५ नं १३	६ व ५ नं १४
७ व ६ नं १३	८ व ६ नं १४	६ व ६ नं १५
७ व ७ नं १४	८ व ७ नं १५	६ व ७ नं १३
७ व ८ नं १५	८ व ८ नं १६	६ व ८ नं १७
७ व ९ नं १६	८ व ९ नं १७	६ व ९ नं १८

दसु—मँ— ५, ४, ६ व ६

हापां ६ व ६ या १५ जुल, उकी ४ तनेबले १६ जुल, हकनं
५ तनेबले २४ जुल उकिं ५, ४, ६ व ६ या संकलन फल २४ जुल।

क्रिया—	५	$५+४+१५=५+४+६+६$
	४	$५+१६=५+४+६+६$
	६	$२४=५+४+६+६$
	६	
	<hr/> २४	

अथवा

$५+४=९, ९+६=१५, १५+९=२४$ उत्तर

दसु—मँ— $१६+८=१६+४+४=२०+४=२४$ उत्तर

अभ्यास २

(म्हुतुं हे लिसः बीगु)

(क) गुलि ? ६ व २, ५ व ४, ७ व ६, ८ व ६, १ व ६, ३ व ४,
६ व ७, ८ व ७, ४ व ६, ७ व ६, ५ व ८, ६ व ४, ३ व ७,
५ व ६, ६ व ६, ७ व ६

(ख) गुलि ? १० व ७, ११ व ६, १५ व ७, १२ व ७, १६ व ८,
१३ व ५, १४ व ३, १७ व ७, १६ व २, १६ व ६, १६ व ८,
१५ व ५, १४ व ७, १७ व ६, १३ व ६, १६ व ६, १० व
१०,

(ग) गुलि ? २० व ८, ३० व ६, ५० व ६, ७० व ५, २६ व ४,
३६ व ३, ३६ व ७, ५० व ६, ६१ व २, ८३ व ६, ५० व
१२

(घ) तँ (१) ५ स ७, ६, १०, १४, २३, २५ २७, २६, ३१.
(२) ६ स ५, ६, ४, १७, १५, १८, ८८, ३०, ३२, ३४.
(३) ७ स १८, २८, ३५, ४५, ५५, २, ४२, ५२, ४५.

(ङ) मुँ (जम्मा या) ५ व ४, ६ व १०, १३ व १, १५ व ४, १६
व २, २० व ३, २१ व ७, २६ व ६, ३५ व ८, ४३ व ६, २५
व ८, ६३ व ५, ७३ व ६, ८५ व ७, ६५ व २, ६ व ६०,
१३ व २, २५ व ६, ५५ व ६, ६६ व ६, ७७ व ७, ११ व
११, ५५ व १५

(च) उत्तर स्व । (१) छपा ह्लाती च्यागः व मेगुली ह्यगः नापं
गुलि ज्वी ?

- (२) छगू सफूया खुपौ व मेगुया भि निपौ जूसा निगुलिया गुलि ?
- (३) सन्दुसय् १३ सफू व कन्तुरय् ८ नापं गुलि ?
- (४) भीगु भाषाय् व्यञ्जन ३६ गः व स्वर ऋ, लृ, लृ, छखे तथा नं १३ गः आखः दु । आ ऋ, लृ, लृ नापं तथा पूर्णं वर्ण-माला गोगः दु ज्वी ?
- (५) छद्म साया प्यपा तुति दुसा निह्म साया गुलि दइ ?
- (६) छंके च्यागः गुच्चा दुगुली न्यागः त्यात कि गोगः दइ ?
- (७) जिं जाकि भिन्नितकाया व बजि च्यातकाया न्याना नं जिंके स्वतका दां ल्यं दु सा हापा गुलि दुगुज्वी ?
- (८) श्यामं अं च्यागः व आम्रासि खुगः न्याःसा वयाके गोगः सिसावसा दइ ?
- (९) धिवा छगःया भि निगः अम्बः न्याना स्वंगः फवसा व्यूसा गोगः दइ ?
- (१०) छतकाया स्वीगः पासि जूसा नितकाया गुलि ?
- (११) छ भि स्वदँ दुबले केहेँ चा बुल । आ केहेँ चा हय्दँय् इहिं याइबले छ मोदँ दइ ?
- (१२) जि छन्त भि न्यातका दां विधुं बले जिंके च्यातका दां दु । हापा छन्त मबिया बलेगुलि दइ ?
- (१३) छद्म पासां गुंगः धिवा जुलं बुकल, च्यागःया बजि नल अय्त्तं वयाके चुरस न्याय्त्त स्वंगः ल्यं दु । आ व गोगः धिवा छेँ ज्वना वल ?

(१४) जि थाय् छेँ छद्द ह्यय् नं भिमुरि व मेम्हसेँ न्यामुरि वा लय
हल । हनं हैगु खुमुरि दनि । व नापं गोमुरि वा दइ ?

(१५) थौँ कन्है भिं स्वदँ दुह्य ह्यदँ लिपा गोदँ दइ ?

(१६) छं जन सेवाय स्वकः, मून लाइतय् न्याकः, विश्वज्योती ह्यकः
व जय नेपालय् निकः सिनेमा स्वे धं कुसिनि फुक्कं गोगु
(गोकः) स्वे धुन ?

(१७) छं स्वीगलं न्यागु भिगः लवः कयाः मीमासा गोगलं मी ?

(१८) छिमि बाःनं छ त स्वतका, छिमि किजायात नितका व छिमि
मांयात स्वीतका दां बिलं नं भितका ल्यंदु । हापा छिमि
बाःयाके गोतका दां दु ?

(१९) जिं अक्कगणितया प्यतका, बिज गणितया खुतका, रेखा
गणितया स्वतका व 'कौ' या स्वतकां छद्द पसल्या याके
न्याःसा वयात गुलि दां बीमालि ?

(२०) थव सफूया गुलि तुत उबी ? थुकियात भ्वेँ पीगःया थायत
स्वीगः ज्याला वन, हकनं दबः व थ्याय्त, स्वीत, मः नापं
स्वीगः हे वन ।

सूचना—मति मतिं ल्याः ख्याय् मफुगु संख्यात मुने माःसा
(जम्मा याय माःसा) के चवयार्थे याना दिसँ । (स्थना दिसँ)

दसु — ६४५, ५०७ व ३५ मँ ।

मुनेत ल्याः भोलाक के चवयार्थे चक्का दिसँ ।

$$६४५ \quad ५ + ७ = १२ + ५ = १७ \text{ या } १० + ७$$

$$५०७ \quad १ + ४ = ५ + ३ = ८ \text{ या } ० + ८$$

$$३५ \quad ० + ६ = ६ + २ = १४ \text{ या } १० + ४$$

$$१४८७ \quad १ + ० = १ \quad \text{या } ० + १$$

(१४)

५ व ७ या १२, १२ व ५ या १७ जुल १७ या ७।कगः नि व हे
 ल्याःया के च्वय्माल । अले उकि ल्यं १ व ४ या ५ जुल । ५ व
 ३ नापं ८ जुल । ८ या ८ हे वयां लिक्क जव पाखे च्वय माल । मेगु
 ल्यं थुकी मन्त । हुकनं ६ व ५ या १४ जुल । १४ या ४ व वयां लिपा
 ल्या हे मदुगुलि १ ल्यंया १ हे तुं च्वय्माल ।

सूचना— जम्मा यायगु (मुनेगु) स्यना दीवले 'ल्यं' (हा
 तयसं च्वनिगु) (हात लागे) बांलाक व थ्वीक स्यना बिया
 दिसँ । हाकनं ल्याः बीवले शब्दं बिया उक्रिया । लसः (उत्तर) नं
 शब्दं हे कया दिसँ । गुकि याना शब्दया ल्याखं च्वय्गु व ल्याः
 यात शब्दं च्वयगुली आवा हे तेवा बी । अभ्यासया निम्ती
 थःमं च्वया नं याका दी फु । नापं नापं मेगु ल्या सफूलि नं
 याका दी फु ।

अभ्यास ३

मुँ—

(१) ३	(२) ६	(३) ८	(४) ७	(५) ८	(६) ५६
५	६	७	५	६	४२
६	८	६	८	८	
४	७	७	६	६	

(७) ७३	(८) ४०	(९) ६०	(१०) ७६	(११) ३७५
२६	३७	५०	८४	२०८
				७४०

(୧୪)

(୧୨)	୮୬୧	(୧୩)	୮୧	(୧୪)	୧୮୬	(୧୫)	୧୮୪
	୮୨		୪୦		୭୪୨		୭୬
	୧୧୦		୬୭୩		୧୧୧		୧୪୦

(୧୬)	୩୪୫	(୧୭)	୪୪୬	(୧୮)	୮୧୦	(୧୯)	୫୬୭୮
	୬୭୮		୭୮୧		୩୪୫		୧୦୩୪
	୧୦୩		୩୦୧		୬୭୮		୫୬୦୧

(୨୦)	୭୮୧୩	(୨୧)	୭୮୧୦	(୨୨)	୪୦୭	(୨୩)	୭୬୪୩
	୪୦୫୦		୩୦୦୫		୧୦୮		୨୪୮
	୮୧୦୮		୮୧୮୧		୫୦୦୧		୫୦୦୪
	୪୫୬୭		୩୪୩୪		୪୧୦୩		୧୨୩୪

(୨୪)	୪୨୧	(୨୫)	୧୦୧୮	(୨୬)	୪୮୦୭	(୨୭)	୨୮
	୭		୨୦୭		୩୦୧		୪୦୦୭
	୮୪		୪୦		୪		୩୫୦
	୩		୨		୧		୧
	୧୪୭୬		୩୨୧		୪୦୦		୩୦୨

(୨୮)	୫୮୧୭୫	(୨୯)	୮୩୧	(୩୦)	୧୧	(୩୧)	୫୦୦୭
	୧୭୦୫		୨୦୫୮		୨୧୧		୧୦୧
	୩୬୮		୪୭୬		୪୧୧୫		୨୦
	୨୧		୮୨୦୫		୭୦		୧୦୦୦୨
	୭୮୦୦୦		୪୭୪୬୦		୧		୧୧୧୧

(୧୬)

(୩୨) ୩୮୭୫୬
୫୦୧୫୨
୭୮୦୧୫
୩୪୫୬୦
୩୨୩୦୮

(୩୩) ୫୮୧୭୩
୮୬୦୧୪
୩୭୫୦୧
୬୮୪୧୩
୧୮୭୬୫

(୩୪) ୩୧୧୭୪
୭୮୦୬୮
୧୩୫୪୭
୮୭୦୬୧
୬୧୮୫୪

(୩୫) ୧୮୭୬୫
୬୬୫୪୩
୨୦୨୨୩
୪୫୬୦୭
୮୦୮୭୬

(୩୬) ୩୪୫୬୭
୨୦୫୧
୮୭୬୩୪
୫୦୧୮
୪୫୬
୭୮୩୨

(୩୭) ୫୬୦୧୮
୩୪୫୬
୧୭୮
୨୩
୪୫୬
୭୮୧୨

(୩୮) ୭୮୧୩୨
୧୦୭୦୩
୪୫୬୧୨
୭୮୧୩
୭୦୦୫୦
୪୧୮୦୫

(୩୯) ୮୧୦୫୬୪
୫୬୭୮୧
୪୫୬୭
୮୧୦
୨୩୩୪
୫୬୭୮୧
୨୦୧୮

(୪୦) ୨୨୩୫୬
୭୮୧୦୨
୨୩୪୫
୭୦୦୦୪
୨୩୪୫୬୭
୭୮୧୦୪
୩୦୧

(୧୭)

(୪୧) ୩୪୫୬୭	(୪୨) ୫୪୬୭୦	(୪୩) ୫୫୫୫୫
୨୩୪୫୬	୩୩୧୦	୩୨୧୦
୭୮୦୬	୨୬୧	୧୨୩
୭୦୨୫	୪୫୬୧୧୧	୬୬୭୮୨
୨୩୪୫୬	୫୫୬୭	୧୧
୬୭୮୦୩୭		୧୧୧

(୪୪) ୫୪୭୮୬	(୪୫) ୩୬୬୧୨୧୫	(୪୬) ୨୧୧୫୭୮୭
୩୬୬୧୨	୫୧୨୧୬୬୩	୭୧୪୨୧୩୫
୪୮ ୨୬	୭୧୪୨୧	୫୧୫୨୫୩
୪	୧୨୪୧୭୦	୨୨୨
୧୪	୫୧୦୧୫୨୦	୧
୪୧୨	୨୫୫୮୭	୧୭୦୦୧
୩	୧୧୭୨	୬

(୪୭) ୧୨୩	(୪୮) ୧୨୩୪	(୪୯) ୧୨୩୪୫୬୭୮୬
୧୩୨	୧୨୪୩	୨୩୪୫୬୭୮୬୧୧
୭୧୩	୧୩୨୪	୩୪୫୬୭୮୬୧୨
୨୩୧	୧୩୪୨	୪୫୬୭୮୬୧୨୩
୩୨୧	୧୪୨୩	୫୬୭୮୬୧୨୩୪୫
୩୧୨	୧୪୩୨	୬୭୮୬୧୨୩୪୫୬
	୨୧୩୪	୭୮୬୧୨୩୪୫୬୭
	୨୧୪୩	୮୬୧୨୩୪୫୬୭୮
		୬୧୨୩୪୫୬୭୮୬

छ्वायगु (पाःयायगु, कतय् यायगु, वियोग)

नि गू संख्याय छगू स्वया मेगु गुलि अपो अथवा म्ह
धका स्वेगु तथा छुं संख्याय मेगु संख्या पाः यायगु,
फायगु लिकायगु, तुलना यायगुयात छ्वायगु (कतय् यायगु)
धाइ । ऋण तथा छ्वायगु चि (—) खः । व चिया जवे च्वंगुली
खवे च्वंगु पाः यायगु, फायगु लिकायगु आदि खः । गथे ६—५,
४—३ इ० ।

निगू संख्या छ्वायाना (कतय् याना) वःगु ' ल्यं ' यात ' अन्तर
फल ' ' ल्यं ' धाई । उक्थित हे ' बबकलन फल ' नं धाः ।

गथे ६—५ = ४ गुंगली न्यागू लिकाल कि प्यंगू ल्यनि ।

भोलाक १, २, ३, ४ इ० स १, १ लिकाःसा व्वी थयेः—

१—१ = ०, २—१ = १, ३—१ = २, ४—१ = ३. इ०

इसुः— ६—५

६—५ = ६—४—१

६ धयागु १, १ गुंगः व ५

= ६—२—१—१

थयागु डागः लक खः गुंगः स

= ६—२—१—१—१

डागः वन कि ल्यं १+१+

= ६—१—१—१—१—१

१+१ = ४ हे जुल ।

= ५—१—१—१—१

उकि

= ७—१—१—१

६—५ = ४ जुल

= ६—१—१

= ५—१

= ४ उत्तर

सूचना — बवनेगु थथे:—

छि स छि बन ल्यं महु
नसि स छि बन ल्यं छि
स्वै स छि बन ल्यं नसि ६०

पाठ वः मवः बिचा याना दिसँ ।

बवनेगु २

१ स १ बन ल्यं ०	२ स २ बन ल्यं ०	३ स ३ बन ल्यं ०
२ स १ बन ल्यं १	३ स २ बन ल्यं १	४ स ३ बन ल्यं १
३ स १ बन ल्यं २	४ स २ बन ल्यं २	५ स ३ बन ल्यं २
४ स १ बन ल्यं ३	५ स २ बन ल्यं ३	६ स ३ बन ल्यं ३
५ स १ बन ल्यं ४	६ स २ बन ल्यं ४	७ स ३ बन ल्यं ४
६ स १ बन ल्यं ५	७ स २ बन ल्यं ५	८ स ३ बन ल्यं ५
७ स १ बन ल्यं ६	८ स २ बन ल्यं ६	९ स ३ बन ल्यं ६
८ स १ बन ल्यं ७	९ स २ बन ल्यं ७	१० स ३ बन ल्यं ७
९ स १ बन ल्यं ८	१० स २ बन ल्यं ८	११ स ३ बन ल्यं ८
१० स १ बन ल्यं ९	११ स २ बन ल्यं ९	१२ स ३ बन ल्यं ९
११ स १ बन ल्यं ०	१२ स २ बन ल्यं ०	१३ स ३ बन ल्यं ०
१२ स १ बन ल्यं १	१३ स २ बन ल्यं १	१४ स ३ बन ल्यं १
१३ स १ बन ल्यं २	१४ स २ बन ल्यं २	१५ स ३ बन ल्यं २
१४ स १ बन ल्यं ३	१५ स २ बन ल्यं ३	१६ स ३ बन ल्यं ३
१५ स १ बन ल्यं ४	१६ स २ बन ल्यं ४	१७ स ३ बन ल्यं ४
१६ स १ बन ल्यं ५	१७ स २ बन ल्यं ५	१८ स ३ बन ल्यं ५
१७ स १ बन ल्यं ६	१८ स २ बन ल्यं ६	१९ स ३ बन ल्यं ६
१८ स १ बन ल्यं ७	१९ स २ बन ल्यं ७	२० स ३ बन ल्यं ७
१९ स १ बन ल्यं ८	२० स २ बन ल्यं ८	२१ स ३ बन ल्यं ८
२० स १ बन ल्यं ९	२१ स २ बन ल्यं ९	२२ स ३ बन ल्यं ९
२१ स १ बन ल्यं ०	२२ स २ बन ल्यं ०	२३ स ३ बन ल्यं ०
२२ स १ बन ल्यं १	२३ स २ बन ल्यं १	२४ स ३ बन ल्यं १
२३ स १ बन ल्यं २	२४ स २ बन ल्यं २	२५ स ३ बन ल्यं २
२४ स १ बन ल्यं ३	२५ स २ बन ल्यं ३	२६ स ३ बन ल्यं ३
२५ स १ बन ल्यं ४	२६ स २ बन ल्यं ४	२७ स ३ बन ल्यं ४
२६ स १ बन ल्यं ५	२७ स २ बन ल्यं ५	२८ स ३ बन ल्यं ५
२७ स १ बन ल्यं ६	२८ स २ बन ल्यं ६	२९ स ३ बन ल्यं ६
२८ स १ बन ल्यं ७	२९ स २ बन ल्यं ७	३० स ३ बन ल्यं ७
२९ स १ बन ल्यं ८	३० स २ बन ल्यं ८	३१ स ३ बन ल्यं ८
३० स १ बन ल्यं ९	३१ स २ बन ल्यं ९	३२ स ३ बन ल्यं ९

७ स ७ वन लयं ०	८ स ८ वन लयं ०	९ स ९ वन लयं ०
८ स ७ वन लयं १	९ स ८ वन लयं १	१० स ९ वन लयं १
९ स ७ वन लयं २	१० स ८ वन लयं २	११ स ९ वन लयं २
१० स ७ वन लयं ३	११ स ८ वन लयं ३	१२ स ९ वन लयं ३
११ स ७ वन लयं ४	१२ स ८ वन लयं ४	१३ स ९ वन लयं ४
१२ स ७ वन लयं ५	१३ स ८ वन लयं ५	१४ स ९ वन लयं ५
१३ स ७ वन लयं ६	१४ स ८ वन लयं ६	१५ स ९ वन लयं ६
१४ स ७ वन लयं ७	१५ स ८ वन लयं ७	१६ स ९ वन लयं ७
१५ स ७ वन लयं ८	१६ स ८ वन लयं ८	१७ स ९ वन लयं ८
१६ स ७ वन लयं ९	१७ स ८ वन लयं ९	१८ स ९ वन लयं ९

दसुः— ५३ स्वया ४७ गुल द्वा ?

$$\begin{aligned}
 ५३-४७ &= ५३-३-४४ \\
 &= ५३-३-१०-१०-१०-१०-४ \\
 &= ४०-१०-१०-१०-१०-४ \\
 &= ४०-१०-१०-१०-४ \\
 &= ३०-१०-१०-४ \\
 &= २०-१०-४ \\
 &= १०-४
 \end{aligned}$$

$$५३-४७ = ६ उत्तर ।$$

अथवा

५३ = ४० + १३, ४७ = ४० + ७, ४० स ४० वन लयं मदु ।
 अनं १३ स ७ वन लयं ६ है जक जुल, उकि ५३-४७ = ६ है
 उत्तर जुल ।

अभ्यास ४

(क) म्हुतं लिसः बीगु ।

(१) च्यागुली स्वंगू, गुंगुली प्यंगू, ह्यगुली डागू, गुंगुली खुगू, च्यागुली डागू, प्यंगुली निगू, नीगुली छगू पाःया ।

(२) १० व ६, १२ व ८, १३ व ८, १५ व ७, १६ व ८, ११ व ६, १८ व ६, १४ व ६, १५ व ८, १७ व ८ १९ व ६, गुलि पाः ?

(३) २८ व ७, २७ व ५, ५६ व ६, ६६ व ७, १५ व २, ५७ व ३, ८८ व ८, ४६ व ६, २६ व ४, २२ व ६, ३५ व ८ ४२ व ७, ५१ व ६, ६० व ५, ७३ व ४, ८६ व ८, ६२ व ६, ८३ व ७, ८१ व ५, ७२ व ३, ६२ व ६, १२ व ६ गुलि पाः ?

(४) १०० स ५ लिकाकां जितले यंकि ।

(५) १०० स ६ लिकाकां जितले यंकि ।

(६) १०० स ७ लिकाकां जितले यंकि ।

(७) १०० स ८ लिकाकां जितले यंकि ।

(८) २०० स ६ लिकाकां जितले यंकि ।

(९) ३०० स १० लिकाकां जितले यंकि ।

(१०) ७ यात ५ व ६ या जम्माय्, ६ यात ७ व ८ या जम्माय्, ८ यात ६ व ७ या जम्माय्, ७ यात ५ व ६ या जम्माय्, ६ यात ४ व ८ या जम्माय्, ६ यात ५ व ४ या जम्माय्, ४ यात ३ व १ या जम्माय्, ३ यात ३ व ५ या जम्माय् छ्या (कतय्या) ।

(ख) लिसः (उत्तर) स्वः ।

(१) मचा छ्वा सिके १५ गः गुच्चा दुगुली ८ गः बुतकि गोगः ल्यनि ?

(२) १७ तका दां दुहस्ये गुतका फुकइबले गुलि ल्यं दइ ?

(३) छ छिमिदाजु स्वया प्यदं क जूसा छिमिदाजु १६ दँ दइबले छ गोदँ दइ ?

(४) छगू आखः बबनेगु थासे नीह मचात दु । स्वह मवः खुनु आखः बोनिपि गोह दइ ?

(५) छिमि बाःयाके नीतका दां दुगुली छन्त गुरुयात बीत न्यातका बिया ल्यँक छिमि मांयात बिल धाःसा छिमि बानं छिमि मांयात गोतका दां बिल ज्वी ?

(६) जि बखुन्हु जन सेवाय् 'चतुथ ख १५' या टिकट् ३२ गः धिबां न्याना ५३ गः धिबां मिया ब्छयाबले जित गोगः धिबा लबः दत ज्वी ?

(७) छन्त नीपाः ल्याः च्वय्गु भवँः न्याना ब्यूगुली क्यापाः च्वय् धुनिबले गोपाः ल्यं दइ ?

(८) जिके ८ गः मसि थल दु । छंके १४ गः दु । आ, जि गोगः न्यातकि छंकेति हे दइ ?

(९) रामयाके ४८ गः धिबा दु । गोपालयाके व स्वया ६ गः ह्य भासा गोपालयाके जक गोगः धिबा दु ?

(१०) ३० ह्य कोया हुल्य् अपां कय्का २० ह्य च्वया वनिबले गोह ल्यं दइ ?

मनमन ल्याः ख्याय् मफुगु छ्याय्माल धाःसा के च्वयाथें याका दिसँ, ल्याः च्वका दीबले गः मगासा ल्याःया देपा पार्छे निसँ च्वय्गु स्थना दिसँ । नत्र जः खः पाइयाथथैः—

५२५४३

३७८

५२१६५

५२५४३

३७८

१४७४३

दसु— ५४७६—२५६६ या ल्याःया ।

५४७६ ६—६=३, १७—६=८, ४७—१७=३०,

२५६६ १३—५=८, ५—१=४, ४—२=२

२८८३

गुँ स खु वन स्वँ ल्यन । हस स गुँ मवन उकिं मेगु साँह
 (१०) तना संहस जुल, संहस स गुँवन च्या ल्यन । न्हाचःयागु
 साँह च्वे 'छि' पाः या सां ज्यू के 'छि' तं सां ज्यू । के डा स
 छि तनेबले खु जुल, पि स खु मवन उकिं हाकनं साँह (१०) तना
 संपि जुल, संपि स खु वन च्या ल्यं जुल । थुकियागु साँहबा 'छि'
 के तनेबले (१+२=३) स्वँ जुल । डा स स्वँ वन नसि ल्यं
 जुल उकिं ५४७८ स २५६६ वन २८८३ ल्यं जुल ।

सूचना— छ्यायगु या लिसः (उत्तर) स्वे सिबे 'ल्यं' व
 चिकिधंगु संख्या मुनाः (जम्मा याबा) स्वया दीसां ज्यू ।

गथेः— ५४७६ ल्यं २८८३

२५६६ चीधंगु २५६६

२८८३

५४७६

थुकिं मुनेगु (जम्मा यायगु) हकनं याय माति उकिं ल्याः
 याकनं वायफै । नापं नापं लिसः (उत्तर) या भरे च्वनेगु वं तना
 चनि । मिलय् मजुसा हकनं ल्या यायगु हे बाही उवी ।

अभ्यास ५

छ्वाः (कतय या)

(१) २३	(२) ३४	(३) ५६	(४) ७८	(५) ८०	(६) ५०
१२	२१	३४	२०	३०	२६
(७) ४६	(८) ५२	(९) ६३	(१०) ७४	(११) ३५४	(१२) ७६५
३७	२५	४७	२८	२३४	६०६
(१३) ४८०	(१४) ६७७	(१५) ८४२	(१६) ६०४	(१७) ५६८०	
३६०	७६६	३८४	५८६	७३६	
(१८) ५४०६०	(१९) ८४३२१	(२०) ८५८५८	(२१) ५४३२१		
७०७३	५३७८६	५८५८५	१२३४५		
(२२) २०००४	(२३) ६८६३५७	(२४) ७०८०६३			
१५३२५	६६६६६	२०५०३			
(२५) ८०५४००	(२६) ७०००२०३	(२७) ८२४३६			
७००५३	५००६५६	७६८६३			

(२८) ५०४०७—१६८७६. (२९) १०८५३४—१०८६४.

(३०) ६३४०६—७६६०. (३१) ७६०२५६—८२७८६.

(३२) ८००००—७६४३८. (३३) १००००००—६६६६६६.

(३४) ७७५७७०—८८८८६. (३५) ७८०००४—३८६२१०.

(३६) ३०६४५६५८६३४—१६३५६७८६०४५.

(३७) के चवंगु संख्याय् पालंपाः गुलि गुलि तंसा मिलख ज्वी ?

१६, २०५, ६४७५, ६६४४६, ४३५०० ?

(२५)

- (३८) ६३८६७ स गुलि लि काल कि ल्यं ६८३ ज्वी ?
- (३९) २६ स्वया छिलख (लाख) गुलि अपो ?
- (४०) १००४ स्वया छिकोटि (करोड) गुलि अपो ?
- (४१) भिद्वः स्वया ७६ गुलि ह्य ?
- (४२) स्वयम्भु पाःया १४५३ त्वाथः दु बिज्यासःया १२५ जक बिज्यासःया त्वाथः स्वया स्वयम्भु पाःया त्वाथः गुलि अपो दु ?
- (४३) छिमिगु पसःया ३६८४५० दुहाँ वइगु व २८०७६६ पिहाँ वनिगु जूसा गुलि लवः दइ ?
- (४४) छेँ छखा स्वद्वलं न्याना ३३२५ नं म्यूसा गुलि लवः दइ ?
- (४५) छं जित ५४० तका दां त्याय् व्यूसा जि भिद्वःयाह्य छह्य साहु पुत्ता व्हेफु । आ जिके गुलि दु ?
- (४६) निगू संख्याया जम्मा ६३८५ व तःधंगु संख्या ७७३५६ जूसा चीधंगु गुलि ?
- (४७) ताधंगु संख्या गुलि ? यदि चीधंगु ३७६६ व निगुलि मुन कि ७८०६०० ज्वी ।
- (४८) ७३८६ ज्वी । छुकी ६६६ तंसा ?
- (४९) बुँगद्योया जात्रा लगभग स्वीन्हु माः तर जनवाहाद्योया प्यन्हु हे सिवःसा बुँगद्या गोन्हु अपो जात्रा याय् माः ?
- (५०) थनं नारिखुसि डाकय् दु तर पंतिखुसि किं निकय्मछि दु । थन निह्य निथाय् हि कय्छि कय्छि ल्याखं वनिबले नारी बंद्य गोन्हु हापा थ्यनि ?

(२६)

सरल

दसुः— ३+२-१+४-५ या ल्याःया ।

$$३+२-१+४-५ = (३+२+४)-(१+५) \\ = ९-६ = ३.$$

$$३+२-१+४-५ = ५-१+४-५ = ४+४-५ \\ = ८-५ = ३ उत्तर ।$$

सूचना— थव ल्याखे दकले ह्यापायागु ' धन ' ज्वी ।

अभ्यास ६

ल्याःबा—

$$(१) ५+२-३. (२) ७+३-५-३. (३) ११+५-४.$$

$$(४) २३+१७-६+२-१४. (५) ३३-२७+४३-१६.$$

$$(६) ६७३-७२४+२०६. (७) ७८६६५-८७६५-७३८६.$$

$$(८) ८७०३-७६३५+३००२-१०३०.$$

$$(९) १६००-६२४-३००-८८.$$

$$(१०) ५७८-३४५+७८४-५०७.$$

$$(११) ६४५६७+३२८५-७७७७७-३०४+६४.$$

$$(१२) ६७८+४५२-७८६-४५६+७८६.$$

$$(१३) ४७८५+३४५-५६७३+४५७८-५६७८+२३४५.$$

$$(१४) १६०३५-२५६+७०६-८६०५+७४+७०५-८६०५.$$

$$(१५) ४०६०+५१६-१०७६-६६४३+२५६-३६८+४५६०.$$

दुगं (गुणा, गुणन)

छुं छगू संख्या तःकः मछि मुनेमाल (जम्मा याय्माल)
धाःसा व ज्या अःपुक छु गथे याना सिधय्काबी
उकियात हे ' दुगं ' ' गुणा ' ' गुणन ' धाइ ।

छुं संख्या तःकः मछि मना छगू फल बइ व फलयात ' गुणन
फल ' ' दुगं फल ' धाइ । उकियात हे ' गुणित ' नं धाः ।

दसुः — $४ \times ३ = १२$, $४ + ४ + ४ = १२$.

गबलें गबलें दुगं \times गुणन या पलेसा ' . ' नं वः तर ल्याः व हे
खः गथे $४ \times ३ = १२$, $४.३ = १२$

\times थव चिया जब पाखे च्वंगुयात ' गुणय ' व खव पाखे
च्वंगुयात ' गुणक ' धाइ । ल्याः याय्बले गुणयया थासे गुणक
व गुणक या थसे गुणय लाःसां उकिया फल व हे ज्वी । थव हे
कारणबस, भीथाय् मालया भाः प्रायः उथें जूगु खः । थन
नोटया भाः दंसा बिदेशे वस्तुया अभाव ज्वी, नापं मू नं थिके
हे ज्वी । बिदेशे वस्तु दंसा थन नोट थिकेज्वी मोहलं न्याइ-
पिन्त छुनि छुका ! गथेः—

$$४ \times ३ = १२, \quad ४ + ४ + ४ = १२.$$

$$३ \times ४ = १२, \quad ३ + ३ + ३ + ३ = १२.$$

सूचना— च्वनेगु थथेः—

छि छि छि, नसि खं खु,

पि डा नीय्, हस च्यां ह्येछु इत्यादि !

(२८)

बबनेगु ३

१—१—१

१—२—२

१—३—३

१—४—४

१—५—५

१—६—६

१—७—७

१—८—८

१—९—९

१—१०—१०

२—१—२

२—२—४

२—३—६

२—४—८

२—५—१०

२—६—१२

२—७—१४

२—८—१६

२—९—१८

२—१०—२०

३—१—३

३—२—६

३—३—९

३—४—१२

३—५—१५

३—६—१८

३—७—२१

३—८—२४

३—९—२७

३—१०—३०

४—१—४

४—२—८

४—३—१२

४—४—१६

४—५—२०

४—६—२४

४—७—२८

४—८—३२

४—९—३६

४—१०—४०

५—१—५

५—२—१०

५—३—१५

५—४—२०

५—५—२५

५—६—३०

५—७—३५

५—८—४०

५—९—४५

५—१०—५०

६—१—६

६—२—१२

६—३—१८

६—४—२४

६—५—३०

६—६—३६

६—७—४२

६—८—४८

६—९—५४

६—१०—६०

୭ — ୧ — ୭	୮ — ୧ — ୮	୯ — ୧ — ୯
୭ — ୨ — ୧୪	୮ — ୨ — ୧୬	୯ — ୨ — ୧୮
୭ — ୩ — ୨୧	୮ — ୩ — ୨୪	୯ — ୩ — ୨୭
୭ — ୪ — ୨୮	୮ — ୪ — ୩୨	୯ — ୪ — ୩୬
୭ — ୫ — ୩୫	୮ — ୫ — ୪୦	୯ — ୫ — ୪୫
୭ — ୬ — ୪୨	୮ — ୬ — ୪୮	୯ — ୬ — ୫୪
୭ — ୭ — ୪୯	୮ — ୭ — ୫୬	୯ — ୭ — ୬୩
୭ — ୮ — ୫୬	୮ — ୮ — ୬୪	୯ — ୮ — ୭୨
୭ — ୯ — ୬୩	୮ — ୯ — ୭୨	୯ — ୯ — ୮୧
୭ — ୧୦ — ୭୦	୮ — ୧୦ — ୮୦	୯ — ୧୦ — ୯୦

୧୦ — ୧ — ୧୦	୧୧ — ୧ — ୧୧	୧୨ — ୧ — ୧୨
୧୦ — ୨ — ୨୦	୧୧ — ୨ — ୨୨	୧୨ — ୨ — ୨୪
୧୦ — ୩ — ୩୦	୧୧ — ୩ — ୩୩	୧୨ — ୩ — ୩୬
୧୦ — ୪ — ୪୦	୧୧ — ୪ — ୪୪	୧୨ — ୪ — ୪୮
୧୦ — ୫ — ୫୦	୧୧ — ୫ — ୫୫	୧୨ — ୫ — ୬୦
୧୦ — ୬ — ୬୦	୧୧ — ୬ — ୬୬	୧୨ — ୬ — ୭୨
୧୦ — ୭ — ୭୦	୧୧ — ୭ — ୭୭	୧୨ — ୭ — ୮୪
୧୦ — ୮ — ୮୦	୧୧ — ୮ — ୮୮	୧୨ — ୮ — ୯୬
୧୦ — ୯ — ୯୦	୧୧ — ୯ — ୯୯	୧୨ — ୯ — ୧୦୮
୧୦ — ୧୦ — ୧୦୦	୧୧ — ୧୦ — ୧୧୦	୧୨ — ୧୦ — ୧୨୦

१३ — १ — १३	१४ — १ — १४	१५ — १ — १५
१३ — २ — २६	१४ — २ — २८	१५ — २ — ३०
१३ — ३ — ३९	१४ — ३ — ४२	१५ — ३ — ४५
१३ — ४ — ५२	१४ — ४ — ५६	१५ — ४ — ६०
१३ — ५ — ६५	१४ — ५ — ७०	१५ — ५ — ७५
१३ — ६ — ७८	१४ — ६ — ८४	१५ — ६ — ९०
१३ — ७ — ९१	१४ — ७ — ९८	१५ — ७ — १०५
१३ — ८ — १०४	१४ — ८ — ११२	१५ — ८ — १२०
१३ — ९ — ११७	१४ — ९ — १२६	१५ — ९ — १३५
१३ — १० — १३०	१४ — १० — १४०	१५ — १० — १५०

१६ — १ — १६	१७ — १ — १७	१८ — १ — १८
१६ — २ — ३२	१७ — २ — ३४	१८ — २ — ३६
१६ — ३ — ४८	१७ — ३ — ५१	१८ — ३ — ५४
१६ — ४ — ६४	१७ — ४ — ६८	१८ — ४ — ७२
१६ — ५ — ८०	१७ — ५ — ८५	१८ — ५ — ९०
१६ — ६ — ९६	१७ — ६ — १०२	१८ — ६ — १०८
१६ — ७ — ११२	१७ — ७ — ११९	१८ — ७ — १२६
१६ — ८ — १२८	१७ — ८ — १३६	१८ — ८ — १४४
१६ — ९ — १४४	१७ — ९ — १५३	१८ — ९ — १६२
१६ — १० — १६०	१७ — १० — १७०	१८ — १० — १८०

(३१)

१६—१—	१६	२०—१—	२०	२१—१—	२१
१६—२—	३८	२०—२—	४०	२१—२—	४२
१६—३—	५७	२०—३—	६०	२१—३—	६३
१६—४—	८६	२०—४—	८०	२१—४—	८४
१६—५—	११५	२०—५—	१००	२१—५—	१०५
१६—६—	१४४	२०—६—	१२०	२१—६—	१२६
१६—७—	१७३	२०—७—	१४०	२१—७—	१४७
१६—८—	२०२	२०—८—	१६०	२१—८—	१६८
१६—९—	२३१	२०—९—	१८०	२१—९—	१८९
१६—१०—	२६०	२०—१०—	२००	२१—१०—	२१०

सूचना— १० तक लःथें मवेकुसैं मज्यु । लिपा धोका नइ मेगु
नं कण्ठ ला वेके हे माः ।

दसुः— २७४५ यात २ (नि) दुगं या ।

२७४५ $५ \times २ = १०$ या ० ल्यं ह्लातय् १

२ $४ \times २ = ८ + १ = ९$ या ९ ल्यं ह्लातय् ०

५४६० $७ \times २ = १४$ या ४ ल्यं ह्लातय् १

$२ \times २ = ४ + १ = ५$ या ५ ल्यं ह्लातय् ०

$२७४५ \times २ = ५४६० = २ \times २७४५$

अभ्यास ७

के च्वंगु संख्यायात पालं पाः ३, ४, ५ ब ६ दुगं याः ।

(१) २३, ३२, २१, ३६, ४७ व ५८.

(२) ६८, ७६, ८५, ३२६, ४०५ व ८७६.

(३) १२४, २५५, ३७५, १६५ व २०५.

(४) ३२५, ५५०, ७६५, ९५, ८०५ व २०३.

(५) १६३, २६३, ५७४, २३३, ४०७ व १२७.

(६) ३२६, ४३२, ४५१, ५३३, ४२३ व ४०६.

(७) ३२७, ५२३, ४१५, ३५३, २६३ व ८६७.

(८) १२०, ३६१, ३६५, २४५, २५० व २६०.

(९) ४२०, १११, २२२, ३३३ व ४४४.

(१०) ५५०, २३०, ४५०, ५३० व १२३४५.

यदि छुं संख्याया खव पाखे छगः शून्य तंसा वया मू (मान)
ह्वापा या भिदुगं वी । अथे जूगुलिं छुं संख्यायात १० नं दुगं
(गुणन) याय् माःसा खव पाखे छगः शून्य जक तंसागाः ।
गथे $२३ \times १० = २३, ०$ तथा $२५ \times १० = २५, ०$ इ० अथे जूगुलि
१००, १०००, १०००० आदि संख्यां दुगं (गुणन) याय् माःसा
क्रमशः ००, ०००, ०००० जक तंसागाः ।

छुं संख्यायात ३० बा मेगु अजागु आदि संख्यां दुगं (गुणन)
याय् माःसा (३० यागु हे) ह्वापायागु संख्यायात स्वदुगं याना
शून्य छगः तंसागाः । गथे $४२६ \times ३० = १२७८, ०$.

दसुः— ३२६ यात ६०० दुगं याः ।

३२६		३२६	
६००	जकयाः	६००	मछिं याय्म्बाः
<hr/>		<hr/>	
१९७४,००		०००	
		०००	
		१९७४	
		<hr/>	
		१९७४००	

अभ्यास ८

दुर्गा या

- (१) ३५६ यात ३०, ३०० व ३०००.
 (२) ७०३५ यात ४०, ४०० व ४०००.
 (३) ३६०५ यात ५०, ५०० व ५०००.
 (४) ७०३ यात ६००, ६००० व ६००००.
 (५) ३६ यात ६००, ६००० व ६००००.
 (६) ८२२६ यात ७००, ७००० व ७००००.
 (७) ३००५ यात ८०००, ८०००० व ८०००००.
 (८) ६००४ यात ६०००, ६०००० व ६०००००.
 (९) ३०५०३ यात ६०००, ६०००० व ६०००००.
 (१०) ७२६५ यात ६०, ८००, ७०००, ६०००० व ५०००००.

दसुः— ७२८ यात ३२६ दुर्गा (गुणन) या ।

(क) ७२८ ३२६		(ख) ७२८ ३२६
६५५२	गुणन फल ६ यागु	६५५२
१४५६०	गुणन फल २० यागु	१४५६
२१८४००	गुणन फल ३०० यागु	२१८४
२३६५१२	गुणन फल ३२६ यागु	२३६५१२

यत्न ७२८ व ३२६ यागु गुणन फल (दुर्गा फल) ६, २० व ३००
 या पृथक् पृथक् याना बल, व स्वंगुणि मुंबले (जम्मा याःबले)

पूर्ण संख्याया गुणन फल (दुर्गं फल) जुल । चवे ' ख ' यागुली
खव पाखे शून्य मदु । व अःपुकेत व म्हंचाय्केत जक याःगु खः
पूर्ण रूप ला ' क ' यागु हे ।

अःपुक दुर्गं (गुणन) याय्वले शून्यया ल्याः ज्वी मखु । कारगु
शून्य जक लिपा तना व्यूसांगाः ।

$$\text{दसु:— } २० \times ३०० = ६००० \text{ या}$$

$$२ \times ३ = ६, ० \times ०० = ०००$$

$$६००० = २० \times ३००.$$

गुणक व गुण्य निगुलिया अथवा गुण्य वा गुणक न्हागु
ली छगुली जक खव पाखे शून्य दःसां व शून्यत छखे चीका ल्यंगु
संख्याया जक क्रिया याना लिपा जक व शून्यत बना व्यूसांगाः ।
अःपुइ ।

$$\text{दसु:— } २० \text{ यात } ३०० \text{ दुर्गं (गुणन) वा ।}$$

२०	वा चवे धयार्थे	२/०
३००		३/०० जक याय्गु
<hr style="width: 50%; margin: 0;"/>		<hr style="width: 50%; margin: 0;"/>
००		६/००० गुलि अःपु ?
००		
६०		
<hr style="width: 50%; margin: 0;"/>		
६०००		

गुण्यया विषय शून्य बल धाःसा व शून्यया फल मकार्ले
गोगः शून्य दु वःगः हे ल्याः (मङ्क) त्वःता (ल्याःया जव पाखे
नह्यवाना) मेगु ल्याः क्वय्वले पाइमखु । अ पुइ ।

(३५)

दसुः— ५५५ यात ३००३ दुगं याः ।

५५५	५५५
३००३	या चवे धयार्थे ३००३ जक यायू
<hr/>	<hr/>
१६६५	१६६५ बले गुलि अःपु ?
०००	१६६५
०००	<hr/>
१६६५	१६६६६६५
<hr/>	
१६६६६६५	

११ निसैं २० तकया दुगं (गुणन) झकलं यायूगु हे अःपु ।

दसुः— १२५६ यात १५ दुगं या ।

१२५६	१२५६
१५	या चवे धयार्थे १५ जक यायूगु
<hr/>	<hr/>
६२८०	६२८० हे गुलि अःपु ?
१२५६	
<hr/>	
१८८४०	

गुणा जवं, खवं तथा बिचं यःथासं निसैं याःसां ड्यू ।

बरू गः मिलेयाना चवयू सयूके माः ।

(३६)

दसुः— ७२८ यात ३२६ दुगं या॥

(१)	७२८	(२)	७२८	(३)	७२८
	३२६		३२६	३ ४ ६ स	३२६
	६४५२		२१८४	यः गुलि	१४५६
	१४५६		१४५६		६४५२
	२१८४		६४५२		२१८४
	२३६५१२		२३६५१२		२३६५१२

चवेयागु दुगं (गुणन) मिलय् जू मजू स्व ।

गुणन फल ४	गुणय ७२८ या ७+२+८=१७, १७ यानं १+७=८ तथा १७-६=८
गुणय ८	गुणक ३२६ या ३+२+६=११, ११ यानं १+१=२ तथा ११-२=९
गुणक ४	गुणनफल २३६५१२ या २+३+६+५+१+२=२२, २२ यानं २+२=४ तथा २२-१८=४ उकिं गुणन बांलाक मिलय् जू।

८×५=४० वा

४+०=४ तथा

४०-३६=४

सूचना— गुणय् धयागु फळि फतले बाकनं व अःपुक
मद्वक याय्गु है आपाः मि। छाया धाःला लिपा तःतःधंगु
याय्त् थाकु चाइ मखु। अभ्यास बा जूसा निकः स्वकः
बाकूसां ज्यु ।

(३७)

अभ्यास ६

के चर्वागु संख्याया (दुर्गफल) गुणनफल पिका ।

- (१) ३७५ व ५४, ६०४ व ६८, ७४० व ६६
 (२) ४६७२ व ३४५, ८७६२ व ६०४, ८०७२ व ६७२
 (३) ७०८ व ७०८, ८४६३ व ३४७, ८२३६ व ५००६
 (४) ८६०२५ व ८००७, ६०४०७ व ६०५०
 (५) १२३४५६ व ७०८०६, ८६३४०० व ७०६००
 (६) ८२००७८ व ६००७२, ४८०३६० व ८६०७
 (७) ८५७३०५६ व ६०००८२, ७३६०२५० व ३००६०००
 (८) ६८७६५०७ व ३६४२१, ३७०० व ८०६०२५०००
 (९) ८६७६५४३ व ६७८६५३, ३७०३०४ व ६०७०३७०
 (१०) ३०७६५० व ६००६०, ७८४६६२ व ८००७५
 (११) ८३००३८ व ७००२०८, ३२५७६५० व ३२५७६५०
 (१२) ३५७५६ व ६५७०००२, २०६०३० व ४००८००६००
 (१३) ७०३५६ व ५०६१, ४२६०१० व ५०४५०
 (१४) ७१६५६ व ८०७६, ६२३७५ व ५४३८
 (१५) ८२१६५४३ व ७००७६१

अभ्यास १०

(क) ककलं दुर्गं (गुणन) या ।

- (१) ४३२६ यात ११, ३८०६ यात १२
 (२) ७२०४ यात १३, ७०८२ यात १४
 (३) ४८६० यात १५, ८७८६ यात १६

(३८)

- (४) १३५७० यात १७, २८०७० यात १८
 (५) ५६३८२ यात ११, ४२६३४५ यात १२
 (६) ६८४३२ यात १५, ७१४०८२ यात १४
 (७) २६०८१६ यात १६, ६७३२१८ यात १८
 (८) ४३५६ यात १६, ८४१८७५ यात २०

(ख) लिसः न्यु ।

(१) छतकाया १६२ पाइ दु घाःसा ३७०५ तकाया गुलि पाइचा दइ ?

(२) अङ्कगणित सफुली ५७६ पौ दु व छपती ३७४६ गः आखः दु आः उकी जम्मा (कुल) गुलि आखः दइ ?

(३) जें छपी बिर्ताया ६७५ तका पुलेमाःसा ३२५ पी बिर्ता वुँ न्याय्त गुलि दां मालि ?

(४) यलया बागमती ताँ छीपि २६३६० दु घाःसा दच्छिया (३६५ न्हु) गोम्हं छी ?

(५) छपाः म्हे नीच्याफा जाकि न्हांसा ७३६ पा म्हे गोफा न्हानि ?

(६) छह्ना किसिया मू ३४७६ तका व सलया ७६५ तका ल्याखं खुह्ना किसि व फिखुह्ना सल न्याय्त गुलि दां मालि ?

(७) ६० सेकेन्द या १ मिनट, ६० मिनट या १ घण्टा व २४ घण्टाया छन्हु जूसेलि हिच्छिया गुलि सेकेन्द जुल ?

(८) ५ तोलाया १ छतौक, १६ छतौकया १ सेर व ४० सेरया १ मन जूसेलि १ मनयू गुलि तोला दु ?

(१) धव सफुली ८ गृ फर्मादु, १ फर्माय् ८ पौदु, पती २ पेज दु, १ पेजय २२ भोदु व भोपति २५ गः आखः दु । आःकुल धव सफुली गोगः आखः दइ ?

(१०) पासिमा छमाय् २६ कचा दु । छकचाय् ३२५ गः सः । आ व पासिमाय् जम्मा गोगः पासि सइ ?

(११) पन्चदान बले दान व्यूथाय् व जाकि द्वय् गोमना दइ ? दान काः वःपिन्त ह्यति प्पमना प्पमना ल्याखं किडासः ह्यसित बी धुंकानं १००० मना ल्यंहे दनि ।

(१२) उखुन्दु श्रीपञ्चमिवले गोहा मनुखं गः चाःहिल व्बी ? गःचाःह्यपिसं लिउने (इचंगु बनेत बाय्गु) ध्यन कि ह्यति छगः छगः लोहँचा उथाय् तय् हैगु । आपा द्वे स्वातकि ५०० गःया कु कुब्बीका छखे तय् व्हेगु व हिचिछया नीडाकु ल्हाय् धुंकानं २५५ गः ल्यंदु ।

(१३) ' जगत उद्धार दौद्ध विद्यालय ' यात दच्छिया गुलि कापि मालि ? अन १२५ हा छात्रत दु । अमित लय् म्हाति ह्यग्गू माः ।

(१४) पशुपतिनाभयात दच्छी गोफो स्वां छाइ ? सदां २५ फो दुगु स्वांमाः कामाः व ग्वी'फोस्वां अद्दत छाः ।

(१५) वे' पाँ' चःरेवले गोहा पशु पंछिया ज्ञान वनि ? अन ११ ब्लक दु । ब्लकय् डागू त्वाःदु । १ त्वालय् डासः खाछे'दु छे'खां छहा फुहस्ये मे, मफुहस्ये फै, दुगु चलि नं मफुहस्ये गोंगः सां अबश्य स्याइ ।

व थयगु (भाग)

‘व थयगु’ ‘भाग’ थुक्रियात धाइ कि गुकिं भीसं थव खँ सी । “व्यूगु छगु संख्या ‘भाजक’ व मेगु ‘भाज्य’ थका हाकनं थवनं धाइकि ‘भाज्य’ ‘भाजक’ या गोदुगं (गुणा) खः” व हे भाज्य भाजकया बिचय् पिहाँ वइगु दुगं (गुणा) यात ‘थःगु’ (भागफल) (भजन फल) वा ‘लब्धि’ धाइ । हानं दुगं (गुणा) मखागु (वथयगु ल्यंगु) यात ‘ल्यं-पल्यं’ (शेष) धाइ ।

दसु— ३० भाज्य ७ भाजकया गोदुगं (गुणा) खः ? हानं ल्यंपल्यं गुलि ?

$$३०-७=२३, \quad २३-७=१६, \quad १६-७=९, \quad ९-७=२$$

३० भाज्य ७ भाजकया ४ दुगं (गुणा) व २ ल्यंपल्यं (शेष) खः । उकी थःगु (भागफल वा लब्धि) ४ व ल्यं २ जुल ।

÷ थव चिं भाग (वथयगु) चिं खः । थव चिया जव पाखे ‘भाज्य’ व खवपाखे ‘भाजक’ खनि । गथे $३० \div ७$

आः भीसं धाय् फुकि ‘भाजक’ व ‘भागफल’ यात ‘गुण्य’ व ‘गुणक’ भाःवा ‘गुणन’ (दुगं) याना ‘ल्यंपल्यं’ (शेष) तंसा ‘भाज्य’ ज्वी । (भाजक \times भागफल + शेष (ल्यंपल्यं) = भाज्य) गनं गनं भागयात $\frac{३०}{७}$ नं खय्फु तर अर्थ व हे खः ।

गथे— $३० \div ७ = \frac{३०}{७} = ७ \times ४ + २$

जव छुं भागया ल्यंपल्यं (शेष) वैमखु व भागयात ‘ठिक’ भाग धाइ । उक्रियात अःखः गुणा (दुगं) नं धाः ।

उकी ‘भाज्य = भागफल \times भाजक’ ज्वी ।

भागं छुं कू संख्यायात 'उतीउती' वरावर व्वथय्गु (ईगु)
 क्यायाय्माः । यदि भाजक 'व्व' भाःपल धाःसा 'भाग फल' इनाः
 'थःगु' भाःपेमा । भाग फल 'व्व' भाःपल धाःसा भाजक इनाः
 'थःगु' धयागु सीकेमाः । भाजक भागफलया छव्व जक खः हनं
 भागफल नं भाजकया छव्व हे जक खः । गथे स्वीगः अं ७ ह्य मचा
 तयत् इना व्यूसा ह्यति प्यंगः थइ व निगः ल्यनि । हनं स्वीगः हे अं
 ४ म्ह मचातयत् इना व्यूसा ह्यति ह्यंगः थइ व निगः हे ल्यनि ।
 गथे— $30 \div 7 = 4$ ल्यं २, $30 \div 4 = 7$ ल्यं २. $4 \times 7 + 2 = 30$;
 $7 \times 4 + 2 = 30$.

दसुः— ४६ यात ङाव्व थ ।

$\begin{array}{r} ४६ (६ \\ \underline{४५} \\ १ \end{array}$	थन ४६ स ५ गुँकः $(६ \times ५ = ४५)$ बन ल्यं $(४६ - ४५ = १)$ १ जुल ।
---	--

दसुः— ४६ यात स्वव्व थ ।

$\begin{array}{r} ४६ (१५ \\ \underline{३} \\ १६ \\ \underline{१५} \\ १ \end{array}$	थन ४ स ३ छकः $(३ \times १ = ३)$ बन ल्यं $(४ - ३ = १)$ १ जुल, उकी कहाँ वःगु ६ नापं १६ जुल । १६ स ३ ङाक $(३ \times ५ = १५)$ बन ल्यं $(१६ - १५ = १)$ १ जुल ।
---	--

दसुः— ४६ यात निव्व थ ।

$\begin{array}{r} ४६ (२३ \\ \underline{४} \\ ६ \\ \underline{६} \end{array}$	थन ४ स २ निकः $(२ \times २ = ४)$ बन ल्यं महु मेगु कहाँ वःगु ६ स २ स्वकः $(२ \times ३ = ६)$ बन ल्यं महु ।
--	--

दसु:— ८८६०६ यात २४ ठब थ ।

२४) ८८६०६ (३७०४

७२
१६६
१६८
१०६
६६
१३

थन ८८ स २४ स्वक वन ल्यं १६ जुल, उकी
६ कहाँ वःगु नापं १६६ जुल १६६ स २४ ह्यकः
वन, ल्यं १ जुल उकी ० कहाँ वःगु नापं १० जुल,
१० स २४ मवं (१० यात २४ ठब थयूमफु) उकि
'मथःगु' (भागनासि) बा ० तथा मेगु ६ कहाँ
वल, व नापं १०६ जुल १०६ स २४ प्यकः वन
ल्यं १३ जुल ।

मितय जू मजू स्वः— भाजक × भा फल + शेष = भाज्य

भाज्य	७	भाजक	६	भाग फल	४
-------	---	------	---	--------	---

भाज्य ८ + ८ + ६ + ० + ६ या ३४ जुल

३४ या ३ + ४ = ७ जुल

भाजक २ + ४ = ६ हे जक जुल

भाग फल ३ + ७ + ० + ४ = १४ जुल

१४ या १ + ४ = ५ जुल ।

६ × ५ = ३०, ३० + ४ = ३४,

३४ या ४ + ३ = ७ हे जुल ।

दसु:— २४) ८८६०६ (३७०४ २४) ८८६०६ (३०००

७२
१६६
१६८
१०६
६६
१३

७२०००	
१६६०६	७००
१६८००	
१०६	४
६६	३७०४
१३	

सूचना — थव बांलाक हँ थवीका बिबा दिसँ ।

अभ्यास ११

के चवंगु संख्यायात पालंपाः ४, ५, ६ व ७ व्वथ ।

- (१) ३७६, ६२३४, ७०८५, ७००० व ८०२५.
 (२) ६०१२६, ८२०४५, ३२८१३, ४५६७८ व १२३४५.
 (३) १००२००, ७७७७७, ६०४०३, ८७३४५ व ७८६३४.
 (४) ३७८६, ४५६८६, ३२४८०, ३८४७४ व ३४५०६.
 (५) १६०४२, ७२१२४, ६०००१, ७८००० व ६२०१८.
 (६) ७८६७२, २४५६०, ३२०००, ८८८८८.
 (७) ३६०४२, ५७०८४, ३८६५६, ७२०४३.
 (८) ६६१००, १००००, ७०७०७०, १००२०.
 (९) ३५८६६, ५१२३७, ६१८४७, ५५५५५.
 (१०) ४७५००, २००२०, ३१७३४, ५०५०५०.

के चवंगु संख्यायात पालंपा १२, १५, १८ व्व थ ।

- (११) ७८३४२, २६८७३, ६३४५६.
 (१२) ४५७८६, ७८६३४, ३६८७३.
 (१३) ४६८३७, ७२०३४, ५६३४०.
 (१४) ६७८५६, १३०१३, २६५४३.
 (१५) १२३४५, ८६७८५, ७६८६६६.
 (१६) ३६७४५, २३४५६७२, १२७८६३४.

व्वथ—

- (१७) ८७२३७५० यात ७०, २६४२१६ यात २४.
 (१८) २०१०५०२२ यात २१, १७६३६७५ यात २५.
 (१९) ३६५३२४४ यात २८, १२६०१३८३, यात २७,

- (୧୦) ୬୬୫୩୪୩ ଯାତ ୩୫, ୧୪୬୧୪୦୯ ଯାତ ୩୨.
 (୧୧) ୧୪୦୭୦୨୪ ଯାତ ୩୬, ୨୬୪୧୯୧୩୬ ଯାତ ୪୨.
 (୧୨) ୩୩୩୦୨୧୬୦ ଯାତ ୪୫, ୩୩୦୦୨୩୬୬୪ ଯାତ ୪୯.
 (୧୩) ୪୩୫୫୧୦୭୬୦ ଯାତ ୫୫, ୨୬୧୧୧୬୫୬୬ ଯାତ ୪୪.
 (୧୪) ୨୭୬୩୨୫୫୦ ଯାତ ୬୬, ୨୯୫୦୧୬୬୦୦ ଯାତ ୭୨.
 (୧୫) ୪୦୪୯୨୯୨୯୦ ଯାତ ୫୪, ୩୭୦୯୫୦୧୧୭୫୩ ଯାତ ୯୧
 (୧୬) ୩୪୭୯୦୯ ଯାତ ୫୬, ୧୧୩୫୨୭୦୬ ଯାତ ୩୩
 (୧୭) ୧୨୬୪୫୯୪୩୧ ଯାତ ୭୦, ୨୩୧୭୫୩୨୬୩୧ ଯାତ ୯୦
 (୧୮) ୪୧୯୧୦୦୪୨୫ ଯାତ ୧୦, ୨୦୫୭୩୧୨୪୫୧ ଯାତ ୬୪
 (୧୯) ୧୭୫୯୭୬୧୪୧୧୩ ଯାତ ୫୪, ୬୩୨୧୫୦୦୯୩୩୧ ଯାତ ୧୬
 (୨୦) ୧୪୫୨୯୩୩୬୦୬୩୧ ଯାତ ୯୫

ଲ୍ୟା ଯା—

- (୩୧) ୧୭୯୫୬ ÷ ୧୪୧, ୧୩୦୧୩ ÷ ୨୬୧
 (୩୨) ୨୬୫୩୪ ÷ ୫୯୪, ୯୧୦୯୧ ÷ ୫୫୫
 (୩୩) ୩୬୭୯୦ ÷ ୬୨୯, ୩୦୩୨୧ ÷ ୬୯୧
 (୩୪) ୩୧୯୪୦୬ ÷ ୯୭୧, ୭୦୦୭୦ ÷ ୧୧୧
 (୩୫) ୧୧୧୧୧୧ ÷ ୯୯୯୯, ୯୦୧୩୫ ÷ ୩୫୫୬
 (୩୬) ୩୨୭୦୪୫୭ ÷ ୧୦୦୨, ୭୭୬୬୩୩୪ ÷ ୭୬୩୪
 (୩୭) ୨୦୯୦୪୦୦ ÷ ୫୪୫୬, ୧୧୧୭୭୭୦ ÷ ୧୧୦୬
 (୩୮) ୪୭୧୪୬୩୩୭ ÷ ୭୨୦୭, ୧୯୭୬୫୪୩୨୧ ÷ ୯୬୪୨
 (୩୯) ୧୨୩୪୫୬୭୯ ÷ ୧୯୭୬୫, ୧୯୭୬୫୪୩୨୧ ÷ ୧୨୩୪୫
 (୪୦) ୧୦୯୦୧୨୪୯୦ ÷ ୭୨୦୩୪
 (୪୧) ୧୨୦୦୭୩୦୧୨ ÷ ୯୧୭୩୨୪

(४५)

- (४२) $३८४०७८६०६०१ \div ६०७३५$
 (४३) $२०८६००५६३००० \div ८७००५६$
 (४४) $२६७५०६८२३ \div ७०८०७६$
 (४५) $५६७८६२३१४६७० \div ८६७६८६७$
 (४६) $७८०१८४६२०२७१३ \div ६२६$
 (४७) $६८७६५४०४५६७८६ \div ६६६$

अभ्यास १२

- (१) निगू संख्याया गुणन फल ३५७४३५ उकी छगू संख्या ७०५ जूसा मैगु गुलि ?
- (२) ह्यति ११३ तका ल्याखं ४०६८ तका दां गोहसित थइ ?
- (३) ८१७, ८१७ गोकः मुन कि ४३१३७६ उवी ?
- (४) छु संख्यायात ४६३ दुगं यात कि ६४०६ उवी ?
- (५) ७८०६५३ स ३४०५, ३४०५ गोक लिकाय्फु ?
- (६) भाग फल ३०७ भाजक ६८ व शेष २६ जूसा भाज्य गुलि ?
- (७) ने ३४५=३० ह्य मनू दु । उकी ४५ न्हे ह्यह सीगु जूसा गोह सी ?
- (८) जि द्वाँछ्या १६५०० तका दां वइगु दु । आ जिं वालं गोतका ल्याखं खचेयात कि द्वाँछ त्बी ? (द्वाँछिद्या उयेनि बाः)
- (९) हिं १२५ कय् वनिगु दुंगा ३२००० कय् वनेत गोन्हु मालि ?
- (१०) छगः सन्दुके १२५ पो वसः न्ह्यं । आ २७५० पो वसः स्वथनेत गोगः सन्दू मालि ?

- (११) निगू संख्याया जम्मा ३७६, अन्तर ११४ जूसा तःधंगु संख्या छु ?
- (१२) निगू संख्याया जम्मा ८६२५१ व निगुलि संख्या थःथवे ३८५ पाःसा तःधंगु संख्या गुलि ?
- (१३) चीधिकः हसिके गुलि दां दु ? निहसिके याना ८३६५० दु । हनं तःधिहसिके ७४८२१ अप्पो दु ।
- (१४) चीधंगु संख्या धा । गुंकया जम्मा ७६३५८ व अन्तर ३४५६ खः ?
- (१५) निगुलि संख्या धा । जम्मा याःसा ८५२७ व छ्यासा ७२६ व्वीगु ।
- (१६) जम्मा याःसा १०००० व कतय् याःसा ८८८ व्वीगु निगू संख्या क्व ?
- (१७) ३४५२ स गुलि तंसा ६००० व्वी ?
- (१८) ३०२१ स गुलि पाः यासा ६६६ व्वी ?
- (१९) निगू संख्याया जम्मा ८६२० व चीधंगु ३०६ सा मेगु छु ?
- (२०) निगू संख्याय् ७६ पाः, उकी चीधंगु ७०६ जूसा तःधंगु छु ?
- (२१) तःधंगु संख्या १०००, चीधंगु व खया ३७६ ह जूसा गुलि ?
- (२२) भाज्य ३७६२ व भाग फल १२ जूसा भाजक छु ?
- (२३) छु संख्यायात ३०४ नं गुणय् याःसा गुणन फल ३३४४ व्वी ?
- (२४) भाज्यगुलि ? यदि भाजक ३२१ लब्धि ११ व शेष २६० जूसा ।
- (२५) भाजक गुलि ? यदि जाज्य ३४५ शेष ५ व लब्धि २० जूसा ।

कोथाया चिंदुगु ल्याः

छुं छगू ल्याःसिवे अप्पो मेगु ल्याःयात न छगू हे ल्या
खे च्वय् माल धाःसा कोथाचि (कोष्ठ) यागु प्रयोग

यायमाः । व क्रमशः (भोलाक) थथेः—

हापां () 'चीधंगु' कोथा (सानो कोष्ठ)

लिपा { } 'थिक चागु' कोथा (मभौला कोष्ठ)

दकले लिपा [] 'तःधंगु' कोथा (ठुनो कोष्ठ)

व मेगु '—' 'बाकूगु' कोथा (आधा कोष्ठ)

उक्त चि मदुगु ल्याः मुनेगु व छ्यायगु (जम्मा व कतयू)
नापं नापं याय् माःसा ल्याःया जवं निसैं ल्याः माना ह्यमाः ।

दसुः— ८—५+४—२ या

८—५=३; ३+४=७, ७—२=५.

अथे हे हाकनं दुगं व व्वथयगु (गुणन व भाग) नापं नापं
याय्माःसा व ल्याःया जवंनिसैं ल्याः याय्माः ।

दसुः— $२४ \div ४ \times २ = २४ \div ४ = ६; ६ \times २ = १२$

अथे मयासैं ल्याःया, देां निसैं यात कि स्व, गुलि पाइ ?

$२४ \div ४ \times २ = ४ \times २ = ८; २४ \div ८ = ३$

$८—५+४—२ = ४—२=२; ५+२=७; ८—७=१$

अव छखे तया मेगु विशेष नियम केदु ।

कोष्ठनापं दुगु ल्याः याय्त् 'को. भा. गु. क. ज' या थें
भोलाक याय्माः ।

को = कोष्ठ (कोषा)

भा = भाग (व्यथय्गु)

गु = गुणन (दुगं)

क. ज = धन, ऋण (मुनेगु, छथाय्गु)

ध्व ल्याः याय्त् हापा 'को' कोथाया दुने च्वंगुनि याय्
माः। इकीनं —, (), { }, [] या भोलाक
याय्माः हापाया लिपा तथा लिपाया हापा याय् भज्यू । अनं
'भा' भाग (व्यथय्गु) नि याय्माः । अनं 'गु' गुणन (दुगं)
या ल्याः याय्माः । अनं तिनि 'ज' व 'क' या ल्याः नापं नापं
याय्माः ।

दसुः— कोष्ठ चिं दु मदु स्वः, गुलि पाः ।

$$(१) ६ - (४ + १) = ६ - ५ = १$$

$$(२) ६ - ४ + १ = २ + १ = ३$$

दसुः— $२० - [१७ - \{ ५ - (४ - २ + १) \}]$ या ल्या, या

$$= २० - [१७ - \{ ५ - (४ - ३) \}]$$

$$= २० - [१७ - \{ ५ - १ \}]$$

$$= २० - [१७ - ४]$$

$$= २० - १३$$

$$= ७$$

दसुः— $८ \div २ \times ६ \div २ \div ३$ या ल्याः या ।

$$= ४ \times ६ \div २ \div ३.$$

$$= ४ \times ३ \div ३.$$

$$= ४ \times १.$$

$$= ४$$

दसुः— $७ + २ \times ६ + ४ - २ \div ६$ या ल्याः या ।

$$= ७ + १२ \div ४ - २.$$

$$= ७ + ३ - २.$$

$$= १० - २.$$

$$= ८.$$

सूचना— $२ \times ६ \div ४$ यागु हापा लाक भाग (व्यथयगु)
मयासे दुगं (गुणन) याःसां ज्यू । धव खँ बांलाफ धवीका बिउ ।

$$२ \times ६ \div ४ = १२ \div ४ = ३.$$

$$२ \times ६ \div ४ = २ \times ३ = ३.$$

अभ्यास १३

के क्वंगु ल्याः या ।

$$(१) ६ \times ७ \div ३. (२) १६ \div ८ \times ३ (३) २० \div ५ \div २.$$

$$(४) १० \div ५ \times ३ \div २. ५ ६ \times ५ \div ३ \times २. (६) ८ \times ६ \div ४ \div ३.$$

$$(७) ७ \times ३ + ५ \times २. (८) १६ \div २ - ३ \times २.$$

$$(९) ८ \div २ - ६ \div ३.$$

$$(१०) ६ \times ५ - ८ \div ४. (११) ६ + ६ + २ - ८.$$

$$(१२) ६ - ६ \div २ + ८.$$

$$(१३) १२ \div ४ \div ३ + ७ - २ \times ४. (१४) ७ \times ६ - ३ \times ४ - ४ \times ५.$$

$$(१५) ७ \times ८ \times ९ - १२ \times ३ - १८.$$

$$(१६) १८ \div २ - ६ \div ३ + १४ \div २.$$

$$(१७) १०० - १७ \times ३ \div ३ \times ३६ \div ६ \div ४.$$

$$(१८) ८२८ \div १८ - १८० \div २५ + २३.$$

$$(१९) ६ + (४ - २) \quad (२०) १७ - (८ + ३)$$

$$(२१) ३६ - (३ + ५ + १) \quad (२२) ६५० + (८६ - १७ - ५)$$

$$(२३) (१२ - ४) - १८ + ६ - २०$$

$$(२४) १६०० - (८७६ + ६७ + ३७)$$

$$(२५) (५ + २४) - (२५ - ४ + १) \quad (२६) २८ - \{ ५ - (३ - १) \}$$

$$(२७) ३७ - \{ ७ + (८ + ७) \}$$

$$(२८) ६ - [७ - \{ ६ - (४ + ३) \}]$$

$$(२९) ५६० - \{ ४५० - (२५७ - २४६) \}$$

$$(३०) १७८ - (५७ - ८) - \{ ५६ - (७ + २५) \}$$

$$(३१) (५६० - ७० + ६०) - \{ ३५० - (२ + ६७) \}$$

$$(३२) १७ + [२५ - \{ (२५ - ३) - (१७ - ४) \}]$$

$$(३३) १५० - \{ ६३ - (८७ - २५) \} - \{ ७६ - (५ + ४ + ३) \}$$

$$(३४) १६ - [२५ - \{ ३६ - (१७ - ४३ - ७६ + ३) \}]$$

$$\text{दसु:} - ६ - [३ + \{ ७ - (५ - २) \}]$$

$$= ६ - [३ + \{ ७ - ३ \}] \text{ वा } = ६ - [३ + \{ ७ - ५ + २ \}]$$

$$= ६ - [३ + ४] \quad = ६ - [३ + ७ - ५ + २]$$

$$= ६ - ७ \quad = ६ - ३ - ७ + ५ - २$$

$$= २ \quad = १४ - १२ = २.$$

सूचना—थथे कोष्ठ पिते (—) ऋण जुल कि चि हिलिगु ध्वीक स्थना बिया दिसँ।

(५१)

$$\text{दसु} - ४२ \div (३+४) = ४२ \div ७ = ६.$$

$$(४२ \div ३) + ४ = १४ + ४ = १८$$

$$१४ (३+४) = १४ \times ७ = ९८$$

$$(१४ \times ३) + ४ = ४२ + ४ = ४६.$$

सूचना— यह नं बांलाक कना बिया दिसँ । बिचे X बैगु नं कना दिसँ ।

अभ्यास १४

के चबंगु त्याःश ।

$$(१) ७ - (२+३)$$

$$(२) ६ - (५-२)$$

$$(३) (६-२) \times ३$$

$$(४) (१६-४)(५-३)$$

$$(५) १६-४(५-३)$$

$$(६) (१६ \div ४)(५-३)$$

$$(७) (१६+४) \div ५-३$$

$$(८) १६+४ \div (५-३)$$

$$(९) (१६+४) \div (५-३)$$

$$(१०) ३+१२ \div (२ \times ३)$$

$$(११) २० + \{ ८ + (५-२) \}$$

$$(१२) २० - \{ ८ + (५-२) \}$$

$$(१३) २० - \{ ८ - (५-२) \}$$

$$(१४) २० - \{ ८ - (५+२) \}$$

$$(१५) १७ - \{ ६+२(३-१) \}$$

$$(१६) १७ - \{ ६-२(३+१) \}$$

$$(१७) ६ - [७ + \{ ४ - (५-२) \}]$$

$$(१८) ६ + [७ - \{ ४ + (५-२) \}]$$

$$(१९) ४ \div [३+४ \div \{ २+४ \div (४-२) \}]$$

$$(२०) (१०-२ \times ३) \div (६ \div ३)$$

विविध क्रिया

छिं वा हुं संख्यां निसैं। हुं संख्या तकया विभिन्न योग फल पिकायूगु नियम के चवया बियागु दु ।

- (१) १ नं निसैं हुं संख्या तकया योगफल पिकायू माःसा व संख्याय १ तना निगुलियां गुणनफल पिकायू व गुणनफल यात बच्छि थायव उक्त योगफल उकी ।

दसुः— १ नं निसैं १० तकया योगफल गुलि ?

$$१+१०=११, ११ \times १०=११०; ११० \div २=५५.$$

$$१+२... .. १०=५५.$$

- (२) १ नं निसैं हुं संख्या तकया योगफल पिकायू माःसा व संख्याय १ तना जोर संख्यायात बच्छि थया व बच्छि मेगु संख्यायात गुणन यात धाःसा व गुणनफल हे उक्त योगफल उकी ।

दसुः— १ नं निसैं १० तकया योगफल गुलि ?

$$१०+१=११; १० \div २=५; ११ \times ५=५५.$$

- (३) विचं निसैं हुं संख्या तकया योगफल पिकायू माल धाःसा पूर्ण संख्याया योगफलयू स्वाःगु संख्या तकया योगफल कतय यात कि व हे लयं उक्त योगफल उकी ।

दसुः— २० नं निसैं ४० तकया योगफल गुलि ?

$$१+४०=४१; ४१ \times ४०=१६४०; १६४० \div २=८२० \text{ स}$$

$$\text{स्वाःगु } १+१६=२०; २० \times १६=३२०, ३२० \div २=१६० \text{ कतय}$$

यात कि (८२०—१६०) लयं ६६० उत्तर ।

$$२०+२१... .. ४० = ६३०.$$

तथा

$$१+४० = ४१; ४० \div २ = २०; ४१ \times २० = ८२० \text{ स}$$

$$१+१६ = २०; २० \div २ = १०; १६ \times १० = १६० \text{ कतय् यात}$$

कि (८२०—१६०) लयं ६६० उत्तर ।

(४) १ नं निसैं छुं जोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा
याय् माःसा व जोर संख्यायात व हे संख्यां गुणय् याना
(जोर संख्याया वर्ग याना) वःगु गुणनफलया प्यव्वय्
' छव्व ' हे उक्त योगफल व्ही ।

दसुः— १ नं निसैं १६ तकया बिजोर बिजोर जक योग
फल गुलि ?

$$१६ \times १६ = २५६; २५६ \div ४ = ६४.$$

$$१ + ३... .. १५ = ६३.$$

(५) १ नं निसैं छुं जोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा
याय् माःसा व जोर संख्याया वचिछया वर्ग (वचिछ यात
वचिछ हे गुणय् याना वःगु) हे उक्त योगफल व्ही ।

दसुः— १ नं निसैं १६ तकया बिजोर बिजोर जक योगफल
गुलि ?

$$१६ \div २ = ८; ८ \times ८ = ६४.$$

(६) १ नं सैं छुं बिजोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा
याय् माःसा व संख्याय् १ तना वःगु योगफलयात व हे
योगफलं गुणय् याना (योगफलया वर्ग याना) वःगु गुणन
फलया प्यव्वय् छव्व हे उक्त योगफल व्ही ।

दसुः— १ नं निसें १६ तक बिजोर बिजोर जकया योगफल गुलि ?

$$१६+१=२०, २० \times २०=४००, ४०० \div ४=१००.$$

$$१+३... .. १६=१००.$$

(७) १ नं निसें छुं बिजोर संख्या तक बिजोर बिजोर जक जम्मा याय् माःसा व बिजोर संख्याय् १ तना जोर याना व जोर संख्या या बच्छिया वर्ग (बच्छियात बच्छि हे गुणन) हे उक्त योगफल ज्वी ।

दसु— १ नं निसें १६ तक बिजोर बिजोर जक योगफल गुलि ?

$$१+१६=२०, २० \div २=१०, १० \times १०=१००.$$

(८) १ अथवा २ नं निसें छुं जोर संख्या तक जोर जोर जम्मा याय् माःसा व जोर संख्याय् २ तना वःगु योगफलयात हापायागु जोर संख्यां (२ मतनागु) गुणन याना व गुणन फलया प्यव्वय् छव्व हे उक्त योगफल ज्वी ।

दसु— १ वा २ नं निसें २० तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

$$२०+२=२२, २० \times २२=४४०, ४४० \div ४=११०.$$

$$२+४... .. २०=११०.$$

(९) १ अथवा २ नं निसें छुं जोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् माःसा व जोर संख्याय् २ तना निगुलि । २ तनागु व मतनागु) बच्छि थःया बच्छि बच्छिगु निगुलि गुणय् यातकि व हे गुणनफल उक्त योगफल ज्वी ।

दसु— १ बा २ नं निसें २० तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

$$२० + २ = २२, २० \div २ = १०, २२ \div २ = ११, ११ \times १० =$$

११०

(१०) १ अथवा २ नं निसें छुं बिजोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् माःसा व बिजोर संख्याय् छगू १ तना छगू १ पाःयाना (निगुलि जोर तर २ पाः) व निगुलि जोर संख्याया गुणन याता वःगु गुणनफलथा प्यबबय् छव्व हे उक्त योगफल व्वी ।

दसु— १ बा २ नं निसें १५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

$$१५ + १ = १६, १५ - १ = १४, १६ \times १४ = २२४, २२४ \div ४ = ५६.$$

$$२ \div ४ \dots \dots \dots १४ = ५६.$$

(११) १ अथवा २ नं निसें छुं बिजोर संख्या तक जोर जोर जक जम्मा याय् माःसा छगू १ तना छगू १ पाः याता निगूयातं (तनागु व पाः यातागु) बच्छि बच्छि थया बच्छि बच्छिगु निगुलि गुणय् यातकि वहे गुणनफल उक्त योगफल व्वी ।

दसुः— १ बा २ नं निसें १५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

$$१५ + १ = १६; १५ - १ = १४; १६ \div २ = ८; १४ \div २ = ७$$

$$८ \times ७ = ५६.$$

(१२) नियम ४ नं निसें ११ तकया बिचं निसें जक याय् माःसा नियम ३ थें पूर्णगुली स्वाक कतय् बाता बिल कि उक्त

(मा:गु) योगफल व्वी ।

दसु:— १५ नं निसैं ३५ तकया बिजोर बिजोर जकया योग फल गुलि ?

$३५ + १ = ३६$; $३६ \times ३६ = १२९६$; $१२९६ \div ४ = ३२४$ स
म्बा:गु $१४ \times १४ = १९६$; $१९६ \div ४ = ४९$, पा: याना ल्यं $३२४ - ४९ = २७५$.

तथा $३५ + १ = ३६$, $३६ \div २ = १८$; $१८ \times १८ = ३२४$ स
म्बा:गु $१४ \div २ = ७$; $७ \times ७ = ४९$; लिक्कया ल्यं $३२४ - ४९ = २७५$.

दसु:— २० नं निसैं ३५ तक जोर जोर जकया योगफल गुलि ?

$३५ + १ = ३६$; $३५ - १ = ३४$; $३६ \times ३४ = १२०४$, $१२०४ \div ४ = ३०६$ स म्बा:गु $१६ + १ = २०$; $१६ - १ = १५$, $२० \times १५ = ३००$; $३०६ - ३०० = ६$; बांछया ल्यं $३०६ - ६ = ३००$.

तथा $३५ + १ = ३६$; $३५ - १ = ३४$; $३६ \div २ = १८$; $३४ \div २ = १७$, $१८ \times १७ = ३०६$ स म्बा:गु $१६ + १ = २०$; $१६ - १ = १५$, $२० \div २ + १० = २०$; $१५ \div २ = ७$; $१० \times ७ = ७०$; छखेतया ल्यं $३०६ - ७० = २३६$.

सूचना— जोर जोरया जम्माय् १ अथवा २ य:गुलि निसैं धा:सां ल्यु । छाय् धा:सा १ ता बिजोर हे जुल । १ नं निसैं धा:सां जोर जोरया ल्याखय् २ नं निसैं जक व्वी । गथे— १ नं निसैं ५ तकया $२ + ४ = ६$. जक

(५७)

अभ्यास १५

(क) मुँ:—

- (१) $१+२+३ \dots \dots \dots २०.$ (२) $१+२+३ \dots \dots \dots ३०$
(३) $१+२+३ \dots \dots \dots ४५.$ (४) $१+२+३ \dots \dots \dots ७५$
(५) $१+२+३ \dots \dots \dots १००.$ (६) $७+८+९ \dots \dots \dots ४०$
(७) $४०+४१+४२ \dots \dots \dots ६०.$ (८) $१००+१०१ \dots \dots \dots २००$
(९) $५०+५१ \dots \dots \dots ६०.$ (१०) $६१+६२ \dots \dots \dots ८०$
(११) $३१+३२ \dots \dots \dots ४३.$ (१२) $६०+६१ \dots \dots \dots ६१$
(१३) $५१+५२ \dots \dots \dots ६०.$ (१४) $८+९ \dots \dots \dots २५$

(ख) मुँ बिजोर बिजोर जक

(१) १ निसें २० तक	(२) १ निसें ३० तक
(३) १ निसें ४० तक	(४) १ निसें ५० तक
(५) १ निसें ६० तक	(६) १ निसें ७० तक
(७) १ निसें २५ तक	(८) १ निसें ३५ तक
(९) १ निसें ४५ तक	(१०) १ निसें ५५ तक
(११) १ निसें ६५ तक	(१२) १ निसें ७५ तक
(१३) १० निसें ३० तक	(१४) ३० निसें ५० तक
(१५) १५ निसें ४५ तक	(१६) १५ निसें ७५ तक
(१७) २० निसें ६५ तक	(१८) ४० निसें ६५ तक
(१९) ५ निसें ६० तक	(२०) ४५ निसें ५० तक

(ग) मुँ जोर जोर जक

(१) १ निसें २० तक	(२) १ निसें ३० तक
(३) १ निसें ४० तक	(४) २ निसें ५० तक

(५) २ निसें ६० तक-

(७) १ निसें २५ तक

(९) १ निसें ४५ तक

(११) २ निसें ६५ तक

(१३) १५ निसें ३५ तक

(१५) १८ निसें ५५ तक

(१७) २४ निसें ४४ तक

(१९) २५ निसें ५० तक

(६) २ निसें ७० तक

(८) १ निसें ३५ तक

(१०) २ निसें ५५ तक

(१२) २ निसें ७५ तक

(१४) २५ निसें ४५ तक

(१६) २८ निसें ६५ तक

(१८) ३४ निसें ५४ तक

(२०) ३५ निसें ६० तक

छयायूगु (कतय् बायूगु) या निगू तरीका दु ।

गथे—

ल्याःया जवं

५४९३७

२६७४३

२८१६४

ल्याःया खवं

५४९३७ थबला मय्हे

२६७४३ धुंकूगु दु ।

२८१६४

ल्याःया जवं— ह्यापां ५ स २ वन ल्यं ३ जुल । तर बयां लिपा ऋवे स्वया के तःधंगुलि १ ह्य ज्वीगुजुल उकिं २ जुल । ४ स ६ मवं उकिं न्हाचः पाः यानागु १ या १० तना तेवा बीबले १४ जुल, १४ स ६ वन ल्यं ८ जुल । थबयां लिक् के बीधंगुलि ८ हे जुल । अथे हे ६ स ७ वन ल्यं २ जुल । तर लिक् के तःधंगुलि १ ह्य यायबले (२—१=१) १ जुल । मेगु ३ स ४ मवं उकिं न्हाचःयागु १० तनेबले १३ जुल । १३ स ४ वन ६ ल्यं जुल । अनं ७ स ३ वन ल्यं ४ हे जुल । मेगु ल्या हे मन्त । अथे थायबले लिक् खूब बिचाः बायूमा । यदि लिक् के तः हे धन धाःया १ न्ह हे

तय्माः । मखु बराबर (उत्ती) जक लूसा वया नं जिकक स्वेमाः
 लकीनं के तःधंसां तथा ' उत्ती ' हे जुयानं जिकक तःधंसां १ म्ह हे
 तय्माः । चीधंसा ला तन्ता हे मदु ।

दुगं [गुणन]

खण्ड गुणां पूर्ण गुणन याय्गुयात ' उत्पादक पाखें गुणा ' धाह ।

दसुः—३२६ यात ३५ दुगं (गुणा) या । थन $५ \times ७ = ३५$ ल्याखें

$$\begin{array}{r}
 ३२६ \\
 ५ \\
 \hline
 १६३५ \text{ गुणनफल } ५ \text{ यागु} \\
 ७ \\
 \hline
 ११५१५ \text{ गुणनफल } ३५ \text{ यागु}
 \end{array}$$

सूचना—
 थथे याय्बले
 १० नं चवय्
 य गु संख्या
 प्रयोग याय्
 मज्यु ।

छुं छगू संख्यायात खण्ड याय् माल धाःसा के चवयार्थे
 याना दिसँ ।

म्हापां ० तना १० दुगं (गुणा) याना दिसँ । अनं हानं अथे
 हे याना दिसँ (सः थ्योसा) । हानं अथे हे याना दिसँ । (यदि
 छः हे थ्योसा) आदि याना सेगु चाकांचुकुंया छुछु संख्यां
 याःसा सरल व सुगम ज्ञां, वहे संख्यां ज्या काय्माः । विशेष
 नियम मदु । छायाःसा—

$$२४ = ६ \times ४ = २ \times ३ \times ४ = २ \times २ \times २ \times ३ = ८ \times ३$$

(६०)

वसुः— ५२६ यात ४२८ दुर्ग (गुणा) या ।

थन ४२८ या $(४ \times ७) + (१० \times १० \times ४)$ ल्याखं

५२६	२११६ गुणन फल ४यागु
४	१०
	२११६० गुणनफल ४०यागु
२११६ गुणनफल ४ यागु ।	१०
७	२११६०० गुणनफल ४००यागु
१४८१२ गुणनफल २८यागु	
२११६०० गुणनफल ४००यागु	
२२६४१२ गुणनफल ४२८यागु	

वसुः— १७२५ यात २१७ व ७२१ नं तिथी (पंगती) दुर्गया ।

१७२५	$(७ \times ३ = २१)$	१७२५
२१७		७२१
१२०७५ गुणनफल ७ यागु		१२०७५ गुणनफल ०० यागु
३३२२५ गुणनफल २१० यागु		३६२२५ गुणनफल २१ यागु
३७४३२१ " २१७ "		१२४३७२५ गुणनफल ७२१ यागु

सूचना— 'ध्वलयू' गुणन यायूदले नः बांलाक बिचाः याना दिसँ ।

छुं संख्यायात डा दुर्ग यायू माःसा व संख्याया खवे ० तना बच्छि याना दिसँ । $(१० \div २ = ५)$

(६१)

वसुः— १७२ यात ३५ दुर्गं या ।

२ | १७२,०

८६० गुणनफल ५ यागु

५१६० गुणनफल ३० यागु

६०२० गुणनफल ३५ यागु

२ | १७२०

अथे याना भाग यायबले भाजक व भाज्य

८६०

थःथःगु थासे तया भाज्यया के ध्वः छध्वः

साला भागफल जुक ध्वःया कसं तयगु, सेगु २) १७२० (८६०

धुकी १६ ल्याः मनं मनं जक याय्माः ।

१६

१२

१२

१२

१२

०

०

छु संख्यायात २५ नं गुणय् याय् माःसा व संख्याय् ०० तना
प्यव्व थ । (१०० ÷ ४ = २५)

वसुः— ३२ यात ३५ दुर्गं (गुणा) या ।

४ | ३२,००

६५० गुणनफल २५ यागु

३८० गुणनफल १० यागु

१३३० गुणनफल ३५ यागु

छु संख्यायात ६, ६६, ६६६, ६६६६, ६६६६६,

आदि संख्यां गुणय् याय् माःसा गीगः ६ दुर्गु संख्यां गुणय्

याय् माःगु खः बः गः हे शून्य व गुण्य संख्याया खवे तना
 शून्य तनागु संख्याय् मतनागु गुण्य संख्या कतय् याना बिल
 भाःसा व हे अन्तरफल 'ल्यं' उक्त गुणनफल उवी ।

बसु— ३४५ यात ११, १११, ११११ दुगं याः ।

$$(१) ३४५ \times ११ = ३४५, ०० - ३४५ = ३४१५५$$

$$(२) ३४५ \times १११ = ३४५, ००० - २०५ = ३४४६५५$$

$$(३) ३४५ \times ११११ = ३४५, ०००० - २४५ = ३४४६६५५$$

अभ्यास १६

दुगं (गुणा) या ।

$$(१) ७२८ यात २४, ४८, ५०, १००, व ११.$$

$$(२) ८०२५ यात ४२, ८४, १००, व १०००.$$

$$(३) ६३४५ यात ७२, १४४, २०० व १०००$$

$$(४) ६२१ यात १४४, २८८, ३०० व १०००$$

$$(५) ८७२ यात २८०, ५६०, ६०० व १०००$$

$$(६) ७४२ यात १२८, २५६, ३०० व १०००$$

$$(७) ३८४२ यात ३२१ (८) ३६२ यात ३६६$$

$$(९) ८४८ यात ५२६ (१०) ७३४ यात ८१२$$

$$(११) ७६२५ यात ३२८ (१२) ८२५ यात ७२६$$

के च्वंगु दुगं (गुणा) निध्व (दुइपङ्गति) लं या ।

$$(१३) ३४५६१ यात ३२८, ७८६६३ यात ३६६०,$$

$$(१४) ४२६८३ यात ७२६, ५५५४१ यात ८४८$$

$$(१५) ५०१०१ यात ३२१, ५०६०१ यात ३१३$$

- (१६) १७४७२ यात ७५६, ४४४८८ यात १७२
 (१७) १७७१७ यात ५२५, १६७१७ यात २५५
 (१८) ७८६३० यात ६३६, ३४५६१ यात ८३२

के चवंगु ल्याः फडिफतले अःपुक या ।

- (१९) ७५२ × ५, ३२६ × ५, ८१२ × ५, ५४५ × ५
 (२०) ८४ × २५, ७२६ × २५, ६२ × २५, १७७ × २५
 (२१) ६८ × १२५, १२५ × १२५, २०७ × १२५, ५५५ × १२५
 (२२) ११२ × ६६, २८२ × ६६६, २०४ × ६६६६
 (२३) ४२१ × ६६८, ४२६८ × ६८०, ८२७ × ६६६७
 (२४) ७३६ × ५०, ३७१ × १५, ८६२ × ३५.
 (२५) ७०६ × ७५, ३०४ × १५, ७८६ × ७५.
 (२६) १२४५ × ७५, ५४३२१ × ७५, ५४३२ × ७५,
 (२७) ५४५४५ × १५, १२३४५ × १५, ५४३२१ × १५.
 (२८) ५४५४५ × ३५, ४५४५५ × ३५, १२३४५ × २५.
 (२९) ६८७६५ × ५५, ५६७८६ × ५५, ७८६५६ × ५५.
 (३०) २४६८१ × ७५; ५४३२१ × ६५, १२४६ × १०५.

ह्रस्व भाग

७व थयूगु (भाग) या ल्याः असाध्य हे अःप यदि भाजक
 २० वा २० नं के यागु संख्या जूमा । अन्यागु भाग
 याय्त साधारण भागया रीतं मयासें न्हूगु रीतं 'ह्रस्व भाग' वा
 नियम अनुसार याय्फु ।

भाजक १२ तथा १२ नं के यागु भागयात 'ह्रस्व भाग' व
१२ नं अप्पो (चवय् यागु) संख्या भाजक जुल धाःसा 'दीर्घ
भाग' धाइ ।

दसुः— ८१७६५ यात न्हयन्व थ ।

७ | ८१७६५

ध्व ल्याः याय्त भाजक व

१०८३३ ल्यं ४

भाज्य थः थः गु थासे तय धुनकि

भाज्यया के ध्वः कृध्वः साला भागफल भोलाक ध्वः या के तयगु
मेगु जक मनं मनं यायगु, ल्यंगु जक चवे ये तयगु । ६ थयनं तः ।

अभ्यास १७

ह्रस्व भागं व्वथ ।

(१) ३४५६१ यात २.	(२) ७८३३० यात ३.
(३) ८०३५८ यात ४.	(४) १२४६२ यात ५.
(५) २३०५७ यात ६.	(६) १८४०० यात ७.
(७) ३४५६७ यात ८.	(८) १६८७० यात ९.
(९) ३४५६७ यात १०.	(१०) ५८००४६ यात ११.
(११) ८०७०४० यात १२.	(१२) १३५६८६ यात १३.
(१३) ४५०७८२ यात १४.	(१४) ७४३०८० यात १५.
(१५) ६३५८६२ यात १६.	(१६) ३८६०४५७ यात १७.
(१७) ८२०७३०५ यात १८.	(१८) १२४४५३७८ यात १९.
- (१९) अभ्यास ११ यागु १ निसें १६ तक नं ह्रस्व भागं या ।

खण्डभागं पूर्णभागं यायूग्यात 'उत्पादक पाखें भाग' धाह ।

दसुः— ५६७८९ यात २४ न्व थ ।

थन २४ = ३ × ४ = २ × २ × २ × ३ = ८ × ३ = १२ × २.

(१) ४ | ५६७८९

६ | १४१६७ शो १

२३६६ शो १

५६७८९ ÷ २४ = २३६६ शो ५

१ × ४ = ४ + १ = ५ शो

(२) २ | ५६७८९

२ | २८३६४ शो १

२ | १४१६७

३ | ७०८८ शो १

२३६६

शेष १ × २ = २, २ × २ = ४,

४ + १ = ५

(३) ८ | ५६७८९

३ | ७०८८ शो ५

२३६६

(४) १२ | ५६७८९

२ | ४७३२ शो ५

२३६६

प्रथम शेष + (द्वितीय शेष × प्रथम भाजक) + (तृतीय शेष × प्रथम भाजक × द्वितीय भाजक) + (चतुर्थ शेष × प्रथम द्वितीय, तृतीय) आदि ।

कुं संख्यात १०, १००, १०००, १०००० आदि भाग यायू माःसा व भाजक संख्याय् खव पाखे दक शून्य छखेति, हनं अथे हे भाज्यय् नं खव पाखे (भाजकय गोगः छखे तयागु खः बागः हे, अङ्क वा शून्य न्हागु हे जूपां) छखेति । अले ल्यंगु भज्ययात ल्यंगु भाजकं भाग याःसां भागफल पूर्ण संख्याया हे ज्वी ।

सं० १४१७८ यात १०० नं भाग याःसा भागफल ४४६ व शेष ७८
हे, उवी । $४४६७८ \div १०० = ४४६$ शे ७८.

यदि ह्यं भाज्ययात अजागु भाजक भाग याय साःसा तु गुक्त्या
अन्तय शून्य व. अजागु भाजक भाग याय साःसा नं भाजकया
अन्तय चरंगु शून्य छवे तया भाजकया गीगः शून्य छवे नयागु
खः वःसा हे (अकु वा शून्य न्यागा जूना) भाजक नं छवे तया
चरंगु भाज्ययात कःसा भाजक भाग याःसा नं पूर्ण संख्याया हे
भाग उवी । यथे १२३०० यात १२३०० नं भाग याःसा भागफल
२० व शेष ४४७८ उवी ।

$$\begin{array}{r|l} १२३,००) २४४७,७८ (२० & २४४७८ \div १२३०० = २० \\ \underline{२४६} & \\ ४४७८ & \text{शेष } ४४७८ \end{array}$$

यदि ह्यं संख्यायात ५, १५, २५, ३५... आदि ५ अन्ते दुगु
भाजक भाग याय साःसा निगू रूपं यायकु ।

उगू— भाजकयात निगुं याता शून्य छवे तया च्चे थें भाग
याता यागु भागफलयात नं निगुं याःसा नं पूर्ण भाग उवी । यथे
यायफल शेष पूर्वभाजक रक्या अथवा वःसा व शेषयू पूर्वभाजक
का सं याता भागफलयू १ वता सेगु लयं जत 'लयं लयं' याव उवी ।
यथे १२४५६ यात ५ नं भाग यायफल भागफल २४९१ व शेष
१ जुह ।

$$५ \times २ = १०, २४५६; १२४५ \times २ = २४९०.$$

$$६ - ५ = १; २४९० + १ = २४९१ \text{ शेष } १$$

निगू— भाजक व भाज्य नितायात निगुं याता च्चेथं शून्य

छत्वे तथा भाग याना वःशु भागफलयात् निर्गुं याना सना चवने
भाःशु महु व हे पूर्ण भागफल ज्नी, तर शेषयात् घाःसा बन्धि
यायमाः। गथे १२४५६ यात् ५ नं भागयायवले भागफल २४९१
व शेष १ जुइ ।

$$५ \times २ = १०; १२४५६ \times २ = २४९१२.$$

$$२४९१२ \div १० = २४९१ \text{ शेष } २ \div २ = १.$$

अभ्यास १८

के चवंगु भाग खण्ड याना या ।

(१) $६३६ \div २४, ७३६ \div ३०, १८६० \div ४५.$

(२) $२८५६ \div ४२, ३११२ \div १४४, ८०७४ \div १५.$

(३) $३८२२० \div ५२, २२४५६ \div ६३, ७४८२६ \div ६६.$

(४) $८००३५ \div १२१, ७०४५८८ \div २४०, ८२४५०६ \div ६४.$

(५) $६०३३४४ \div ८८, ६६५३४३ \div ४५.$

(६) $१४००२४ \div ३६, ३३३०२१६० \div ४०.$

(७) $४३१६०७६० \div ४५, २७३१५५० \div ६६.$

(८) $४०७८२८२८० \div ४४, ३४७००८ \div ६६.$

(९) $६२६४५८४३१ \div ७०, ४६८१००४२५ \div ६०.$

(१०) $१७५८७६१४१६३ \div ४५, १४४२८३४०६३१ \div ८४.$

कय् चवंगु भाग फलितले बाःपुक या ।

(११) ३८६४ व ३४५६ यात् १० व १०० नं.

(१२) ८६३४५ व ८२७५६ यात् १०० व १००० नं

(१३) ५६७८६ व १२३४५ यात् १०० व १००० नं

- (१४) १२३४५६७ यात १०, १००, व १००० नं
 (१५) ३८६२ व ७८६२ यात ३० व ५० नं
 (१६) ६८४६७ व ७३५६८ यात ८०० व १२०० नं
 (१७) ७३६८६४ यात १६००० नं, ७३५६८ यात १६०० नं
 (१८) ६८७६५४३ यात १२६०० नं, ३४५६८३ यात २६०० नं
 (१९) ७६८६२४६ यात ७६० नं ६२३४५८७ यात ३४०० नं
 (२०) ५६७८६१ यात १२०० नं ३४५६७ यात ११०० नं
 (२१) ३७८, ४६८६ व १२७६ यात ५ नं
 (२२) ७८४५, ८२७६६ व १३७८६२ यात २५ नं
 (२३) ८३७६४, १३७८६१ व ३७६२ यात १२५ नं
 (२४) ३७४ ÷ १५, ७८६ ÷ ३५, व ६२१ ÷ ५५
 (२५) १२३४ ÷ ७५, १३६४ ÷ ६५, व ६२४६ ÷ ८५
 (२६) ५८८६३, ४५१२३ व ५६१२४ यात २५ नं
 (२७) १२३४५६, ६५४३६ व ६४६३३ यात ३५ नं
 (२८) ६५४३२, ६३४५६ व १२७८६१ यात ४५ नं
 (२९) ५४६५६, ३२१५७६ व ५३२१६७ यात ५५ नं
 (३०) ६७८६४५, ५५५४२१ व ५४२२११ यात ६५ नं
 (३१) १२४५७, ५२३५४ व ५५५५५५ यात ७५ नं
 (३२) ६८७६५४३२१ व १२३४५६७८६ यात ८५ नं

गुणन जाँच

गुणन जाँच नं स्वंगू प्रकारं याय्कु । उकी सन्धे जगुला चने
 हे बने धूंकुगु दु । अरुन विशेष के दु ।

छगू— हापां ७ नं स्वय्गु ।

२७	शुकी गुणय २७ यात ७ नं भागयायबले (२७ ÷
१७	७ = ३ शेष ६) ६ ल्यन ।
१८६	हनं गुणक १७ यात ७ नं भागयायबले (१७ ÷
२७	७ = २ शेष ३) ३ ल्यन ।
४५६	आ ६ व ३ या गुणनफल १८ जुल । व १८
गुणनफल	यात नं ७ नं भाग यायबले (१८ ÷ ७ = २ शेष ४)
४	४ ल्यन ।
गुणय	अले पूर्ण गुणनफल ४५६ यात ७ नं भाग
६	यायबले (४५६ ÷ ७ = ६५ शेष ४) भागफल ६५
गुणक	जुवा शेष ४ हे जुल, उकिं थव गुणन मिलय्जू ।
४	
३	

निगू— अनं ६ नं स्वय्गु थवला चवे हे वने धुंकुगु तु ।

गुणनफल	सूचना— शून्ययात न्हागुलि गुणय याःसा
०	नं शून्य हे उवी । गथे (० × ३ = ०) हकनं न्हागु
गुणय	संख्यायात शून्यं गुणय याःसा नं शून्य हे उवी तर
गुणक	शु की गोगः गुणय तु बःगः हे शून्य उवी ।
०	गथे— (४५४ × ० = ०००)
०	
८	

स्वंगू— आ ११ नं स्वय्गु । शुकी निता प्रकारं स्वय्कु ।

छता—

५४६५

३२७

३८४६५

१०६६०

१६४८५

१७६६८६५

गुणनफल

४

गुण्य

गुणक

५

४

८

निता—

५४६५

३२७

३८४६५

१०६६०

१६४८५

१७६६८६५

गुणनफल

४

गुण्य

गुणक

५

४

८

शुकी स्वंगू (गुण्य, गुणक व गुणनफल ।

संख्यायुसं देपांनिसं छगः छगः पाक चि तयबले

गुण्य ५४६५ स चि दुगु (४+५=९) व चि मदुगु

(५+९=१४) या अन्तर ५ गुण्य जुल । गुण

कयू नं चि दुगु (३+७=१०) स चि मदुगु

२ कतय यायबले ल्यं ८ गुणक जुल । गुण्य ५

तथा गुणक ८ या गुणनफल ४० स अथे हे चि

तयबले (४० स चि दुगु ० चि मदुगु ४ या अन्तर

४ हे जुल । अनं पूर्ण गुणनफल १७६६८६५ स चि

दुगु (१+९+८+५=२३) व चि मदुगु (७+

६+६=१६) या अन्तर नं ४ हे (२३-१६)

उकिं थव गुणन मिलयू जू ।

शुकी नं स्वंगुलीसं ल्याःया जव सिथनिसं

सिथेयागु अङ्क वया लिक्क च्वंगुली कतययायूगु,

ल्यं वयां लिक्क च्वंगुली, उकियानं ल्यं वयां लिक्क

च्वंगुली..... आदि यायबले यति लिक्क च्वंगु

चीर्षसा ११ तना कतय यायूगु ।

गथे— गुण्य ४-५ मज्यूगुलि ११ तना (६+

११=१५) १५ जुल । १५ स ५ वन १० ल्यं ।

६-१० मज्यूगुलि ११ तना (६+११) २०

स १० वन १० ल्यं, ५-१० अथे हे ५+११=

१६; १६-१०=६,

गुणक २-३, २+११=१३, १३-३=१०

७-१०, ७+११=१८, १८-१०=८

$$\begin{array}{|l}
 ६ \times ८ = ४८, ८ - ४ = ४. \\
 \text{पूर्ण गुणनफल } ७ - १ = ६, ६ - ६ = ३, ६ - ३ = ३, \\
 ८ - १ = ७, ६ - ४ = २, ४ - १ = ४.
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 २७ \\
 १७ \\
 - \\
 ४४६
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 \text{गुण्य } ७ - २ = ५, \text{ गुणक } ७ - १ = ६ \\
 ५ \times ६ = ३०, ० + ११ = ११, ११ - ३ = ८ \\
 \text{पूर्ण गुणनफल } ४ + ६ = १०, १ - ५ = ८
 \end{array}$$

$$\begin{array}{c}
 \text{गुणनफल} \\
 \diagup \quad \diagdown \\
 ८ \quad ६ \\
 \text{गुण्य} \quad \text{गुणक} \\
 ५ \quad ६
 \end{array}$$

$$\begin{array}{c}
 \text{गुणनफल} \\
 \diagup \quad \diagdown \\
 \text{गुण्य} \quad \text{गुणक} \\
 ५ \quad ६
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 \text{गुण्य } ७ - २ = ५, \text{ गुणक } ७ - १ = ६ \\
 ५ \times ६ = ३०, ० + ११ = ११, ११ - ३ = ८ \\
 \text{पूर्ण गुणनफल } ५ - ४ = १, ६ - १ = ५
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 २७ \\
 १७ \\
 \hline
 ४४६
 \end{array}$$

सूचना— शुक्रं यायत्ने ० बल धाःसा ७, ६ वा ११ मध्ये
छुकि यानागु खः व हे तनेमाः ।

छु ?

‘जिगु मती च्वंगु ल्याः ह्यसीकि’ धका सुनानं न्यंसा के च्वया
थें याना दिसँ ।

अथे धाइचले ह्यावां शून्य छगः नि न्होनेतया अले वं धाः धाः
थें (गथे— छुं सख्याथ् ६ तना ५ लिक्क्या निदुगं याना *** आदि
या ० + ६—५ × २ *** आदि) धातले च्वया यंकि जब वं गात
धातकि ‘आ छु ल्यं दु ?’ धका न्यं अले वं ब्यूगु लिसः न्हावा

चवया हयागु ल्याःया (=) बराबर 'उत्ती' चवया (गथे—चवे
यागु हे ... निदुगं याताबले १० जुल या ... $\times २ = १०$) चवया
दिसं । अले छसिकथं अःखतं सुरु सुरु ल्याः यायां यंकि गथे—
निदुगं याःबले १० जुसैलि निदुगं मयाःबले $१० \div २ = ५$ उवीमाः ।
हाकनं ५ लिकायबले ५ हे ल्यसैलि ५ लिमकायबले $५ + ५ = १०$
उवीमाः । अथे हे ६ तंबले १० जुसैलि ६ मतंबले $१० - ६ = ४$ हे
अवश्य खः धका ल्याः याता लिसः व्यु । व हे संख्या शून्यया
त्याय् उवी ।

दसु— व छु संख्या खः ? उकियात स्वदुगं याता डा व
अया थागु चवय् ४ तना ५ लिकया २ वांछःसा छुं ल्यनि मखु ।

चवः— $० \times ३ \div ४ + ३ - ५ - २ = ०$

ल्याःया $० + २ = २$, $२ + ५ = ७$, $७ - ४ = ३$, $३ \times ५ = १५$,

$१५ \div ३ = ५$ व संख्या चव हे ५ खः ।

पत्याः मजुसा ल्याः याता कय्, $५ \times ३ = १५$, $१५ \div ५ = ३$
 $३ + ४ = ७$; $७ - ५ = २$, $२ - २ = ०$

सूचनाः— अःखतंया माने $० + ५ - २ = ३$ या $३ - २ = १$,
 $१ + ५ = ६$ मखुकि $३ + ५ = ८$, $८ - २ = ६$ खः ।

अथे हे $० \times ४ \div ३ = १२$ या $१२ \div ३ = ४$, $४ \times ४ = १६$
मखुकि $१२ \times ३ = ३६$, $३६ \div ४ = ९$ खः ।

सूचनाः— थुकी वि प्रयाग जूसानं सरलया रुत छुं अने
मागु मदु । चाहे थगुहे वि वःसानं अःखतं हे याय्माः । न
भाग अथवा गुणन हे दु धका धन अथवा ऋण स्वया न्हाप
(ल्याखं मवीकं) ल्याः याय्जी । अःखतं धयागु धन या ऋण तथा
ऋणया धन व गुणनया भाग तथा भागया गुणन खः । मेगुमखु ।

विविध अभ्यास १६

- (१) ६४३२५७ स्वया १४३०२१ गुलि म्ह ?
- (२) ५०७६ स्वया ४२१३ गुलि म्ह ?
- (३) १२३४५ स्वया ६६६६ गुलि अपो ?
- (४) ५४६१० स्वया ७७५७७ गुलि अपो ?
- (५) ६७६६५ स्वया २२२२२२ गुलि म्ह ?
- (६) १२३४५६ स्वया ६६६ गुलि म्ह ?
- (७) ५४२१७ स्वया १००००० गुलि अपो ?
- (८) ८२१४५ स्वया ११११११११ गुलि अपो ?
- (९) ५४३२१४—६६६ स्वया २४२३ गुलि म्ह ?
- (१०) ५४३२१४+६६६ स्वया २४२३ गुलि म्ह ?
- (११) ६७६८२+६६६ स्वया ११११११ गुलि अपो ?
- (१२) १२४३५६—१६६६ स्वया २२२२२२ गुलि अपो ?
- (१३) ५२१४३ स गुलि तंसा १२३४५६ व्ही ?
- (१४) ८६००२ स गुलि तंसा २०००६८ व्ही ?
- (१५) ६७२४५६ स गुलि लिकासा ११११११ व्ही ?
- (१६) १००००१ स गुलि पाः याःसा ६६६ व्ही ?
- (१७) छु संख्याय् तंसा ५००५ या ६१२७२ व्ही ?
- (१८) छु संख्याय् तंसा ६६६६ या १०००० व्ही ?
- (१९) छु संख्याय् तंसा ५५५५ या २३०६७ व्ही ?
- (२०) छु संख्याय् तंसा १२३४५ या १००००० व्ही ?
- २१) २०१६ नं दशकेफुग दकले तःधंगु संख्याय् ६६६ या
आतकि गुलि ल्यनि ?

(२२) १०१४ नं दय्के फुगु दकले तःधंगु संख्याय् ११११ याय्त गुलि तने मालि ?

(२३) ४५१०२ नं दय्के फुगु दकले तःधंगु संख्याय् १२३४ नं दय्के फुगु दकले चीधंगु संख्या पाःयाः ।

(२४) १०२४५ नं दय्के फुगु दकले तःधंगु संख्या उकिं हे दय्के फुगु दकले चीधंगु संख्या स्वया गुलि अपो उवी ।

(२५) डागः अंकया दकले तःधंगु संख्याय् ५५५५ कतय्या ।

(२६) न्हयगः अंकया दकले चीधंगु संख्याय् १२३४५६७ तं ।

(२७) प्यंगः अंकया दकले तःधंगु संख्या स्वया डागः अंकया दकले चीधंगु संख्या गुलि तःधं ?

(२८) खुगः अंकया दकले चीधंगु संख्या गोथी मुनकि छि करोड् (कोटि) उवी ?

(२९) डागः अङ्कं दय्के फुगु दकले तःधंगुयात व हे तःधंगु संख्या गुणय् यातकि गुलिउवी ?

(३०) निगू संख्यायां जम्मा ५२५१, छगू ११११ सा मेगु छु ?

(३१) निगू संख्याया जम्मा १२७४, तःधंगु ५४११ सा चीधंगु छु ?

(३२) निगू संख्याया जम्मा ८८८८, चीधंगु ३४५६ सा तःधंगु छु ?

(३३) निगू संख्याया जम्मा १८५६५, तःधंगु हे ६४५३१ जूसा चीधंगु छु ?

(३४) निगू संख्याया जम्मा ५४२१०, चीधंगु हे १११११ जूसा तःधंगु ?

- (३५) निगू संख्याय् ४२५ पाः, छगू ५५२५ सा मेगु छु ?
- (३६) निगू संख्याय् ६७५ पाः, तःधंगु ६६५५ सा चीधंगु छु ?
- (३७) निगू संख्याय् ६६६४ पाः, चीधंगु २५ सा तःधंगु छु ?
- (३८) निगू संख्याय् २३४ पाः, छगू ५५५५ सा मेगु छु ?
- (३९) निगू संख्याय् ४३२१ पाः, छगू १ सा मेगु छु ?
- (४०) निगू संख्याया गुणनफल २०२५० उकी छगू ३७५ सा मेगु छु ?
- (४१) निगू संख्याया गुणनफल ५१०६० उकी छगू ७४० सा मेगु छु ?
- (४२) निगू संख्याया गुणनफल ७८४१६८४ उकी छगू ८०७२ सा मेगु छु ?
- (४३) निगू संख्याया गुणनफल ५०१२६४ उकी छगू ७०८ सा मेगु छु ?
- (४४) निगू संख्याया गुणनफल २०२५० उकी तःधंगु ३७५ सा मेगु छु ?
- (४५) निगू संख्याया गुणनफल ८८५६२ उकी चीधंगु ६८ सा मेगु छु ?
- (४६) निगू संख्याया गुणनफल ७८२०८८८ ब तःधंगु संख्या ८७६२ सा चीधंगु छु ?
- (४७) निगू संख्याया गुणनफल २३६५१२ यदि उकी छगू संख्या ३२६ सा मेगु छु त्ती ?
- (४८) निगू संख्याया गुणनफल १६६६६६५, यदि उकी तःधंगु

संख्या ३००३ जूसा मेगु चीथंगु संख्या गुलि ?

(४६) निगू संख्याया गुणनफल १०१८४५७, हगू ५४२१ सा मेगु छु ?

(४७) हगू भागया त्याखय् भाव्य गुलि व्ही ? गुकिया भागफल ४५, भाजक ५८४, व ह्यं पर्यं शेष २५४ खः ।

(४८) यदि भाजक ८७६, भागफल ६८४ शेष १७६ जूसा भाव्य गुलि ?

(४९) यदि भागफल २०४ भाजक ५४३२ शेष २६८३ सा भाव्य छु ?

(५०) यदि भाजक ५४३ शेष ३६६ व भाव्य १२३४५ सा भागफल गुलि ?

(५१) यदि भागफल १६६ शेष १५३४ भाव्य ६७८६१ सा भाजक गुलि ?

(५२) यदि भागफल १७१ शेष ७८ भाव्य ८४५७ सा भाजक छु ?

(५३) यदि भाजक १८६ भाव्य ८१७११ जूसा शेष व भागफल गुलि गुलि ?

(५४) यदि भागफल ४३५१ भाव्य २३३३३३ जूसा भाजक व शेष छु छु ?

(५५) भाजक व भागफलया गुणनयाना शेष तंसा छु व्ही ?

(५६) वहु संख्या खः, गुकियात डादुगंयाना डा हे तना क्याडब थःसा ५ व्ही ।

(५७) वहु संख्या खः, गुकी ३ लिक्का ७ तना प्यव्वथया ४ वा-
न्वतकि शून्य व्ही ।

(६१) बहु संख्या साः, गुकी सु पाःयाना न्हदुगंयाना न्हबू हे तना
क्याव्य धःसा दँक (७) हे भइ ।

(६२) व जुवाःघोनं गुलि दां व्वना जू दितः वन व्वी ? खाल
धन्यागु कि पातकि पुलिगु, मिहाँ वयूत पीतका दां बीमागु,
छथु सिवाय निटुन पायूमदु, हाकनं दुहाँ बनेत धाःसा दां
दांछि पुलेम्बा, स्वदुबाः लुला दु । स्वदुवाकयूसं पाना बाःवले
जुवाःघायाके दांया खिति हे मदु ।

(६३) निगू संख्याया गुणनफल ७२४१४६१ दु, व तार्धगु संख्या
३४००७ सा व निगू संख्याय गुलिपाइ ?

(६४) ३६६, २१७ व ६४८ या प्रत्येक निगू निगू संख्याया गुणन-
याना वगु गुणनफलत जम्मायाःसा गुलि व्वी ?

(६५) २२०५५० स २३ गोकः लिकायफु ? व अन्तिम स्थं छु ?

(६६) निगू संख्याया गुणनफल १७३४३२ दु, उकी छगू संख्याया
बच्छि १६३ सा मेगु छु ?

(६७) निगू संख्याया गुणनफल १२३६०४ दु, उकी छगू संख्याया
निदुगं १४०८ सा मेगु छु ?

(६८) ३१६६ स २०१ गोकः तनकि १०००० व्वी ?

(६९) ७५ व ८३ या गुणनफल स्वया ७५ व ८५ या गुणनफल
गुलि अपो ? हाकनं उकी छु संख्या पाःयासा ७४ व ८३
या गुणनफल उति व्वी ?

(७०) ३६६२ व २७६६ या योगफलय व निगूयां अन्तरफल गोकः
लिकाय फु ?

- (૭૧) છુ સંખ્યાયાત ૩૭ દુર્ગયા:સા ૧૮૫ વ ૩૦૬ થા ગુણનફલતિ
ત્વી ?
- (૭૨) છગૂ ભાગયા લ્યાલ્ય ભાજક શેષયા હાદુગં, ભાગફલ
સુદુગં દુ । યદિ શેષ ૭૩ સા ભાવ્ય ગુલિ ?
- (૭૩) ભાવ્ય ગુલિ ? લલ્લિ ૫૦૨, શેષ ૨૪ ભાજક નિગૂયા જમ્મા
સ્વયા ૭ અપો ?
- (૭૪) નિગૂ સંખ્યાયા જમ્મા ૨૦૫, ડકો દ.ગૂ મેગુ સ્વયા ૭ અપો
સા અપોગુ ગુલિ ?
- (૭૫) રામ ૧૨ વૈં દુબલે વયા ઢાજુ ૧૬ વૈં દુગુ, આ રામ ૧૬ વૈં
દુબલે ઢાજુમ્દ ગોવૈં દહ ?
- (૭૬) વ સ્વંગૂ સંખ્યાયા જમ્માયા । છગૂ ૩૬૦૮ વ ૫૮૬૦૪ નં
દયકાત:ગુ, મેગુ વ સ્વયા નં ૧૭૪૦ અપો । સ્વંગૂગુ વ
નિગુલી પા:ગુ સ્વયા ૭૮૦૬ અપો ।
- (૭૭) છગૂ સંખ્યા ૬૪૪૬૭ મેગુ વ સ્વયા ૩૨૭ ત:ધંજુસા નિગૂયા
યોગફલ ગુલિ ?
-

उत्पादक व रूढ

लुं गू संख्यां भेगु संख्यायात पुरा भाग लगे जूसा ह्यापा
यागु संख्यायात लिपायागु संख्याया 'अपवर्त्य'
'गणितक' अथवा 'आधार' धाइ । लिपायागु संख्यायात ह्यापा
यागु संख्याया 'अपवर्तक' 'उत्पादक' 'गुणनियक' अथवा
'गुणन खण्ड' धाइ । गथे १५ या उत्पादक ५ व ५ या अपवर्त्य
१२ खः ।

दि. १) फुक संख्या यां उत्पादक खः । उकि उत्पादक चवेबले
१ यात छखे हे व्हेमाः ।

'जोः' (सम संख्या) = लुं अङ्क बा संख्यायात २ नं पुरा भाग
(भाग याचबले निशेष) लगे जूसा व अङ्क बा संख्यायात जोः
त्याः (जोर संख्या) धाइ । गथे— २, १६, १०४ इ०

'बि जोः' (विषम संख्या) लुं अङ्क बा संख्यायात अथे २ नं
भाग निशेष मजुसा व अङ्क बा संख्यायात 'बिजोः त्याः' धाई ।
गुक्रियात २ नं गुगु जुगय् नं निशेष भाग लगे व्ही मखु । गथे
३, ५, २७, ३०६ इ० ।

लुं संख्यां लुं संख्यायात निशेष भाग लगे जू मजू स्वेगु विशेष
नियम—

'२' बिजोर संख्या बाहेक दक जोर संख्यायात २ नं पुरा
भाग लगे व्ही । 'जोर संख्या' या अर्थ हे २ नं भाग लगेजु धैगु
खः । संख्याया अन्ते ०, २, ४, ६ वा = जुल कि जोर व्ही ।
उकि संख्याया अन्त्यय् च्वंगु अङ्क छगः जक स्वःसा गाः ।

वसु— २४५ तथा ४५२ यात २ नं भाग लगे जू लाकि मजू ?
 शुकी हापां यागु संख्या २४५ स अन्त्यगु अक्क '५' बिजोर
 उकि २ नं निशेष भाग लगे मजुल । गथे (२४५ ÷ २ = १२२
 शे १) मेगु ४५२ स अन्त्यगु अक्क '२' जोर जुत उकि २ नं निशेष
 भाग लगे जू । गथे (४५२ ÷ २ = २२६)

'४' ध्वनं जोर संख्या खः । उकि बिजोर संख्यायात ४ नं
 भाग गवले लगे उबी मखु । गथे ४२३; ५२५ इ. । हकनं जोर
 अक जुयानं मगाः । गथे ४२६, ४००६ इ. । उकि ४ नं भाग लगे
 जू मजू स्वेत अन्त्यगु निगः अक्कया संख्यायात भाग याना स्वेमाः ।
 अन्त्यगु संख्यायात भाग याम्बले निशेष जुलकि पूर्ण संख्यायात
 नं निशेष उबी । जोर जुयानं निशेष मजूगु कारण (२ × २ = ४)
 खः । उकि ४ नं भाग मयासे २ व २ नं याःसां उजू ।

वसु — २२४, ४२२ व ५५५ यात ४ नं निशेष भाग लगे जू
 लाकि मजू ।

शुकी हापां यागु संख्या २२४ स अन्त्यगु निगः अक्कया संख्या
 '२४' यात ४ नं निशेष भाग लगे जू (२४ ÷ ४ = ६) उकि २२४
 यात नं ४ नं निशेष भाग बं । (२२४ ÷ ४ = ५६) । अनं संख्या
 ४२२ स '२२' यात ४ नं भाग मबं (२२ ÷ ४ = ५ शे २) उकि
 ४२२ यात ४ नं भाग मबं । ४२२ ÷ ४ = १०५ शे २ । मेगु ५५५
 वशा बिजोर संख्या हे जुल उकि ४ नं भाग वनिगु ला नां हे
 महु । ५ यात २ नं हे भाग मबं धासिनि १५, २५, ५५ इ० यात
 ४ नं गनं भाग लगे उबी । ध्वला सिद्धगु हे खं खः ।

'८' ध्वनं जोर संख्या हे खः । बिजोर संख्यायात निशेष

भाग गवले नं लगे व्बी मखु । हकनं जोर जक जुयानं मगाः ।
गथे ४ यात अन्त्यगु निगः अङ्कया संख्यायात निशेष भाग लगे
व्बीकेगु आवश्यक अथेहे ८ यात नं अन्त्यगु स्वंगः अङ्कया
संख्यायात निशेष भाग लगे व्बीकेगु आवश्यक । उकिं ८ नं
भाग लगे जू मजू स्वेत अन्त्यगु स्वंगः अङ्कया संख्यायात ८ नं
भाग याना स्वेमाः । यदि व स्वंगः अङ्कया संख्यायात ८ नं निशेष
भाग लगे जूसा पूर्ण संख्यायात नं निशेष भाग अवश्य लगे व्बी ।

दसु— ५४२५, २२२२, २२२० व ६२०० यात ८ नं भाग वं
लाकि मवं ?

थुकी ५४२५ ला बिजोर हे जुल उकिं ८ नं ला छु ४ व २ नं नं
सीसां भाग लगे व्बी मखु । मेगु २२२२ थव जोर संख्या खः ।
तर २२ यात (निगः यातहे) ४ नं मवं, २२२ यात ८ नं गवले वनि ?
वनिहे मखु । उकिं २२२२ यात ८ नं भाग लगे व्बीमखु । तर
२२२० यात ४ नं भाग वंसांतवि २२० यात ८ नं भाग लगे मजू
(२२० ÷ ८ = २७ शे. ४) उकिं २२२० यातनं ८ नं भाग लगे मजू ।
आ ल्यंदिनि ६२०० यात । थुकी २०० यात ८ नं भाग वं (२०० ÷ ८
= २५) उकिं ६२०० यात ८ नं निशेष भाग लगेजू । (६२०० ÷ ८ =
७७५)

सूचना— थथे २, ४, ८ नं ल्याःयाना स्वेवले वःगु शेष हे पूर्ण
संख्याय् नं वइ ।

‘५’ लुं संख्याया अन्त्यय् ० वा ५ जुलधाःसा व संख्यायात
५ नं निशेष भाग लगेव्बी । मेगु अङ्क जुलधाःसा व्बीमखु ।

दसु— ५५५ व २४४ यात ५ नं भाग वं लाकि मवं ?

५५५ स अन्त्यय ५ हे जुल उकि ५५५ यात ५ नं निशेष भाग वं $(५५५ \div ५ = १११)$ । तर २४४ स ४ जुल उकि २४४ यात ५ नं भाग मवं $(२४४ \div ५ = ४८$ शे. ४)

‘१०’ छुं संख्याया अन्त्यय ० जुलधाःसा व संख्यायात १० नं निशेष भाग लगेज्जी । शून्य सिवाय मेगु जुल धाःसा भाग लगे ज्जीमखु व हे अङ्क शेष ज्जी ।

दसु— ५२५ तथा ५५० यात १० नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकी ५२५ स अन्त्यय ५ जुल उकि ५२५ यात १० नं भाग मवं । तर ५५० स ० जुल उकि भाग वं $(५५० \div १० = ५५)$

‘३’ धव बिजोर संख्या खः । उकि हापायागु २, ४, ८ तथा ५, १० यागु नियम छफुत्ति हे व्यायलगे मजु । थुकिया मेगु हे नियम दु । (१) पूर्ण संख्याया छगः छगः दतले अङ्क जम्मायाना वःगु योगफलयात ३ नं निशेष भाग वंसा उक्त पूर्णसंख्यात नं ३ नं निशेष भाग लगेज्जी । (२) हाकनं अथे हे पूर्णसंख्याया गः जम्मायाना वःगुयात नं अथे हे यायां छगः जक अङ्क या । यदि व अंक ३, ६ वा ९ जुल धाःसा उक्त पूर्णसंख्यायात ३ नं निशेष भाग लगेज्जी ।

दसु— १४५२३ वात ३ नं भाग वं लाकि मवं ?

(१) १४५२३ संख्याया अंकया जम्मा $(१+४+५+२+३ = १५)$ १५ जुल, १५ यात ३ नं भाग वं $(१५ \div ३ = ५)$ उकि १४५२३ यात ३ नं निशेष भाग लगेजू ।

(२) १४५२३ संख्याया गः गः या जम्मा (१+४+५+२+३=१५) जुल, १५ या (१+५) ६ जुल (६÷३=२) उकिं १४५२३ यात ३ नं निशेष भाग लगेजू ।

सूचना— निगू नियम दुगुली न्हागुलिसां छगुलि जक स्वःसांगा ।

‘६’ ख नं बिजोर हे खः । थुकी ३ यागु हे प्रथम नियम अनुसार जम्मा याना वःगु योगफलयात ६ नं निशेष भागलगे जूसा उक्त पूर्णसंख्यायात नं ६ नं निशेष भाग लगेज्वी । यदि ३ या द्वितीय नियम अनुसार याना अन्त्यय ६ जुल धाःसा ६ नं निशेष भाग लगेज्वी । ६ सिबाय् मेगु अङ्क वल धाःसाः व हे अंक शेष ज्वी । भाग लगे ज्वीमखु ।

दसु— १४५८६३६६ यात ६ नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकि १+४+५+८+६+३+६+६=४५ जुल ४५ यात ६ नं भाग वं (४५÷६=५) हाकनं ४+५=९ हे जुल । उकिं उक्त संख्या १४५८६३६६ यात ६ नं भाग वं ।

सूचना— ३ व ६ या नियमय् निगुलीसं संख्याया अंकया गः जम्मा यायबले ६ जक स्वःता वज्रःसांज्यु । ल्याः पाइमखु ।

‘७’ ‘११’ ‘१३’ स्वंगुलि बिजोर हे खः । थुकिया विशेष नियम मेगु हे दु । न २, ४, ८ लिसे मिलेजू, न ५ व १० लिसे हे, न ३ व ६ लिसे । छुकीसं मिले मजु । यदि छुं संख्यायात ७, ११ वा १३ नं निशेष भाग लगे जू मजु स्वेमाःसा केव्वया थें याना दिसैं ।

छुं संख्यायात ७, ११ वा १३ नं भाग लगे जू मजु स्वेमाः-सा उक्त संख्यायात खव पाखें निसैं स्वंगः स्वंगः अंकया संख्या

याना वाक्यः । गोकु फल वःकू हे थय्याः । अले व वाकू
संख्यात सम व बिषम छुटय् छुटय् याना जम्माया । हाकनं
आपागुली हा कतय्या । यदि कतय् याना ख्ययात ७, ११ वा १३
मध्ये स्वंगुलिं अथवा न्हागुलिंसां निशेष भाग लगे जूसा बक्त
पूर्ण संख्यायात (छुछु संख्यां भाग लगे जूगुखः) व हे व हे संख्यां
निशेष भाग लगेव्वी ।

दसु— १००२००१ यात ७, ११ वा १३ नं भाग लगे जूला
कि मजू ?

नियम अनुसारः— १,००२,००१ छगू १ + ००१ = ००२, छगू
००२ हे, ००२—००२ = ० उकिं पूर्ण संख्या १००२००१ यात ७,
११ वा १३ मध्ये स्वंगुलिं हे निशेष भाग लगेजू ।

दसु— २२१२२१, ६८१२६ यात ७, ११, १३ नं भाग वं लाकि
मवं ?

२२१, २२१, २२१—२२१ = ० उकिं २२१२२१ यात ७, ११,
१३ स्वंगुलिं निशेष भाग लगेजू ।

तर

६८१२६ यात ७ नं सिवाय् ११ व १३ नं निशेष भाग लगे
मजू, छायाःसा नियम अनुसार ६८, १२६, १२६—६८ = २८ व
ख्यं २८ यात ७ नं सिवाय ११ व १३ नं निशेष भाग लगे मजू ।
उकिं पूर्ण संख्या ६८१२६ यात ७ नं सिवाय ११ व १३ नं निशेष
भाग लगे मजू ।

‘११’ छुं संख्यायात ११ नं भाग लगे जू मजू घका स्वैमाःसा छु
संख्यायात स्वैमाःगु खः व संख्याया खव पाखेंनिसें छगः छगः पाक
चि तया दिसै । (गथे ७४८८६ स ७४७८६) अले चि दुगु जक

जम्मा यांना दिसैं, नापं चि मदुगु जक नं गथे चि दुगु ७+७+६
 = २३ व चि मदुगु ४+२=१२) अले निगू कतय यांना दिसैं
 (गथे २३—१२=११) यदि ल्यं ० वा ११ नं निशेष भाग
 लगे जूगु जुल धाःसा उक्त पूर्णसंख्यायात नं ११ नं निशेष भाग
 लगेज्वी ।

दसु— ६६३४१ यात ११ नं भाग वं लाकि मव ?

(६+३+१)—(६+४)=० उकि ६६३४१ यात ११ नं
 भाग वं ।

दसु— ५४७५८ यात ११ नं भाग वं लाकि मव ?

(५+७+८)—(४+५)= ११ उकि ५४७५८ यात ११ वं
 भाग वं ।

हुं संख्यायात ११ नं भाग लगे जूमजू खेमाःसा व संख्याया
 जव पाखेंनिसें ह्वापांयागु अक्क लिक्क च्वंगुली कतय यांना ल्यं
 ययानं लिक्क च्वंगुली थुकियानं ल्यं उकियानं लिक्क च्वंगुली ...
 आदि थथे यायबले लिक्क च्वंगु ह्वा जूसा ११ तना कतय याय्माः ।
 (गथे च्वेयागु हे संख्या ६६३४१ स ६ स ६ वन ल्यंमदु, ३ स
 ० वन ल्यं ३ हे, ४ स ३ वन ल्यं १, १ स १ वन ल्यंमदु) थथे
 यायां लिपा ० शून्य जुल धाःसा जक ११ नं निशेष भाग
 लगेज्वी ।

‘२५’ पूर्ण संख्याया अन्त्यय ००, २५, ५० वा ७५ जुलधाःसा व
 संख्यायात २५ नं निशेष भाग लगेज्वी ।

दसु— $५२५ \div २५ = २१$, $५५० \div २५ = २२$, $५७५ \div २५ = २३$

‘६’ गुगु संख्यायात ३ या नियम अनुसार ३ नं निशेष भाग लगे जुयानं व संख्याया अत्यय् जोर अक्क खःसा अन्यागु संख्यायात ६ नं निशेष भाग लगेज्जी । छायाधाःसा अत्यय् जोर जुल धाय् व २ नं भाग अवश्य लगेज्जी । हाकनं व हे संख्यायात ३ नं नं निशेष भाग लगे जुसेलि व संख्यायात ६ नं भाग लगे मज्जीमाःगु छु दु । $२ \times ३ = ६$ खः ।

दसु— ६१२ यात ६ नं भाग वं लाकि मवं ?

थुकी अत्यय् ‘२’ जोर व $६ + १ + २ = ९ \div ३ = ३$ जुया ३ नं नं निशेष भाग लगे जूगुलि ६ नं निशेष भाग वं । $६१२ \div ६ = १०२$ ।

‘१२’ पूर्णसंख्यायात ३ व ४ नितानं निशेष भाग लगेजूसा व संख्यायात १२ नं निशेष भाग लगेज्जी । $२ \times ४ = १२$

दसु— ६१२ यात १२ वं भाग वं लाकि मवं ?

$६ + १ + २ = ९ \div ३ = ३$ जूगुलि ३ नं व $१२ \div ४ = ३$ जूगुलि ४ नं नं निशेष भाग लगेजू । उकिं ६१२ यात १२ नं निशेष भाग लगेजू । $६१२ \div १२ = ५१$ ।

अथेहे निगू अथवा निगुलि अपो संख्यां छुं संख्यायात निशेष निशेष भाग लगेजूगु अकलं सिल धाःसा व संख्यायात उक्त निगू वा निगुलि अपो संख्याया गुणनफलं अवश्य निशेष भाग लगेज्जी ।

गथे ३६६६० यात हे स्वयादिसँ । अत्यय् ० वल २ नं व ५ नं भाग लगे जुल उकिं $२ \times ५ = १०$ नं अवश्य भाग लगेजू ।

हाकनं अन्त्यय '६०' जुल ६० यात ४ नं भाग लगेजू । उकिं
 $४ \times ५ = २०$ नं अवश्य भाग लगेजू । हानं '६६०' स्वंगःयात ८ नं
 भाग लगेजू उकिं $८ \times ५ = ४०$ नं अवश्य भाग लगेजू । हाकनं
 $३ + ६ + ६ + ६ = २७$ तथा $२ + ७ = ९$ जुल उकिं ९ नं नं निशेष भाग
 लगे जूगुलि उक्त संख्यायात $८ \times ५ \times ६ = ३६०$ नं अवश्य भाग
 लगेज्जी । $३६६६० \div ३६० = १११$

हुं छगू संख्यां मेगु निगू संख्यायात छुतय् छुतय् व्वीक
 निशेष भाग लगे जूसा उक्त निगू संख्याया योगफल व अन्तरफल
 यात नं व हे संख्यां निशेष भाग लगेज्जी ।

$$\text{दसु— } २८६ \div १७ = १७, १८७ \div १७ = ११.$$

$$२८६ + १८७ = ४७६ + १७ = २८, \quad २८६ - १८७ = १०२ + १७ = ६.$$

हुं छगू संख्यां मेगु निगू संख्यायात छुतय् छुतय् व्वीक निशेष
 भाग लगे जूसा उक्त निगू संख्याया हुं गुणितकया योगफल तथा
 अन्तरफलायात नं हापायागु संख्यां निशेष भाग लगे व्वी ।

$$\text{दसु— } २८६ \times ३ = ८६७, १८७ \times २ = ३७४.$$

$$८६७ + ३७४ = १२४१ \div १७ = ७३.$$

$$८६७ - ३७४ = ४९३ \div १७ = २९.$$

अभ्यास २०

(क) के च्वंगु संख्यायात २, ४, ८ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग
 लगे जू ?

- (१) १७८. (२) ५४०. (३) ७६६. (४) ५५८.

(८८)

(५) १११८. (६) २२२२. (७) ६२१४. (८) ५४२६.
 (९) ७४१२. (१०) १२३४४. (११) ६५४३२. (१२) ६७८६४.
 (१३) ६५४३६. (१४) ७५२४६. (१५) १५४३२. (१६) १२३४५६.
 (१७) ७८६१२२. (१८) २२२२२२. (१९) ६३३४४४.
 (२०) ५६७८६८. (२१) ५४३२१२. (२२) ८७६५४३२.
 (२३) १२३४५६७८.

(ख) के चवंगु संख्यायात ३ व ६ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग
 लगे जू ?

(१) ४३५. (२) १२३६. (३) ४४४२१. (४) ६७८३.
 (५) १४५५. (६) ६६३६. (७) ३३३६३. (८) ४४४४२.
 (९) ५५५३. (१०) २२२२१. (११) ६६६६. (१२) ६७८३.
 (१३) ५४३२१. (१४) २३४५४. (१५) ६६६६६. (१६) ६४५२१.
 (१७) २५४६१ (१८) १६५२. (१९) १२३४५६७८.
 (२०) ६१४३५२७८६.

(ग) के चवंगु संख्यायात ५ व १० मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग
 लगे जू ?

(१) ४६३५. (२) ५४३२०. (३) १२३००. (४) ५५६४७.
 (५) ३२१६५. (६) ७८१५. (७) १४५६५. (८) ३४७८०.
 (९) ५४३२१०. (१०) १२३४५. (११) २४६८. (१२) ५५५५५५.
 (१३) ७७७७५. (१४) २००३०. (१५) १८००२. (१६) ४३५२१०.
 (१७) ५४५४५. (१८) ४५४५४. (१९) १२३४५६७८.
 (२०) ८७६५४३२०.

(घ) के चवंगु संख्यायात ७, ११ व १३ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगेजू ?

(१) १४५७३४.	(२) २३६७१४.	(३) ५४३२१६.
(४) ८७६५४३२	(५) ११२४५६	(६) ६६००२२३
(७) ५०००२४	(८) ६१०२५२	(९) ६८=३५
(१०) ५५३०००	(११) ११११११	(१२) १२३३२१
(१३) ६६१२०	(१४) ८६१३३	(१५) ६७११६
(१६) ५५५५५५	(१७) ४३३३७८	(१८) ४१२३२१०
(१९) ५५७३४५४५	(२०) १२३७८६६६	

(ङ) केचवंगु संख्यायात ६, १२ व ३० मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगेजू ?

(१) ५५४१२२	(२) ४५४५००	(३) ३३४२०
(४) ६७८५१०	(५) २००३४	(६) ५५५५
(७) ३७२	(८) ६४८	(९) ७७४०
		(१०) ३७२५

(च) केचवंगु संख्यायात २, ३, ४, ५, ८, ६, १० वा ११ मध्ये छुकिं छुकिं निशेष भाग लगेजू ?

(१) १३८	(२) ६४५	(३) ६८४	(४) ४२०
(५) ८८४४	(६) ७६४२	(७) १२३०	(८) १७७२
(९) २३११	(१०) ३४७५	(११) ८६७६	(१२) ७१२८
(१३) १२३४५	(१४) ६८७६५	(१५) ३५६००	(१६) २३०००
(१७) ७०६२८१	(१८) ७७७७७७	(१९) ६८६८६८	
(२०) १२३४५६७८९०			

ध्व संख्यायात् रुढ धाई कि गुगु संख्यायात् १ व व हे संख्यां सिबाय मेगु छुं हे संख्यां निशेष भाग लगे व्वीमसु । गये १, २, ३, ५, ७, ११, १३, १७, १९ इ० 'रुढ संख्या' सः ।

'यौगिक संख्या' ध्व संख्यायात् धाई कि गुगु संख्या रुढ मसु, उत्पादक सः । हानं व उत्पादक १ नं अपो अनवरय व्वी । गये ४, ६ इ० ।

रुढ संख्या व्वीकेगु विशेष नियमः—

(१) यदि १ नं निसें छुं संख्यातकया बिचे रुढ संख्या व्वीके माल धाःसा उक्त १, २, ३ ... या ध्वले हापां १ नं निसें १, २, १, २ याना निना हापांयागु छगू छगू ल्यंका २ जुको काटय् याना व्व । अथेहे क्रमश ३, ५, ७ इत्यादि नं हापां वइगु छगू ल्यंका मेगु काटय् वाना व्व थये याय् धुंका छु छु संख्या ल्यन व हे संख्यात रुढ सः । थये याय् वले व्युगु संख्या स्वया अपो याय् म्वाः ।

(२) छुं संख्या रुढ सः लाकि मसु धका व्वसीकेत उक्त संख्यायात् २, ३, ५, ७ ... आदि रुढ संख्यां क्रमश भाग या । यदि न्हावले शेष बल निशेष मजुल धाःसा व संख्या रुढ सः । तर संख्याया अन्त्यम् १, ३, ७ वा ९ जुल धाःसा व संख्यायात् २ व ५ नं भाग याना स्वया हे चवनेम्वाः ।

प्रत्येक यौगिक संख्या थये व्वीकु कि फुकयां उत्पादक रुढ करक फरक सः । हानं फुक यौगिक संख्यावा छगूहे जक रुढ उत्पादक नं व्वीकु ।

१ नं निस १००६ तकसा रुढ संख्या के चवपागु दु ।

१	८३	१६६	३४७	४७६	६३१
२	८६	२११	३४६	४८७	६४१
३	९७	२२३	३५३	४९१	६४३
४	१०१	२२७	३५६	४९६	६५७
५	१०३	२२९	३६७	५०३	६५३
११	१०७	२३३	३७३	५०६	६५६
१३	१०९	२३६	३७६	५२१	६६१
१५	११३	२४१	३८३	५२३	६७३
१६	१२७	२५१	३८६	५४१	६७७
२३	१३१	२५७	३९७	५४७	६८३
२६	१३७	२६३	४०१	५५७	६९१
२९	१३९	२६६	४०६	५६३	७०१
३७	१४६	२७१	४१६	५६६	७०६
४१	१५१	२७७	४२१	५७१	७१६
४३	१५७	२८१	४३१	५७७	७२७
४७	१६३	२८३	४३३	५८७	७३३
५३	१६७	२८६	४३६	५९३	७३६
५६	१७३	२९७	४४३	५९६	७४३
६१	१७६	२९९	४४६	६०१	७५१
६७	१८१	३०३	४५७	६०७	७५७
७१	१८१	३१७	४६१	६१३	७६१
७३	१८३	३२१	४६३	६१७	७६६
७६	१८७	३२७	४६७	६१६	७७३

७८७	८२७	८६३	९११	९६३	९९७
७९७	८२६	८७०	९१३	९६७	१००३
८०६	८३६	८८१	९२६	९७१	
८११	८५३	८८३	९३७	९७७	
८२१	८५७	८८७	९४१	९८३	
८२३	८५६	९०७	९४७	९९१	

दसुः— ४४५२ या रुढ उत्पादक छु ?

संख्यायात २, ३, ५, ७ इ० रुढ संख्यां (छुकि छुकि निशेष भाग लगेजू) क्रमशः भाग यायां यंकि दोहरे जूसां ज्यु । गबलेतक रुढ भागफल वैमखु ।

२ | ४४५२

३ | २२२६

३ | १११३

७ | ३७१

५३

$$२ \times २ \times ३ \times ७ = ८४$$

$$४४५२ \div ८४ = ५३$$

$$४४५२ \div ५३ = ८४$$

४५२ = २ × २ × ३ × ७ × ५३ खाः । उकि ४४५२ या रुढ ५३ जुल छायाधाःसा ५३ मदयूकं व संख्या वैमखु । उकिया उत्पादक २, २, ३, ७ खाः । उक्त उत्पादकया गुणनफलं ४४५२ यात भाग यातधाःसा व रुढसंख्या ५३ हे भागफल ज्वी । हुकनं रुढसंख्यां

भागयात धाःसा उक्त उत्पादकया गुणनफल ८४ हे भागफल ज्वी ।

सूचनाः— २ × २ × ३ × ७ या २ × ३ × ७ अक चवःसागाः ।।

अभ्यास २१

को चवंगु संख्याया रुढ उत्पादक अब ।

(१) ८. (२) १२. (३) १८. (४) २४. (५) २७. (६) ३२.

(७) ४८. (८) ५०. (९) ६३. (१०) ६४. (११) ८०. (१२) ८८.
 (१३) ९९. (१४) १००. (१५) १०८. (१६) १७६. (१७) ११७.
 (१८) २२८. (१९) ४६५. (२०) ६२५. (२१) ६६६. (२२) १०५०.
 (२३) १२६६. (२४) १७६०. (२५) २०००. (२६) ३६५०. (२७) ५७६०.
 (२८) २४५७. (२९) १३८२४. (३०) २००१००.

के चवंगु संख्या, रूढ लाकि यौगिक ? यौगिकसा रूढ उत्पा-
 दक चव ।

(३१) २६. (३२) ६१. (३३) ८१. (३४) ७६. (३५) ६७.
 (३६) १०७. (३७) ११३. (३८) २०७. (३९) २२७. (४०) ३४६.
 (४१) ३७५१. (४२) ५०७ (४३) ४५७३ (४४) ६१६ (४५) ७१३
 (४६) ६६७. (४७) ६५३६ (४८) १७६३ (४९) ५०६ (५०) १६६३

महत्तम समापवर्तक

निगू वा अपो संख्याया 'समापवर्तक' व स्त्रः गुगु संख्यां व निगू वा अपो दक संख्यायातं निशेष निशेष भाग लगेज्जो । गथे २, ३ अथवा ६ नं १२, १८ व २४ इ० वात निशेष निशेष भाग लगेजू । उकि १२, १८ व २४ इ० या 'समापवर्तक' २, ३ वा ६ स्त्रः ।

निगू वा अपो संख्याया 'महत्तम समापवर्तक' व स्त्रः गुगु दक समापवर्तक मध्ये दकले तःधंगु खइ । गथे १२, १८ व २४ इ० या महत्तम समापवर्तक ६ स्त्रः । द्वाय्धाःसा १२, १८ व २४ इ० या समापवर्तक २, ३ व ६ हे जक । गुकी दकले तःधंगु ६ हे । उकि १२, १८ व २४ इ० या 'महत्तम समापवर्तक' ६ जुल ।

सूचनाः— निगू वा अपो संख्या परस्परे रुठ जूसा, उकिया 'समापवर्तक' दइ मखु । गथे २, ३ व ७ स्त्रंगुलि रुठ स्त्रः । उकि २, ३ व ७ या समापवर्तक मरु । यौगिक संख्याया जक समापवर्तक दइ । गथे १२ व १८ इ० ।

निगू वा अपो संख्याया 'महत्तम समापवर्तक' व स्त्रः गुगु जुल रुठ समापवर्तकया गुणनफल स्त्रः । गथे १२, १८ व २४ इ० वा ६ जुल ।

$१२ = २ \times २ \times ३$, $१८ = २ \times ३ \times ३$, $२४ = २ \times २ \times २ \times ३$
थुकी अपवर्तक केवल २ व ३ जक, गुगु स्त्रंगुलि समान दु ।
उकि $२ \times ३ = ६$ हे १२, १८ व २४ इ० या महत्तम समापवर्तक जुल ।

सूचना:— निम्न वा अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक
 पिकाय् माःसा फुक्कयागुं अपवर्तक पिकया च्वनेमाःगु मद्दु केवल
 छगूया जक याःसा गाः। वरु व हे अपवर्तकया गुणनफल मैगु
 संख्यायात निशेष भाग लगे व्बिकेमाः। गथे ८४, १४० व १६८
 या महत्तम समापवर्तक २८ जुल।

८४ = २ × २ × ३ × ७ व ल्यंगु मैगु संख्यायात नं २ × २ × ७
 नं निशेष निशेष भाग लगेजू, तर ३ नं मजू। उकिं ८४, १४० व
 १६८ या महत्तम समापवर्तक २ × २ × ७ = २८ जुल।

अभ्यास २२

के च्वंगु संख्याया महत्तम समापवर्तक उत्पादक पाखें पिका।

(१) ६ व २४.	(२) २० व ४८.	(३) २५ व ३५
(४) ५७ व ६३.	(५) ५२ व ७८.	(६) १७ व ८५
(७) ६३ व ४६.	(८) ४८ व ७२.	(९) ५० व ७०
(१०) ४० व ६०.	(११) १२६ व १४४.	(१२) ६० व ३२५.
(१३) २५० व ३४८.	(१४) १५० व ३७५.	(१५) २५६ व ७८८.
(१६) ४८० व ७६२.	(१७) ५२५ व ६७५.	(१८) ५५० व १०००.
(१९) १२३६ व ६६६१८.	(२०) १२३ व ४२००.	
(२१) १५, ३५ व १२०.	(२२) १६, २४ व १४०.	
(२३) ६०, १२५ व ३४२.	(२४) २२४, ३३६ व ७२८.	
(२५) ६२५, ७५० व १२२५.	(२६) ८६८, ३१६४ व ४२२८.	
(२७) १२, १८, २४ व ४८.	(२८) ८, ३२, ६४ व ८०.	
(२९) १००, १०८, १७६ व ३८८.		
(३०) ३६५०, ५७६०, १७६० व २००१००.		

महत्तम समापवर्तक पिकायु तचकं बालागु छगु नियम के चवयागु दु ।

निगू वा अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक पिकाय माःसा निगू संख्या कया चीधंगुलि तःधंगुयात भाग या । शेष छु बल व हे शेष चीधंगु संख्यायात भाग या । शेष छु बल व शेष प्रथम शेष तथा द्वितीय भाजकयात भाग या । थये हे क्रमश यायां हुँ गन तक निशेष भाग लगे वी मखु । जब निशेष भाग लगे वी व हे अन्तिम भाजक निगू संख्यायां महत्तम समापवर्तक वी ।

निगूलिं अपो संख्याया महत्तम समापवर्तक पिकाय माःसा हापां निगू संख्यायानि पिकायां लिपा ल्यंगु छगू व निगूया महत्तम समापवर्तक छगू निगू या, हकनं पिका अथे हे क्रमश संख्या दत्तले पिकाया अन्तिम महत्तम समापवर्तक छु जुल व हे उक्त फुक संख्यायां महत्तम समापवर्तक वी ।

दसु—५०४, २८३५ व २३६४ या महत्तम समापवर्तक पिका ।

५०४) २८३५ (५

५०४ व २८३५ या महत्तम

२५२०

समापवर्तक ६३ जुल ।

३१५) ५०४ (१

३१५

१८९) ३१५ (१

५०४, २८३५ व

१८९

२३६४ या महत्तम

१२६) १८९ (१

समापवर्तक नं ६३ हे

१२६

जुल ।

६३) १२६ (२

१२६

x

६३) २३६४ (३८

१८६

५०४

५०४

X

सूचना:— थये महत्तम यायां यंकेबले
महत्तम समापवर्तक १ जुल धाःसा व संख्या
रूढ वी ।

अभ्यास २३

के व्वंगु संख्याया महत्तम समापवर्तक णिका ।

- (१) ४८ व १४४ (२) ७६ व २३८ (३) २५२ व ३४८
(४) ६२ व ७७२ (५) ४६३ व ८६६ (६) ६२० व २१०८
(७) २१२१ व १३१३ (८) ४२६ व ७१५ (९) ३७७ व ११३१
(१०) १३७६ व २४०१ (११) २६६ व २७६३ (१२) ३७७५ व १००००
(१३) ६०२३ व १५४३६ (१४) ५८६५ व ६६१८०
(१५) ४०८१ व ५१४१ (१६) ३५५६ व ३४४४
(१७) ५१८० व ५८५० (१८) ६४४१ व १०२८३
(१९) १६६६७ व ४१८६ (२०) ४३३६५ व ४४६८८
(२१) ११०५० व ३५५८१ (२२) १२३२१ व ५४३४५
(२३) ६३२७ व २३६६७ (२४) १३२०२ व १४६०८३
(२५) ५३२५ व ८३०७ (२६) ६६४५ व ५०६०६
(२७) ४१५५ व २४७२० (२८) १०६०५६ व १७६७१२
(२९) २१८७०७ व ८२६७६६ (३०) १२३४५६ व ६८५६५४
(३१) ७०३०३७ व ५१३४०८३ (३२) २५१४६६ व ३०५६६
(३३) ८०५, १३११ व १६७८ (३४) २०४, ११६० व १४४५
(३५) १६१७, १२३ व ७८६ (३६) १३००, ७२५ व ८७०

(६८)

- (३७) ७२३, ८०७ व ७३४ (३८) ५०४, २३६४ व २८३५
 (३९) ११६०, १४४५ व २००६
 (४०) १३३३८, १४१३६ व १५६०३
 (४१) ३१४, ५७० व ६१८ व ७२०
 (४२) ६०२, ७३६४, ८७६ व ६२४५

अभ्यास २४

के चर्यगु संख्या परस्परे रूठ लः जाकि मखु ?

- (१) ४०३ व ५२७ (२) ३३७० व २५०३ (३) ३८७ व ६२३४
 (४) १७२६ व १६२३ (५) ६८६० व ८२७५ (६) ३४८६ व ६४४८
 (७) २११ व २७०१ (८) ५७८६ व ७३३७ (९) ६३६७ व १४६०१
 (१०) ७१६ व ८२६ (११) ४८० व ८५६ (१२) ७५४ व ८०३

लघुतम समापवर्त्य

नि गू वा अपो संख्याया 'समापवर्त्य' व खः गुगु संख्यायात निगू वा अपो संख्यां निशेष भाग लगे व्वी । गथे १२, १८ व २४ या ७२, १४४ व २१६ इ० समापवर्त्य खः । छायाः सा १२, १८ व २४ न ७२, १४४ व २१६ इ० यात निशेष भाग लगेजू ।

निगू वा अपो संख्याया 'लघुतम समापवर्त्य' व खः गुगु समापवर्त्य मध्ये दफ्ते चीधंगु खइ । गुकियात निगू वा अपो संख्यां निशेष निशेष भाग लगेव्वी । गथे १२, १८ व २४ या 'लघुतम समापवर्त्य' ७२ खः । छायाः सा ७२, १४४ व २१६ इ० समापवर्त्य खः सांखि दफ्ते चीधंगु ७२ हे । उकिं ७२ हे १२, १८ व २४ या लघुतम समापवर्त्य जुल ।

निगू संख्याया गुणनफल व संख्या बराबर व्वी गुगु व हे निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व लघुतम समापवर्त्य या गुणनफल व्वी । गथे १२ व १८ या गुणनफल २१६ जुल । गुकिया महत्तम समापवर्तक ६ व लघुतम समापवर्त्य ३६ या गुणनफल $(६ \times ३६ = २१६)$ बराबर खः ।

गुणनफल = महत्तम समापवर्तक \times लघुतम समापवर्त्य ।

निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य व संख्या बराबर व्वी गुगु वहे निगू संख्याया गुणनफलात भाज्य याना उकिया हे महत्तम समापवर्तक भाजकं भागयाय्दले वइगु भागफल खइ । गथे १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य ३६ जुल । निगू संख्याया

गुणनफल $१२ \times १८ = २१६$ । महत्तम समापवर्तक ६ ।

$$२१६ \div ६ = ३६$$

लघुतम समापवर्त्य = गुणनफल \div महत्तम समापवर्तक ।

निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व संख्या बराबर व्ही गुगु वहे निगू संख्याया गुणनफलायात भाव्य याना उकिया हे लघुतम समापवर्त्य भाग यायूबले वइगु भागफल खइ । गथे १२ व १८ या महत्तम समापवर्तक ६ जुल । निगू संख्याया गुणनफल $१२ \times १८ = २१६$ । लघुतम समापवर्त्य ३६ । $२१६ \div ३६ = ६$

महत्तम समापवर्तक = गुणनफल \div लघुतम समापवर्त्य ।

निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिकायूगु थयेः—

निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक संख्यां निगू मध्ये छगू संख्यायात भागयाना वःगु भागफलं मेगु ल्यंगु छगू संख्यायात गुणय यायगु । अले वहे गुणनफल उक्त निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य व्ही । गथे १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य ३६ जुल । १२ व १८ या महत्तम समापवर्तक ६ । $१२ \div ६ = २ \times १८ = ३६$ तथा $१८ \div ६ = ३ \times १२ = ३६$

निगूया अपो संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिकायू माःसा हापां न्हागुसां निगू संख्यायानि लघुतम समापवर्त्य पिकाया व लघुतम समापवर्त्य व मेगु छगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिका । हकनं अथे हे क्रमशः यायां यंकेबले दकले लिपायागु लघुतम समापवर्त्य हे उक्त फुक संख्याया लघुतम समापवर्त्य व्ही । गथे १२, १८ व २४ या लघुतम समापवर्त्य ७२ जुल । १२ व १८ या महत्तम समापवर्त्य ६ । $१२ \div ६ = २ \times १८ = ३६$

है १२ व १८ या लघुतम समापवर्त्य जुल । हानं २४ व ३६ या
महतम समापवर्त्य १२ । $२४ \div १२ = २ \times ३६ = ७२$ हे २४ व
३६ या लघुतम समापवर्त्य जुल तथा १२, १८ व २४ या न ।

अभ्यास २५

के च्वंगु संख्याया लघुतम समापवर्त्य पिका ।

- (१) १२ व ३२ (२) ७६ व ६८ (३) ८१ व ६६
(४) १२५ व ७५ (५) ३६ व १२६ (६) ६२७ व ५२५
(७) १३३ व १७१ (८) १८० व २४० (९) ३२० व ७०४
(१०) ११७ व १६२ (११) १२२४ व १६६६ (१२) २२४ व ३३६
(१३) ७५४ व ८०६ (१४) ६५७ व १००१ (१५) ८४५ व ८६६
(१६) ७७६ व ११६७ (१७) १५, ३५ व १२०
(१८) १६, २४ व १४० (१९) ६०, १२५ व ३४२
(२०) २२४, ३३६ व ७२८ (२१) ६२५, ७५० व १२२५
(२२) ७६, ६६ व १०६ (२३) ६२६, ८५१ व २५३
(२४) २६५, ३८५ व ४६५ (२५) ३००, ६०६ व ७०८

के च्वंगु नियम अनुसार चिचीधंगु संख्याया लघुतम समा-
पवर्त्य पिकाय् असाध्य हे अप्पी ।

चिचीधंगु संख्याया लघुतम समापवर्त्य अप्पुक् पिकाय्
भाःसा संख्या भोलाक छप्पो च्वयादिसँ । अले रुढ २, ३, ५,
७ इ० संख्यां भाग यानादिसँ भाग याय्वले हानं निगू संख्या
यात निशेष भाग लगे उक्कीमाः) भाग लगे जूगुली भागफल
वया कसं च्वयादिसँ भाग लगे मजुगु जक व हे संख्या तुं अथे
हे च्वयादिसँ । थथेयायां यंकि जबतक फुक्क संख्या परस्पर

रुढ ज्योमसु । अले व रुढ संख्याया गुणनफल हे इष्ट लघुतम समापवर्त्य उबी ।

वसु — १२, १६ व २४ या लघुतम समापवर्त्य पिका ।

$$२ \mid १२, १६, २४$$

$$२ \mid ६, ८, १२$$

$$२ \mid ३, ४, ६$$

$$३ \mid ३, ४, ६$$

$$१, २, १$$

$$१२, १६ व २४ या लघुतम$$

$$\text{समापवर्त्य } २ \times २ \times २ \times ३ \times$$

$$२ = ४८ \text{ जुल ।}$$

संख्या परस्पर रुढ जूमा व संख्याया लघुतम समापवर्त्य व उबी गुगु निगू या अप्पो संख्याया गुणनफल तः । अथे संख्या परस्पर रुढ धका ह्युसा उकिया क्रिया मयासे गुणन जक पाना वुसा गाः । मथे २, ३ व ५ या लघुतम समापवर्त्य $२ \times ३ \times ५ = ३०$ छः ।

सूचना— यदि संख्याया पुत्रले छुं छगू संख्या मेगु छुं संख्याया सत्पादक तःसा व संख्यायात तोता वळःसा कन अप्पी । ल्याः पाइमसु । मथे ६, १२, १५, ३० व ४० या लघुतम समापवर्त्य पिकायू माःसा १२, ३० व ४० या जक लघुतम समापवर्त्य पिकाःसा गाः ।

$$२ \mid ६, १२, १५, ३०, ४०$$

$$२ \mid ३, ६, १५, २०, २०$$

$$३ \mid ३, ६, १५, २०, २०$$

$$५ \mid ५, १५, २०, २०, २०$$

$$१, १, १, १, २ = १२०$$

या

$$२ \mid १२, ३०, ४०$$

$$२ \mid ६, १५, २०$$

$$३ \mid ३, १५, २०$$

$$५ \mid ५, १५, २०$$

$$१, १, २ = १२०$$

अभ्यास २६

के चवंगु संख्याया लघुतम समापवत्यं पिका

- (१) ६, ८ व १६. (२) १२, १६ व २४. (३) ५, १५ व २५.
 (४) ६, ३६ व ५६. (५) ५, १८, १६ व ६. (६) ६, ४, १८ व ६.
 (७) १२, १८, २० व १०५. (८) १२, १५, ४० व ७०. (९) १६,
 ३६, ५६ व ७६. (१०) ५४, ७४ व ५२. (११) ७, १७, २७ व ३७.
 (१२) १२, ११७, ६१ व ४६. (१३) ४, ३, १० व ६. (१४) ५, २४,
 ३२ व १४. (१५) १२, १८, २४ व ५६. (१६) १६, १५, २० व २८.
 (१७) २२, ३३, २५ व ८५. (१८) ६३, ५५, ६० व ८०. (१९) २४,
 १०, ३२ व ४५. (२०) २, ४, ६, ८ व १०. (२१) ३, ६, ९, १२ व
 १८. (२२) ४, ८, १२, १६ व २०. (२३) ५, १०, १५, २० व २५.
 (२४) ६, १२, १८, २४ व ३०. (२५) ७, १४, २१, २८ व ३५.
 (२६) ८, १६, २४, ३२ व ४०. (२७) १२, १५, १८, २४ व ५६.
 (२८) १५, १६, २०, २८ व ४२. (२९) २२, १७, ३३, २५ व ८५.
 (३०) ८, ९, १२, १८ व ३०. (३१) ६, १५, २७, ३५ व ४५.
 (३२) २८, ३६, ५४, ७२, ९० व ४५. (३३) २४, १०, ३२, ४५,
 २५ व १२. (३४) ६, १८, २४, ७२ व १४४. (३५) ५१, १८७,
 १५३ व १६५. (३६) ६०, ४५, ६०, ४०, ५५ व ३३. (३७) २२, ८८,
 १३२, १६८ व ४४. (३८) १७, ५१, ११६ व २१०. (३९) ५०, ३३८,
 ६०५, ७०२ व ६७५. (४०) २४, ३५, ५२, ६०, ६१ व १०८. (४१)
 ३१५, १३६, १३६, १०८ व ६१. (४२) २७, ८७, २०३, २६१ व
 १८६. (४३) १२६, १४५, ८७, २१० व ५८५. (४४) २, ३, ४, ५,
 ६, ७, ८, ९ व १०. (४५) २, ४, ६, ८, १०, १२, १४ व १६. (४६)
 १५, १६, १८, २०, २४, २५, २७ व ३०.

(१०४)

दसु— १— व छु दकले तःधंगु संख्या खः ? गुकि ५०, ६० व ८० यात भागयात धाःसा शेष भोलाक ८, ४ व १० वी ।

$$५०-८=४२, ६०-४=५६, ८०-१०=७०$$

∴ ४२, ५६ व ७० या महत्तम समापवर्तक १४ उत्तर ।

दसु— २— व छु दकले चीधंगु संख्या खः ? गुकियात १२, १६ व १८ नं भाग याःसा न्हाबले ५ शेष वी ।

$$१२, १६ व १८ या लघुतम समापवर्त्य १४४,$$

$$इष्ट संख्या १४४+५= १४९ उत्तर ।$$

दसु— ३— निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक ५ व लघुतम समापवर्त्य ७२ उकी छगू संख्या १५ सा मेगु छु ?

$$उक्त निगू संख्याया गुणनफल ५ × ७२ = ३६०$$

$$३६० ÷ १५ = २४ उत्तर ।$$

दसु— ४— ६६ नं निशेष भाग लगेव्वीगु प्यंगः अङ्कया दकले चीधंगु संख्या छु ?

$$१००० ÷ ६६ = १५ शेष १०, ६६-१०=५६$$

$$१०००+५६=१०५६ इष्ट संख्या उत्तर ।$$

दसु— ५— ६६ नं निशेष भाग लगेव्वीगु स्वंगः अङ्कया दकले तःधंगु संख्या छु ?

$$६६६ ÷ ६६ = १५ शेष ६, ६६६-६=६६० इष्ट संख्या उत्तर ।$$

दसु— ६— ङागः अङ्कया संख्या गनं निसैं गन तक गोगू चवय्फु ?

$$१०००० नं निसैं ६६६६६ तक ६०००० गू चवय्फु ।$$

$$६६६६६-१००००=५६६६६+१=५६६६७ उत्तर ।$$

(१०५)

दसु—७— व छु संख्या खः ? गुकी उकिया हे डाब्बय् स्वब्ब
पाः यायबले १६ ल्यनि ।

$$५-३=२, १६ \div २=८, ८ \times ५=४० \text{ उत्तर ।}$$

दसु—८— छु संख्याय् व हे संख्याया क्यान्बय् डाब्ब (१)
तनेबले ६५ व्बो ? (२) पाः यायबले १५ व्बो ?

$$(१) ८+५=१३, ६५ \div १३=५, ५ \times ८=४० \text{ उत्तर ।}$$

$$(२) ८-५=३, १५ \div ३=५, ५ \times ८=४० \text{ उत्तर ।}$$

दसु—९— छु छक्कु वुं पालेत १८ ह्य सित खुन्दु माःसा व हे
वुं पालेत १२ ह्य सित मोन्दु वी ।

$$६ \times १८=१०८, १०८ \div १२=९ \text{ न्हु उत्तर ।}$$

विविध अभ्यास २७

(१) व दक्कने तःधंगु संख्या छु ? गुकि ७२८ व ६०० यात भाग
यात धाःसा शेष ८ व ४ व्बो ।

(२) व दक्कले तःधंगु संख्या छु ? गुकि २५१, ६३३ व १३२१ यात
भाग यात धाःसा शेष न्ह्याव्लें ५ व्बो ।

(३) छु थन्यागु संख्या नं तुला ? गुकि ६२० व ७३० यात भाग
यात धाःसा ३ व ७ शेष व्बो ।

(४) छु थन्यागु मोह नं दयकेः जीला ? गुकि खुतका जःछि व
ह्यत्तकात्याया न्यायत्त नं दिलेन्वालि । (छतकाया फिक्काना)

- (५) व दकले तःधंगु संख्या छु ? गुकि १०० व १५० यात भाग यायबले ४ व ६ शेष बइ ।
- (६) २५० व ३५० यात भागयायबले २७ व २ शेष मवेकुसैं मगाःगु दकले तःधंगु संख्या छु ?
- (७) व पुचले दकले आपाः गुलि मचात दइ ? गुमित ३०० व ३६० तका दां ल्वाक मछयासैं उत्तिउत्ति इना बी फइ ।
- (८) व छु दकले तःधंगु संख्या खः ? गुकि ६४५० व १०३०० यात भाग याःसा ६ व २७ शेष उवी ।
- (९) २१० व ३८५ या लघुतम समापवर्त्य रूढ उत्पादक पाखें पिका ।
- (१०) ४४, ५४ व ७२ या लघुतम समापवर्त्य उकिया रूढ उत्पादक दयका पिका ।
- (११) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक १६ व लघुतम समापवर्त्य १६२, उकी छगू संख्या ४८ सा मेगु छु ?
- (१२) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक व लघुतम समापवर्त्य क्रमशः १० व ३००३० उकी छगू संख्या ७७० सा मेगु छु ?
- (१३) निगू संख्याया महत्तम समापवर्तक ८ व लघुतम समापवर्त्य १२३२, उकी तःधंगु संख्या हे ११२ सा मेगु छु ?
- (१४) निगू संख्याया लघुतम समापवर्त्य व महत्तम समापवर्तक क्रमशः १६८ व ८ उकी छगू संख्या २४ सा मेगु छु ?
- (१५) निगू संख्याया गुणनफल १३४४ व महत्तम समापवर्तक ८ सा लघुतम समापवर्त्य गुलि ?

(१६) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकियात १२, १८ व ३० तं भाग याःसा न्याबलें ६ शेष ज्वी ।

(१७) १२८ व ६६ नं भागयायबले ५ शेष वैगु दक्कले चीधंगु संख्या छु ?

(१८) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकी ३ तंसा २४, ३६ व ४८ नं भाग बनि ।

(१९) जिके दक्कले म्हु गुलि दां दु ? कि जिं २८ तका, ३२ तका व ४२ तका तका याना पोचीबले डातका न्याबलें लयं ।

(२०) व दक्कले चीधंगु संख्या छु ? गुकियात १ नं निसें २० तकया संख्यां निशेष भाग लगे ज्वी ।

(२१) व छु दक्कले चीधंगु संख्या खः ? गुकियात १२, १६ व २४ नं भाग यायबले १० शेष ज्वी ।

(२२) व गुलि आपा मंकागु (भाज्य) खः ? कि ७८ व ८४ वयथय् बले न लयनि ।

(२३) व छु दक्कले चीधंगु संख्या खः ? गुकी ६० तंसा १२, १८ व २०, १०५ नं निशेष भाग लगे ज्वी ।

(२४) ३७ यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा २ शेष ज्वी ?

(२५) १०६ यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा ४ शेष ज्वी ?

(२६) २६ यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा ५ शेष ज्वी ?

(२७) ४५ यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा शेष ३ ज्वी ?

(२८) १५० यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा शेष ७ ज्वी ?

(२९) ३६ यात छु रूढ संख्यां भाग याःसा शेष ३ ज्वी ?

- (३०) ५५ यात छु छु संख्यां भाग या:सा ७ शेष उबी ?
- (३१) ६७ यात छु छु संख्यां भाग या:सा शेष ३ उबी ?
- (३२) ६७ यात हे छु छु संख्यां भाग या:सा शेष ७ उबी ?
- (३३) व दकय चीधंगु संख्या छु ? गुगुली २३११ तंसा (१) ३ नं
(२) ४ नं (३) ५ नं निशेष निशेष भाग लगे उबी ?
- (३४) व दकले चीधंगु संख्या छु ? गुकी १३४४ तंसा (१) ८ नं
(२) १० नं (३) १२ नं निशेष निशेष भाग लगे उबी ?
- (३५) दकले चीधंगु संख्या छु ? गुकी १४३ तंसा १०×१२ ति उबी ?
- (३६) ५५५ नं निशेष भाग लगे जुगु प्यंगः अङ्कया दकले तःधंगु
संख्या छु ?
- (३७) प्यंगः अङ्क दयके फुगु ५५५ नं निशेष भाग लगे उबीगु दकले
चीधंगु संख्या छु ?
- (३८) डागः अङ्क दयका तःगु स्वंगः अङ्कया दकले तःधंगु संख्यां
निशेष भाग लगे उबीगु दकले चीधंगु संख्या छु ?
- (३९) जि सा, सल, खिचा न्याना गुलि दां फुकल उबी ? सा या २५
तका खिचा सास्वया मिडातका दंछा व सल धा:सा सा व
खिचा या मूया निहुगनय् न ३० तका थिकेडा ।
- (४०) थगुने ब्रह्म तू वंजालं ३७४२ तका दां तुलय् लवः काल । अले
व २८४ धर्मय् ७६४ भाषा उझी ५६१ छेँ खर्चय् खर्चयात ।
आ थुगुसी तू खेप वनेत हापा साउँ १५००० नापं गुलि दइ ?
- (४१) प्यंगः ल्या:या संख्या गनं निसैं गन तक चवय् फु ?
- (४२) झीग मरुइ चवंहा गोपाल सराफि मुल्किखानाय् नीडाद्वःया
पाय्मोहिलाद्वया सच्छी २ तका वत्तांम्यूबले गुलि लवः दइ ?

- (४३) उखुनु हे मेह छह सराफि कयेगः मोति भितका ल्याखं व कातलाक लाःगुलिं मेगु हयूतका ल्याखं सच्छिगः मोति नं न्याना फुक्काकं स्वद्वल म्यूबले गुलि लवः दत ?
- (४४) छह सलयात द्विपयस्यःचुं माःसा हयूकाह सलयात भिहयन्हु यात गुलिस्थः चुं मालि ?
- (४५) छह कापः बन्जाः (मारवाडीं) कयेप्यथान उत्थे बस्थे चवंगु कापः २४३० नं न्याना ३८८८ नं म्यूबले थानं गुलि लवः दत ।
- (४६) छह मरीकःमीं (हलुवाई) पीस्वधानि पीस्वधानि दुगु नीकू चिनि धानि स्वतका जःछि कःछित, भचा लिपा वं ह व हे चिनि मेह छह कलवार यात त्यां (स्वतका त्यां) मीगु जमान पक्का याःबले वैत कायंस्वा बियंस्वायूक गुलि लवः दत ?
- (४७) ल्याःया $२२५ + ३२४ - १८ = ३३४ - २४८ + २५२$.
- (४८) ल्याःया $(२६ - ७) + (५ - २) = (१६ - ५) - (५ - ३)$.
- (४९) ल्याःया $७ - २ \times ३ + २६ \div २ = ६ \times २ + ५० \div ५ + २$.
- (५०) ल्याःया $४ \times (५ - ३) + ७ \times (२४ - ४) = (५ - ३) \times (२४ - ८)$.
- (५१) ल्याया $(१२५ \div ५ + १३ \times २) \times (२७ \times ३ - १६२ \div ३२)$.
- (५२) ल्याःया $(२५ \times ६ + ३२० \div ४) \div (१८ \div २ - १२ \div ३)$.
- (५३) ल्याःया $८ \times ५ - [७ \times ३ + ४ \times (५ \times २ - १२ \div २)]$.
- (५४) ल्याःया $६ \times ६ - [७ \times २ - \{५ \times २ - (५ \times २ - १५ \div ३)\}]$.
- (५५) छह ज्यापुया ज्वीं सःगु वा हयूका न्हंगु दालाय तवा छे

लहःबले सच्छि दाला दत, यदि व हे वा डाफा जक न्हंगु
दालां लहःगु जूसा गो दाला अपो लहय् मालि ?

(५६) डासुकाया किनिह घीनिया कताःमरी वःसा भितकाया
गोम्ह वै ? (छतकाया प्यसुका)

(५७) च्वभाः केया तःकू वुँ पालेत किङाम्ह ज्यामि किनिन्दु तक
तय्माः व हे वुँ किन्हुं पाले सिधयेकेत गोम्ह ज्यामि तय्
मालि ?

(५८) रानीपुखूया म्यातनाः थकया सुचुकेत २४ म्ह मनू २४ न्हु हे
माःसा व हे व्या स्वीखुम्ह मनुखं गोन्हुं सिधेकइ ?

(५९) जनबाहायो लंपुलि छाय्त स्वम्ह पुंयात च्यान्हु माःगुली खुन्हुं
सिधेकेत गोम्ह पुंमालि ?

(६०) वुँगःघोया रथ दय्केत १२ डा सिंकमियात १८ न्हु माःगुली
१२ न्हुं हे सिधेकेत गोह सिंकमि मालि ?

(६१) छु संख्यायात व हे संख्याया डाच्चय् स्वव्व पाःयायबले
१२ ल्यनि ?

(६२) व छु संख्या खःगुकी उकियाहे हय्चय् निव्व तनेबले
२७ वी ।

उत्तर [लिसः]

अभ्यास १

(१) ५५५ (२) ४८ (३) ६० (४) ७६४३ (५) ८००५ (६) ६२०४०७ (७) ४००७००६३६ (८) १०००००००० (९) ५००००००० (१०) ४०००००७५ (११) २०००००००३ (१२) ८८०००३० (१३) ५००० (१४) ४५६७८६ (१५) ३७८६४५ (१६) ५६७८६३४ (१७) ७८६०३०४ (१८) ३६७८६०३ (१९) ६७८६०३४ (२०) ७५२३४५६७८ (२१) ८६३४५६७०६ (२२) १२३४५६७५६० (२३) २३४५६७८६०३४.

अभ्यास २

च (१) १५ (२) १८ (३) २१ (४) ५२ (५) ८ (६) १३ (७) २३ (८) १४ (९) १५ (१०) ६० (११) २० (१२) २३ (१३) २० (१४) २१ (१५) २० (१६) १७ (१७) ७० (१८) ४५ (१९) १६ (२०) १०० गः ध्यवा ।

अभ्यास ३

(१) २१ (२) ३० (३) ३१ (४) २६ (५) ३४ (६) ६८ (७) ६६ (८) ७७ (९) १४० (१०) १६३ (११) १३२३ (१२) ११५१ (१३) ८०२ (१४) २७२७ (१५) २००० (१६) १६२६ (१७) १५५४ (१८) १६१३ (१९) २०३२१ (२०) २५४१८ (२१) २३२१८ (२२) १०४०७ (२३) १४१२६

(२४) ६६६६ (२५) ३६६६ (२६) ५६२१ (२७) ४६६६ (२८)
 १४७०७७ (२९) ५६०३= (३०) ६४१६ (३१) २५१२६ (३२)
 २३४६७१ (३३) ३४६८३४ (३४) ३६७५१२ (३५) ३११६१४
 (३६) १३७६४६ (३७) ६=६०३ (३८) ३४३०८० (३९) १०-
 १२६३१ (४०) ५८=४८६ (४१) १३८६०=४ (४२) ५२२०८६
 (४३) १५५६२ (४४) १४०२६० (४५) १४१३६६८ (४६) ६७-
 ८६३२८ (४७) १३३२ (४८) १२२७५ (४९) ४६६६६६६६६५.

अभ्यास ४

ख (१) ७ (२) ८ (३) १२ (४) १७ (५) १५ (६) २१
 (७) १२ (८) ६ (९) ३६ (१०) १०.

अभ्यास ५

(१) ११ (२) १३ (३) २२ (४) ५८ (५) ५० (६) २४
 (७) १२ (८) २७ (९) १६ (१०) ४६ (११) १२० (१२)
 १८६ (१३) ६० (१४) १५८ (१५) ४५६ (१६) ३१५ (१७)
 ४६४१ (१८) ४५०१७ (१९) ३०५३२ (२०) २७२७३ (२१)
 ४१८७६ (२२) २६७६ (२३) ६८६३५८ (२४) ६८७५६० (२५)
 ७३५३४७ (२६) ६४६६२४७ (२७) ५५४६ (२८) ३०५३१ (२९)
 ६७६४७ (३०) ८५४१६ (३१) ७०७८६७ (३२) ३५६२ (३३) १
 (३४) ६८८८८१ (३५) ३६०७६४ (३६) ११५८८८८८८८८८ (३७)
 ६६६६८१, ६६६६६५, ६६०५२५, ६००५५५, ६५६५०० (३८)
 ६२६६४ (३९) ६६६७१ (४०) ६६६८६६६ (४१) ६६२१ (४२)
 १३०७ (४३) ११७६८१ (४४) ३२५ (४५) ६४६० (४६) १३५१६
 (४७) ७७०१०१ (४८) ६३६० (४९) २६ न्हु (५०) ७ न्हु.

अभ्यास ६

(१) ४ (२) २ (३) १२ (४) १६ (५) ३३ (६)
 ४५८ ७) ६२७८४ (८) २७४० (९) २८८ (१०) ५१० (११)
 १६८३५ (१२) ६७४ (१३) ७०२ (१४) २४५७ (१५) १००५

अभ्यास ७

(१) ६६, ६२, ११५, १३८; ६६, १२८, १६०, १६ ; ६३, ८४,
 १०५, १२६, ११७, १५६, १६५, २२४; १४१, १८८, २३५, २८२;
 १७४, २३२, २६०, ३४८. (२) २६४, ३६२, ४६०, ५८८; २२८,
 ३८४, ३८०, ४५६; २५५, ३४०, ४२५, ५१०; ६८७, १३१६, १६४५,
 १६७४; १२१५, १६२०, २०२५, २४३०; २६३७, ३५१६, ४३६५,
 ५२७४. (३) ३७२, ४६६, ६२०, ७४४; ७६५, १०२०, १२७५,
 १६३०; ११२५, १५००, १८७५, २२५०; ५८५, ७८०, ९७५, ११७०;
 ६१५, ८२०, १०२५, १२३०. (४) ६७५, ६००, ११२५, १३५०;
 १६५०, २२००, २७५०, ३३००; २३८५, ३१८०, ३६७५, ४७७०; १८५,
 ३८०, ४७५, ५७०; २४१५, ३२२०, ४०२५, ४८३०; ६०६, ८१२,
 १०१५, १२१८. (५) ४८६, ६५२, ८१५, ९७८; ७८६, १०५२,
 १३१५, १५७८; १७२२, २२६६, २८७०, ३४४४; ६६६, ९३२,
 ११६५, १३६८; १२२१, १६२८, २०३५, २४४२; ३८१, ५८८, ६३५,
 ७६२. (६) ६८७, १३१६, १३४५, १६ ४; १२६६, १७२८, २१६०,
 २५६२; १३५३, १८०४, २२५५, २७०६; १५६६, २१३२, २६६५,
 ३१६८; १२६६, १६६२, २११५, २५३८; १२८७, १७१६, २१४५,
 २५७४. (७) ६८१, १३०८, १६३५, १९६२; १५६६, २०६२, २६१५,
 ३१३८; १२४५, १६६०, २०७५, २४६०; १०५६, १४१२, १७६५,

२११८; ७८६, १०५२, १३१५, १५७८; २६०१, ३४६८, ४३१५,
 ५२०२. (८) ३६०, ४८०, ६००, ७२०; १०८३, १४४४, १८०५,
 २१६६; १०६५, १४६०, १८२५, २१६०; ७३५, ६८०, १२२४, १४७०;
 ७५०, १०००, १२५०, १५००; ७८०, १०४०, १३००, १५६०. (९)
 १२६०, १६८०, २१००, २५२०; ३३३, ४४४, ५५५, ६६६; ६६६,
 ८८८, १११०, १३३२; ९९९, १३३२, १६६५, १९९८; १३३२, १७७६,
 २२२०, २६६४. (१०) १६५०, २२००, २७५०, ३३००; ६९०, ९२०,
 ११५०, १३८०; १३५०, १८००, २२५०, २६००; १५९०, २१३०,
 २६७०, ३२१०; ३७०३५, ४६३८०, ५५७१५, ७४०७०

अभ्यास ८

(१) १०७७०, १०७७००, १०७७०००. (२) २८१४००,
 २८१४०००, २८१४००००. (३) १९५२५०, १९५२५००, १९५२-
 ५०००. (४) ४२१८००, ४२१८०००, ४२१८००००. (५) ३५-
 १००, ३५१०००, ३५१००००. (६) ५७६०३००, ५७६०३०००,
 ५७६०३००००. (७) २४०४००००, २४०४०००००, २४०४००००००.
 (८) ८१०३६०००, ८१०३६००००, ८१०३६००००००. (९) १८-
 ३०१८०००, १८३०१८००००, १८३०१८००००००. (१०) ६५६५५०,
 ५८३६०००, ५१०६५०००, ४३७७०००००, ३६४७५०००००.

अभ्यास ९

(१) २०२५०, ८८५९२, ५१०६०. (२) १७१५३४०, ७९२०-
 ८४८, ७८४५९८४. (३) ५०१२६४, २८७७४२०, ४१२६९१५१.
 (४) ७१२८२३१७५, ५४६९६२३५०, (५) ८७४१७९५९०४, ६०९-
 ५६०४०००० (६) ७३८६६०६५६१६, ४२७८८३३७३० (७)

(११५)

७७१६४५३३६०५६२, २२१३७२६२२५०००० (८) ३८६३४१७८१०
 ४४७, २६६३३६२५००००० (९) ८७८४६२०७३६५७६, २२४७८८
 २२६२४८० (१०) २७७०६६५६०००, ६२८३४२११६०० (११) ५८१०
 १६६२४७६०४, १०६१२२८३५२२५०० (१२) २३४६१६६६१५१२,
 ८३७७६३४६४१८००० (१३) १०३६४७६६६, ३७१०६६०६०० (१४)
 ५८१११६६५६ ५०२३३५२५० (१५) ५७५६६३५१७२२२३

अभ्यास १०

क (१) ४७६१६, ४५७०८ (२) ६३६५२, ६६१४८ (३)
 ७३३५०, १४०६२४ (४) २३०६६०, ५०५२६० (५) ६२०२०२,
 ५१५२१४० (६) १०२६४८०, ६६६७१४८ (७) ४६५३०५६,
 १७५१७६२४, (८) ८२७६४, १६८३७५००

ख (१) ७११३६० (२) २१७०६७१ (३) ३१६८०५ लका
 (४) १०७२७३५० (५) २०६१२ फा (६) ३३११४ (७) ८६४००
 (८) ३२०० (९) ७०४०० (१०) ६४२५ (११) ७००० मना (१२)
 १२७५५ छा (१३) १०५०० गू (१४) ७७४०० कज (१५) ५२५०० छा

अभ्यास ११

(१) ६४, ७५ शो १, ६२ शो ४, ५३ शो ५; २३०३ शो २,
 १८४६ शो ४, १५३६, १३१६ शो १; १०७१ शो १, १४१०, ११८०
 शो ५, १०१२ शो १; १७३०, १४००, ११६६ शो ४, १०००; २००६
 शो १, १६०१, १३६७ शो ३, १४४६ शो ३. (२) २२५३१ शो २,
 १८०२५ शो १, १४०२१, १२८७५ शो १; २०५११ शो १, १६४०६,
 १३६७४ शो १, ११२० शो १; ८३ शो १, ५५६२ शो ३, ५४६८

शो ५, ४६८० शो ४; ११४१६ शो २, ६१३५ शो ३, ७६१३, ६५२५
 शो ३; ३०८६ शो १, २४६६, २०५७ शो ३, १७६३ शो ४. (३)
 २५०५०, २००४०, १६७००, १४३१४ शो २; १६४४४ शो १, १५५५५
 शो २, १२६६२ शो ५, १११११; २२६०० शो ३, १८०८० शो ३,
 १५०६७ शो १, १२६१४ शो ५; २१८३६ शो १, १७४६६, १०५५७
 शो ३, १२४६२ शो १; १६७१३ शो २, १५७८६ शो ४, १३१५५ शो ४,
 ११२७६ शो २. (४) ६४७ शो १, ७८७ शो ४, ६३१ शो ३, ५४१ शो २;
 ११४६६ शो २, ६१६० शो १, ७६६४ शो २, ६५६६ शो ३; ८१२०,
 ६४६६, ५४१३ शो २, ४६४०; ६६१८ शो २, ७६६४ शो ४, ६४१२ शो
 २, ५३५३ शो ३; ८६२७ शो १, ६६०१ शो ४, ५७५१ शो ३, ४६०६ शो
 ६. (५) ४०१० शो २, ३२०८ शो २, २६८३ शो ४, २२६१ शो ५;
 १८०३१, १४४२४ शो ४, १२०२० शो ४, १०३०३ शो ३; २२५०० शो
 १, १८००० शो १, १५००० शो १, १२८५७ शो २; १६५००, १५६००
 १३०००, १११४२ शो ६; १५५०४ शो २, १२४०३ शो ३, १०३३६ शो
 २, ८८५६ शो ५. (६) १६७४३, १५७६४ शो २, १३१६२, ११२८१
 शो ५; ६१४०, ४६१२, ४०६३ शो २, ३५०८ शो ४; ८०००, ६४००,
 ५३३३ शो २, ४५०१ शो ३; २२२२२, १७७७७ शो ३, १४८१४ शो ४,
 १२६६८ शो २. (७) ६७४० शो २, ७८८८ शो २, ६५०७, ५५७७ शो
 ३; १४२७१, ११४१६ शो ४, ६५१४, ८१५४ शो ६; ६७३६, ७७६१
 शो १, ६४६२ शो ४, ५५७५ शो १; १८०१० शो ३, १४४०८ शो ३,
 १२००७ शो १, १०२६३ शो १. (८) २४०२५, १६२२०, १६०१६
 शो ४, १३७२८ शो ४; २५००, २०००, १६६६ शो ४, १४२८ शो ४;
 १७६७६७ शो २, १४१४१४, ११७८४५, १०१०१०; २५०५, २००४,
 १६७०, १४३१ शो ३. (९) ८६७४, ७१७६ शो १, ५६८२ शो ४,

५११८; १२८०६ शो १, १०२४० शो २, ८५१६ शो ३, ७३१६ शो ४;
 १५४६० शो २, १२३६८ शो २, १०३०७, ८८३४ शो ४; १३८८८ शो
 ३, १११११, ६२५६ शो १, ७६३६ शो ३. (१०) ११८७५, ६५००,
 ७६१६ शो ४, ६७८५ शो ५; ५००५, ४००४, ३३३६ शो ४, २८६०;
 ७८०८ शो २, ६२४६ शो ४, ५२०५ शो ४, ४४६२; १२६२६२ शो २.
 १०१०१०, ८४१७५, ७२१५०. (११) ६५२८ शो ६, ५२२२ शो १२,
 ४३५२ शो ६; २५८६ शो ५, १६६१ शो ८, १६५६ शो ११; ७८८८,
 ६२५३ शो ६, ५१६२ (१२) ३८१५ शो ६, ३०५२ शो ६, २५४३ शो
 १५; ६२५४ शो ६, ५२६२ शो ४, ४३८५ शो ४; ३३२२ शो ६, ०६५८
 शो ३, २२१५ शो ३ (१३) ४१५३ शो १, ५३२२ शो ७ ८८८८ शो
 १३; ६००२ शो १०, ४८०२ शो ४, ४००१ शो १६; ४६६५, ३८८६
 शो ५, ३३० (१४) ८१५४ शो ८, ६५२३ शो ११, ५४३६ शो ८;
 १०८४ शो ५, ८६७ शो ८ ७२२ शो १७; २२११ शो ११, १७६६ शो
 ६, १४७४ शो ११ (१५) १०२८ शो ६, ८२३, ६८५ शो १५; ७४८२,
 ५६८५ शो ६, ४६८८; ६७५८० शो ६, ५३२६५ शो ६, ४४३८७ शो
 ३ (१६) ३३१२ शो १, २६४६ शो १०, २२०८ शो १; १७८८०६,
 १५६३७८ शो २, १३०३५ शो २; २३२५४ शो ६, १८५६५ शो ६,
 १५४६६ शो ६. (१७) १२४६२५, १२२५६ (१८) ६५७३८२, ७१७४७
 (१९) १३७४०३, ४७७८२६ (२०) १६००६८, ४५६६६ (२१)
 ३६०८४, ६३०६०८ (२२) ७४००४८, ६८७५४६३ (२३) ७६१६८३२,
 ५६३६२८४ (२४) ४१८६७५, ३६५६६७५ (२५) ७४६६८२०, ४५७-
 ८३६७५० शो ३ (२६) ६२१० शो ४८, ५८६४४४ शो २१ (२७)
 १३२३५१२० शो ३१, २६६६६१५७ शो ७१ (२८) ५५३४४४६ शो १५,
 ३२१४६७५७ शो ३ (२९) ३८५६६८०४२ शो २५, ६५८८६६६६

(११८)

श ६५. (३०) १७२६५६४३६ शो ७. (३१) ६६४ शो २, ४८ शो १०१ (३२) ४५ शो २५४, १६० शो २८६. (३३) ५८ शो ३५६, ४४ शो ३५७. (३४) ४५३ शो २१६, ७०६ शो ३५४. (३५) ११२ शो ४५४३, २३४ शो ६४१. (३६) ३०६३ शो ६३१, १०१७ शो २५५६. (३७) ३८१ शो १६६४, २५५६ शो २३१६. (३८) ६६५२, शो ५४२३, ११४२८५ शो ३३५१. (३९) १२५० शो ५३६, १५२०० शो १०३२१. (४०) १५००५ शो ५४७२० (४१) १३३८ शो ११०५८०, (४२) ४२३२६७ शो ३७६०६ (४३) २४०१०० शो ११७४००. (४४) ५२० शो ११४६०२. (४५) ६३२६१ शो ६७३१३८३. (४६) ८४२५३२३११३ शो ७५. (४७) ६८८६४२६८८३ शो ६७१.

अभ्यास १२

(१) ५०७. (२) ३६. (३) ५२८. (४) १३. (५) २२६.
(६) ३०११५. (७) ७६७४. (८) ३७५. (९) २५६. (१०) २२.
(११) २४५. (१२) ४४८१८ (१३) ४५६८. (१४) ३७६५१.
(१५) ४६२८ व ३८६६. (१६) ५४४ व ४५५६. (१७) २५४८.
(१८) २०२२. (१९) ६८११. (२०) ७८८ (२१) ६२१. (२२) ३१६. (२३) ११. (२४) ३७६१. (२५) १७.

अभ्यास १३

(१) १४. (२) ६. (३) २. (४) ३. (५) २०. (६) ४.
(७) ३१. (८) २. (९) २. (१०) २८. (११) ४. (१२) १४.
(१३) ० (१४) १०. (१५) ४५० (१६) १४. (१७) ८३. (१८) ६५.
(१९) ११. (२०) ६. (२१) ३० (२२) १०१७. (२३) ४.
(२४) १७ (२५) ७ (२६) २५. (२७) १८ (२८) ४. (२९)

(११६)

१४८. (३०) ६४. ११) १४६. (३२) ३३. (३३) ८६. (३४)
१०२.

अभ्यास १४

(१) २. (२) ३. (३) १२. (४) २४ (५) ८. (६) ८.
(७) १. (८) १८ (९) १०. (१०) ५. (११) ३१. (१२) ६.
(१३) १५. (१४) १६. (१५) ४. (१६) १६. (१७) १. (१८)
६. (१९) १. (२०) २.

अभ्यास १५

क (१) २१०. (२) ४६५. (३) १०३४. (४) २८५०. (५)
५०५०. (६) १२५४. (७) ३३१५. (८) १५१५० (९) ६०५
(१०) १४१०. (११) ४८१. (१२) २४१६. (१३) २८७०. (१४)
२६७.

ख (१) १००. (२) २२५. (३) ४००. (४) ६२५. (५)
९००. (६) १२२५. (७) १६६. (८) ३२४. (९) ५२६. (१०)
७८४. (११) १०८६. (१२) १४४४. (१३) २००. (१४) ४००.
(१५) ४८०. (१६) १३६५. (१७) ६४५. (१८) १६०४. (१९)
१८८१. (२०) १४१.

ग (१) ११०. (२) २४०. (३) ४२०. (४) ६५०. (५)
९३०. (६) १२६०. (७) १५६. (८) ३०६. (९) ५०६. (१०)
७५६. (११) १०५६. (१२) १४०६. (१३) २५०. (१४) ३५०.
(१५) ६८४. (१६) ८७४. (१७) ३७४. (१८) ४८४. (१९)
४६४. (२०) ६२४.

અભ્યાસ ૧૬

(૧) ૧૭૪૭૨, ૩૪૬૪૪, ૩૬૪૦, ૭૨૮૦૦, ૭૨૦૭૨ (૨)
 ૬૩૭૦૫૦, ૬૭૪૧૦૦, ૮૦૨૫૦૦, ૮૦૨૫૦૦૦. (૩) ૬૭૨૮૪૦,
 ૧૩૪૪૬૮૦, ૧૮૬૬૦૦૦, ૬૩૪૫૦૦૦. (૪) ૧૩૨૬૨૪, ૨૬૫૨૪૮,
 ૨૭૬૩૦૦, ૨૭૬૩૦૦૦. (૫) ૧૪૪૧૬૦, ૪૮૮૩૨૦, ૫૨૩૨૦૦,
 ૮૭૨૦૦૦. (૬) ૬૪૬૭૬, ૧૮૬૬૪૨, ૨૨૬૬૦૦, ૨૨૨૬૦૦૦. (૭)
 ૧૨૩૩૨૮૨. (૮) ૧૪૩૪૭૨. (૯) ૪૪૬૦૪૮ (૧૦) ૩૬૩૨૦૦૮
 (૧૧) ૨૪૬૬૪૦૦. (૧૨) ૬૦૧૪૧૪. (૧૩) ૧૧૩૩૬૦૦૮, ૨૮૮-
 ૬૦૪૮૦. (૧૪) ૩૧૧૧૬૧૦૭, ૪૭૦૬૮૭૬૮ (૧૫) ૧૬૩૩૬૨૨૧,
 ૧૦૮૪૧૬૧૩. (૧૬) ૧૩૨૦૭૮૩૨ ૪૪૨૧૪૩૩૬. (૧૭) ૬૩૦-
 ૧૪૨૪, ૪૪૧૭૮૩૪. (૧૮) ૪૦૨૧૬૬૮૦, ૨૮૭૪૪૭૪૨. (૧૯)
 ૩૭૬૦, ૧૬૪૫, ૪૦૬૦, ૨૭૨૫. (૨૦) ૨૧૦૦, ૧૮-૨૪, ૨૩૦૦,
 ૪૪૨૪. (૨૧) ૧૨૨૪૦, ૧૪૬૨૫, ૨૫૮૭૫, ૬૬૩૭૪. (૨૨) ૧૧૦-
 ૮૮, ૨૮૨૭૧૮, ૨૦૩૬૭૬૬. (૨૩) ૪૧૬૧૫૮, ૪૧૮૨૬૪૦, ૮૨૬-
 ૭૫૧૬. (૨૪) ૩૬૬૫૦, ૫૫૬૫, ૩૧૨૨૦. (૨૫) ૫૩૧૭૫, ૪૫૬૦,
 ૫૬૧૭૫. (૨૬) ૬૩૩૭૫, ૪૦૭૪૦૭૫, ૪૦૭૪૦૦. (૨૭) ૮૧૮૧૭૫,
 ૧૮૫૧૭૫, ૮૧૪૮૧૫ (૨૮) ૧૬૦૬૦૭૫, ૧૫૬૦૮૬૦, ૪૪૬૦૭૪.
 (૨૯) ૫૪૩૨૦૭૫ ૩૧૨૩૩૬૫, ૪૩૨૦૫૮૦. (૩૦) ૧૮૫૧૦૭૫,
 ૩૫૩૦૮૬૫, ૧૫૫૭૫૦.

અભ્યાસ ૧૭

(૧) ૧૭૨૮૦ શો ૧. (૨) ૨૬૩૧૦. (૩) ૨૦૦૮૬ શો ૨. (૪)
 ૨૫૫૮ શો ૨ (૫) ૩૮૪૨ શો ૫. (૬) ૧૪૦૫૭ શો ૧. (૭) ૪૩૨૦
 શો ૭. (૮) ૨૨૦૭ શો ૭. (૯) ૩૪૫૬ શો ૭. (૧૦) ૫૨૭૩૧ શો ૫.

(१२१)

(११) ६७२५३ शो ४. (१२) १०४३७ शो ८. (१३) ३२१६८ शो १०. (१४) ४८५३८ शो १०. (१५) ५८४६१ शो ६. (१६) २२८८५० शो ७. (१७) ४५५६६१ शो ७. (१८) ६४६७७२ शो १०.

अभ्यास १८

(१) ३६, २३, ४२. (२) ६८, २३, ३३० शो २४. (३) ५४० शो ४०, ३७२ शो २०, ७५५ शो ८४. (४) ६७७ शो ११७, २६३५ शो १६८, १२८८२ शो ८८ (५) १३०४७३, १६००६८. (६) ३६०८४, ७४००४८. (७) ७६१६८३२, ४१८६७५. (८) ७४६६८२०, ६२१० शो ४८. (९) १३२३५१२० शो ३१, ५२३४४४६ शो १५. (१०) ३२-५६६८०४२ शो २५, १७२६५६४३६ शो ७. (११) ३८६ शो ४, ३८ शो ६४; ३५५ शो ६, ३४ शो ५६. (१२) ८६३ शो ४५, ८६ शो ३४५; ८२७ शो ४६, ८२ शो ७४६. (१३) ५६७ शो ८६, ५६ शो ७८६; १२३ शो ४५, १२ शो ३४५. (१४) १२३४५६ शो ७, १२३४५ शो ६७, १२३४ शो ५६७ (१५) १२६ शो २२, ७७ शो ४२; २६३ शो २, १५७ शो ४२. (१६) १२३ शो ६७, ८२ शो ६७; ६१ शो ७६८, ६१ शो ३६८ (१७) ४६ शो ८६४, ३८ शो १३६८. (१८) ७८३ शो १०७४३, १२२ शो ८६३. (१९) ६७३३ शो १७६, २७१६ शो १८७. (२०) ४७३ शो २६१, ३१ शो ४६७. (२१) ७५ शो ३, ६३७ शो ४, २५५ शो १. (२२) ३१३ शो १०, ३३१० शो १६, ५५१५ शो १७. (२३) ६७० शो १४, ११०३ शो १६, ३० शो ४२. (२४) २४ शो १४, २२ शो १६, २० शो २१. (२५) १६ शो ३४, २१ शो ८६, १०८ शो ६६. (२६) २३१५ शो १८, १८०४ शो २३, २२४४ शो २४. (२७) ३५२७ शो ११, १८६६ शो २४, २७०४ शो १३. (२८) १४५४ शो २, २०७६ शो ३६,

२८४२ शो १ (२६) ६६४ शो ६, ५८४४ शो ६, ६६७५ शो ४२. (३०)
 १५०५ शो २०, ८५४४ शो ६१, ६८०३ शो १६ (३१) १६६ शो ७, ६६८
 शो ४, ७४०७ शो ३०. (३२) ११६१६४६२ शो ५७, १४५२४३२ शो ६६.

विविध अभ्यास १६

(१) ८००२३६. (२) ४६६६६. (३) ८७६५४. (४) २२-
 ८६७ (५) ७५६७४३. (६) १२२४५७. (७) ५४७८३. (८)
 १११०२८६६६. (९) ५२६७६२. (१०) ५४१७६० (११) ४७१-
 ३०. (१२) ६६८६५. (१३) ७१३१३ (१४) १११०६. (१५)
 ८६१३४५. (१६) ६६८०२. (१७) ८६२६७ (१८) १. (१९)
 २०५४२. (२०) ८७६५५, (२१) ८२११. २२) ४५६. (२३)
 ५४६७६. (२४) ७४६६१, (२५) ६४४४४. (२६) २२३४५६७.
 (२७) १. (२८, १००. (२९) ६६६६८००००१. (३०) ३२५२.
 (३१) ३७८३. (३२) ५४३२, (३३) ३४२३४. (३४) ४३०६६.
 (३५) ५६५०, ५१००. (३६) ८६८०. (३७) १००१६. (३८)
 ६७८६, ४३२१. (३९) ४३२२, ४३२०. (४०) ५४. (४१) ६६.
 (४२) ६७२. (४३) ७०८. (४४) ५४. (४५) ६०४. (४६)
 ६०४. (४७) ७२८. (४८) ५५५. (४९) ३१७. (५०) २६५३४
 (५१) ७६२०८०. (५२) १११११११. (५३) २२. (५४) ३४५६.
 (५५) ४६. (५६) भागफल ७५६ शो ६७. (५७) भाजक ७६ व शो
 २६५७. (५८) भाज्य. (५९) ७. (६०) १२. (६१) १३. (६२)
 ३५ तकादां. (६३) ३३७६४. (६४) ४५६८०१. (६५) ४००२३.
 शो २१. (६६) ५३२. (६७) १७६. (६८) ३४. (६९) १५०.
 ८३. (७०) ७. (७१) १५४५. (७२) १५३६४३. (७३) ५१४०.

५६०. (५४) ६६ व १०६. (७५) २३ ढँ. (७६) १७६६१३ (७७)
१८६४६१.

अभ्यास २०

क (१) २. (२) २, ४ (३) २, ४ (४) २. (५) २. (६)
२. (७) २. (८) २. (९) २, ४ (१०) २, ४, ८ (११) २, ४,
८ (१२) २, ४, ८ (१३) २, ४ (१४) २ (१५) २, ४, ८ (१६)
२, ४, ८ (१७) २. (१८) २ (१९) २, ४ (२०) २. (२१)
२, ४ (२२) २, ४, ८ (२३) २.

ख (१) ३. (२) ३. (३) ३. (४) ३, ६ (५) ३. (६)
३, ६ (७) ३, ६ (८) ३, ६ (९) ३, ६ (१०) ३, ६ (११)
३, ६ (१२) ३, ६ (१३) ३. (१४) ३, ६ (१५) ३, ६ (१६)
३, ६ (१७) ३, ६ (१८) मजू. (१९) ३, ६ (२०) ३, ६

ग (१) ५. (२) ५, १० (३) ५, १० (४) ५, १० (५)
५. (६) ५. (७) ५. (८) ५, १० (९) ५, १० (१०) ५. (११)
मजू. (१२) ५. (१३) ५. (१४) ५, १० (१५) मजू. (१६)
५, १० (१७) ५. (१८) मजू. (१९) मजू. (२०) ५, १०

घ (१) मजू. (२) ७. (३) मजू. (४) १३. (५) मजू.
(६) मजू. (७) ७. (८) ७. (९) १३. (१०) ७. (११) ७,
११, १३ (१२) ११. (१३) ७. (१४) ११. (१५) १३. (१६)
७, ११, १३ (१७) ११. (१८) ७. (१९) मजू. (२०) ७, ११,
१३.

ક (૧) ૬. (૨) ૬. ૧૨, ૩૦ (૩) ૬, ૧૨, ૩૦ (૪) ૬,
૩૦ (૫) ૬. (૬) મજૂ. (૭) ૬, ૧૨ (ઘ. ૬, ૧૨ (દ) ૬,
૧૨, ૩૦ (૧૦) મજૂ.

ચ (૧) ૨, ૩ ૨) ૩, ૫, ૬ (૩) ૨, ૩, ૪, ૬ (૪) ૨, ૩,
૪ ૫, ૧૦ (૫) ૨, ૩, ૪, ૧૧ (૬) ૨, ૧૧ (૭) ૨, ૩, ૫, ૧૦
(ઘ) ૨, ૪ (દ મજૂ (૧૦) ૫. (૧૧) ૨, ૩, ૪, ૮, ૧૧ (૧૨)
૨, ૩, ૪ ૮, ૯, ૧૧ (૧૩) ૩, ૫. (૧૪) ૫ (૧૫) ૨, ૪, ૫, ૮,
૧૦ (૧૬) ૨, ૪, ૫, ૮, ૧૦ (૧૭) ૩, ૬ (૧૮) ૩, ૧૧, (૧૯)
૨, ૩ (૨૦) ૨, ૩, ૫, ૬, ૧૦.

અભ્યાસ ૨૧.

(૧) $૨^૩$ (૨) $૨^૨ \times ૩$ (૩) ૨×૩^૨ (૪) $૨^૩ \times ૩$ (૫) $૩^૩$
(૬) $૨^૪$ (૭) $૨^૪ \times ૩$ (ઘ) ૨×૫^૨ (દ) $૩^૨ \times ૭$ (૧૦) $૨^૬$
(૧૧) $૨^૪ \times ૫$ (૧૨) $૨^૩ \times ૧૧$ (૧૩) $૩^૨ \times ૧૧$ (૧૪) $૨^૨ \times ૫^૨$
(૧૫) $૨^૨ \times ૩^૩$ (૧૬) $૨^૪ \times ૧૧$ (૧૭) $૩^૨ \times ૧૩$ (૧૮) $૨^૪ \times ૩^૨$
(૧૯) $૩^૨ \times ૫ \times ૧૧$ (૨૦) $૫^૪$ (૨૧) $૩^૩ \times ૩૭$ (૨૨) $૨ \times ૩ \times ૫^૨$
 $\times ૭$ (૨૩) $૨^૪ \times ૩^૪$ (૨૪) $૨^૪ \times ૫ \times ૧૧$ (૨૫) $૨^૪ \times ૫^૩$
(૨૬) $૨ \times ૫^૨ \times ૭૩$ (૨૭) $૨^૭ \times ૩^૨ \times ૫$ (૨૮) $૩^૩ \times ૭ \times ૧૩$
(૨૯) $૨^૬ \times ૩^૩$ (૩૦) $૨^૨ \times ૩ \times ૫^૨ \times ૨૩ \times ૨૬$ (૩૧) રૂઢ
(૩૨) રૂઢ (૩૩) ૩^૪ (૩૪) રૂઢ (૩૫) રૂઢ (૩૬) રૂઢ (૩૭) રૂઢ
(૩૮) $૩^૨ \times ૨૩$ (૩૯) રૂઢ (૪૦) રૂઢ (૪૧) $૧૧^૨ \times ૩૧$ (૪૨)
 ૩×૧૩^૨ (૪૩) ૧૭×૨૬૬ (૪૪) રૂઢ (૪૫) ૨૩×૩૧ (૪૬) રૂઢ
(૪૭) ૧૩×૫૦૩ (૪૮) ૧૬×૧૬૩ (૪૯) રૂઢ (૫૦) ૨૬×૪૭

(૧૭૫)

અમ્યાસ ૨૨

(૧) ૩(૨) ૪(૩) ૫(૪) ૧૬(૫) ૨૬(૬) ૧૭(૭) ૭
(૮) ૨૪(૯) ૧૦(૧૦) ૨૦(૧૧) ૧૮(૧૨) ૫(૧૩) ૨(૧૪)
૭૫(૧૫) ૪ ૧૬ ૨૪(૧૭) ૭૫(૧૮) ૫૦(૧૯) ૨(૨૦) ૩
(૨૧) ૫(૨૨) ૪(૨૩) મલ્લ(૨૪) ૫૬(૨૫) ૨૫ ૨૬ ૨૮(૨૭)
૬(૨૮) ૮(૨૯) ૪(૩૦) ૧૦

અમ્યાસ ૨૩

(૧) ૪૮(૨) ૨(૩) ૧૨(૪) ૫(૫) ૭૩(૬) ૧૨૫
(૭) ૧૦૧(૮) ૧૪૦(૯) ૩૭૭(૧૦) ૭(૧૧) ૧૩૩(૧૨)
૭૫(૧૩) ૧૬(૧૪) ૧૫(૧૫) ૫૩(૧૬) ૨૮(૧૭) ૩૬(૧૮)
૧૧૩(૧૯) ૧૭૩(૨૦) ૧૪૭(૨૧) ૨૨૧(૨૨) ૩(૨૩) ૫૭(૨૪)
૨૮૭(૨૫) ૨૧૩(૨૬) ૨૨૧(૨૭) ૧૫(૨૮) ૧૫૩૬(૨૯)
૨૫૭(૩૦) ૬(૩૧) ૩૭(૩૨) ૩૭(૩૩) ૨૩(૩૪) ૧૭(૩૫) ૩
(૩૬) ૫(૩૭) ૩(૩૮) ૬૩(૩૯) ૧૭(૪૦) ૫૭(૪૧) ૨(૪૨) ૨

અમ્યાસ ૨૪

[૧] મલ્લ [૨] લઃ [૩] મલ્લ [૪] લઃ [૫] મલ્લ
[૬] મલ્લ [૭] લઃ [૮] લઃ [૯] મલ્લ [૧૦] લઃ [૧૧] લઃ
[૧૨] મલ્લ

અમ્યાસ ૨૫

[૧] ૬૬ [૨] ૩૭૨૪ [૩] ૮૬૭ [૪] ૩૭૫ [૫] ૨૫૨
[૬] ૧૬૨૨૨૫ [૭] ૧૬૭ [૮] ૭૨૦ [૯] ૩૫૨૦ [૧૦]

(१२३)

७४८८ [११] २५६६८८ [१२] ६७२ [१३] २३३७४ [१४] ८७०८७
 [१५] ७५६६५५ [१६] ४६०७७ [१७] ८४० [१८] १६८०
 [१९] ४२७५० [२०] ८७३६ [२१] १८३७५० [२२] ६६६७२
 [२३] १५६१३७ [२४] १८६४५ [२५] २६७२७००

अभ्यास २६

(१) ४ = (२) ४ = (३) ७५ (४) ५८४ (५) ६० (६)
 ३६ (७) १२६० (८) ८४० (९) १११५ (१०) ५१६४८
 (११) ११८८८ (१२) ५७३३ (१३) ६० (१४) ३३६० (१५) ५०४
 (१६) १६८० (१७) २८०५० (१८) २६४० (१९) १४४०
 (२०) १२० (२१) ३६ (२२) २४० (२३) ३०० (२४) ३६०
 (२५) ४२० (२६) ४८० (२७) २५२० (२८) १६८० (२९)
 २८०५० (३०) ३६० (३१) १८६० (३२) ७५६० (३३) ७२००
 (३४) १४४ (३५) ८३१५ (३६) ७६२० (३७) ७६२ (३८) ३५७०
 (३९) २२८१५० (४०) ६८२८० (४१) ४११४० (४२) ५४८१
 (४३) २३७५१० (४४) २५२० (४५) १६८० (४६) १०८००

विविध अभ्यास २७

(१) १६० (२) ३२ (३) मरु (४) १ रु. ४ आ.
 (५) ४८ (६) २६ (७) ६० (८) ११३ (९) २१० (१०)
 २३७६ (११) ५४ (१२) ३६० (१३) ८८ (१४) ५६ (१५) १६८
 (१६) १८३ (१७) ३८६ (१८) १४१ (१९) ६७७ (२०) २३२७६२५३०
 (२१) ५८ (२२) ११०० (२३) १२०० (२४) ५, ७ (२५) १, ७
 (२६) ३ (२७) ९ (२८) १, १३ (२९) ४, ६, ६, १२ (३०) ८, १२

(१२७)

१६, २४ (३१, ४, ८, १६, ३२ (३२) १०, १२, २०, ३०
(३३ २, १, ४ (३४) ०, ६, ० (३५) ७ (३६) ६६६० (३७)
१११० (३८ १०६८६ (३९) १३५ (४०) १७०७३ (४१) १००० निसे
६६६६ तक (४२ ५०० (४३) १८०० (४४) ५१०० (४५) २७
(४६) ८६० मुका (४७) ३६६, ३३८ (४८) १५, १२ (४९) १४०,
३० (५०) १४८, ३२ (५१) ३८२५ (५२) ६१ (५३) ३ (५४) ४५
(५५) ४० (५६) ६६ (५७) स्वीट्वा (५८) १६ न्हु [५९] ४ हा [६०]
१८. [६१] ३० [६२] २१

श्री बागीचर छापाखाना, ने. गल

भी परिषद पिहाँ व.गु सकु—

१ योग-सुधां	स्व० योगवीरसि	१७७
२ नेपाल भाषा गय् न्वयुग ?	श्री चित्तधर 'हृदय'	११०
३ मस्तय् न्वयःसा	श्री पूर्ण 'पथिक'	१३०
४ निबन्ध परिचय	श्री काशीलाल दत्ती	१७०
५ साहित्यया सुलचं	मुंझ श्री रत्नबज जोशी	१५०
६ मुलागु भये	मुंझ श्री ठाकुरलाल	१४५
७ गद्यपुचः	मुंझ श्री रत्नबज जोशी	१११५
८ विश्वस्तरया मचात दान ...	श्री धर्मरत्न 'यमि'	१२५
९ व्वास	श्री केदारमान 'व्यथित'	१५०
१० अर्हतनन्द	श्री धर्मरत्न 'यमि'	११२५
११ याकःमियाचा	श्री चित्तधर 'हृदय'	१३५
१२ थुलिचा	श्री वैकुण्ठप्रसाद	१
१३ भीगु साहित्य	श्री चित्तधर 'हृदय'	११५०
१४ नेपाल भाषाया प्रारम्भिक		
अङ्क गणित	श्री चन्द्रमान श्रेष्ठ	१

नेपाल भाषा परिषद्

१६१ न्यततुंछे,

कान्तिपुर १३, नेपाल।